Najstarejša slovenska revija za kulturo in družbo

ZVON

4 10

Pogovor • Leposlovje • Esej • Razmišljanje • Ocene in zapiski

V TISKU

1857

CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA
Prva slovenska založba

ZVON

Najstarejša slovenska revija
za kulturo in družbo

2010, letnik XIII, številka 4

Uredniški odbor
Andrej Arko
Jadranka Cergol
Jože Faganel
Hanzi Filipič
Jože Kopeinig
Marjana Lavrič
Marko Tavčar

Oblikovanje
Jurij Jančič

Marketing
Simon Ozvatič
simono@celjska-mohorjeva.si

Naročniška služba
Lidija Koštomaj
info@celjska-mohorjeva.si
Tel.: 03/426-48-00

Rokopisi
mohorjeva@siol.net

Naslov uredništva
Nazorjeva 1
Ljubljana
Tel.: 01/244 36 54

Založili
Društvo Mohorjeva družba
zanj Jože Planinšek
Celjska Mohorjeva družba d. o. o.
zanjo Jože Faganel
in Goriška Mohorjeva družba
zanjo msgr. Oskar Simčič

Tisk
Tiskarna Hren, Ljubljana

Cena
Posamezna številka
5,40 EUR / 1.294 SIT
Letna naročnina
27 EUR / 6.470 SIT
Letna naročnina za tujino
45 EUR / 10.784 SIT

Revijo sofinancira Javna agencija
za knjigo Republike Slovenije

www.revijazvon.si

Uvodnik

3 Resnica
Zlata Krašovec

Leposlovje

5 Čakalnica
p. Jernej Kurinčič

7 Povsod sem
Martin Marion

10 Naj narediva gozd?
Jaap Robben

13 Dnevnik 2001 (II)
akad. Alojz Rebula

18 Mati
Dr. Miha Pintarič

20 Skrivno življenje Srečka Pesioptimista
Emil Habibi

Esej

23 Dialog
Jože Kopeinig

26 Na Trgu Mihca in Jakca
Saša Martelanc

30 Slovenski pisatelj iz Trsta
Wilhelm Baum

33 Proces ljubezni
Søren Kierkegaard

38 Etična zavezanost
Dr. Nina Mazi

41 Tradicija se nadaljuje
Vladimir Frantar

44 Kuga okoli Laškega
Dr. Karolina Godina

Pogovor

46 Z ljudskim plesom
Štefan Kutoš z dr. Mirkom Ramovšem

Zapiski in ocene

51 Alojz Rebula: Skrivnost kostanjevega gozda
Marica Škorjanec

52 Matevž Lenarčič: Slovenija izpod neba
Iztok Ilich

53 Več piscev: Soška fronta 1915–1917
Iztok Ilich

54 Marjetka Smrekar: Pismo življenja
Berta Golob

55 Aravind Adiga: Beli tiger
Jasna Vombek

56 Steven Galloway; Sarajevski čelist
Jasna Vombek

Resnica

Zlata Krašovec

»Vsak kompromis na račun resnice je vedno poguben. Samo na resnici se dajo graditi trdni mostovi med ljudmi. Laž in zmota sta vedno usodni. Samo resnica je kriterij dobrote in ljubezni. Marsikaj se prikazuje kot dobrota, pa je škodljivo.« To so besede Janeza Jenka, moža, od čigar rojstva je prav letos minilo okroglih sto let; moža, ki se ga mnogi spominjajo po pokončnosti in nepopustljivosti; moža, ki si je za svoje novomašno geslo izbral besedi: Fides – veritas (Vera – resnica); moža, ki je kasneje, ko je postal prvi škof obnovljene in povečane koprske škofije, za svoje škofovsko geslo izbral Fides – victoria (Vera – zmaga), a to njegove zavezanosti resnici gotovo ni v ničemer spremenilo. Hvaležni smo lahko, da se v našem narodu vsaj od časa do časa rodi mož, ki zvestobi resnici daje tako pomembno mesto. Tudi danes bi ga potrebovali.

Med poklici, kjer bi morala biti zavezanost resnici najpomembnejše vodilo, je gotovo novinarski. Stopnja uresničenosti te zahteve pa je pomembno merilo demokratičnosti družbe. Za totalitarne režime je značilno, da je o nekaterih temah v javnosti nezaželeno ali celo prepovedano govoriti. Kršitvi te prepovedi, ki običajno niti ni zapisana, a vseeno določa stanje duha v družbi do najintimnejših kotičkov, sledijo sankcije, ki so največkrat naravnost drakonske. V demokraciji so razmere drugačne. Obveščenost javnosti velja za predhodnico pravice in osnovo demokracije. Naloga novinarjev je, da resnico iščejo in podajajo pošteno in celotno sliko dogodkov. Na prvi pogled je torej demokratičnost družbe odvisna tudi od drže pripadnikov ceha, ki skrbi za obveščenost javnosti.

A to drži le deloma. Novinarski ceh – to je vedel že Ivan Cankar –, namreč vedno znova sestavljajo 'ščuke in siratke', kar se kaže v tem, da se nekateri novinarji celo v najbolj mračnih razmerah zavedajo svojega poslanstva sporočati resnico in se trudijo to storiti četudi morda le 'med vrsticami'. Siratke pa … no, saj vemo, kako je pri nas z njimi. Kot tudi to, da so pogosto v večini. Bolj kot osebna drža posameznih novinarjev je za demokratičnost medijska scene torej odgovorna politika, ki določa meje svobode javne besede.

Iz časa pred osamosvojitvijo, ki ga je zaznamovalo izredno pogumno in prodorno civilno-družbeno dogajanje, se boste morda nekateri spomnili belih priponk s prečrtano številko 133. Z njimi smo opozarjali na zloglasni 133. člen jugoslovanskega kazenskega zakonika, ki je govoril o verbalnem deliktu. Verbalni delikt je bil opredeljen kot »sovražna propaganda«, kar je v komunističnem totalitarnem režimu, ki uradno sicer ni priznaval cenzure, seveda pomenilo sleherno kritiko tedanje oblasti ter oblastnikov. Zaradi verbalnega delikta je bil lahko posameznik obsojen tudi na deset let zapora. Ne preseneča torej, da je bil 133. člen prepoznan kot ena od pomembnih ovir za demokratizacijo. Razpad Jugoslavije je pomenil tudi konec veljavnosti jugoslovanskega kazenskega zakonika z omenjenim členom vred. Oddahnili smo si. Vsaj za nekaj časa.

Zdaj, ko se Ministrstvo za kulturo pod taktirko Majde Širca pospešeno pripravlja na sprejem novega zakona o medijih, je v javnosti vse premalo prisotna zavest o omejevanju svobode izražanja, ki se nam obeta. Osnutek zakona o medijih, ki ga je ministrstvo pripravilo, ni primerljiv z zakonodajo nobene članice Evropske unije kakor tudi ne z zakonodajami drugih demokratičnih držav. Če bo sprejet, bodo v slovenskem medijskem prostoru znova zavladali totalitarni prijemi, svojo renesanso pa bo doživel tudi zloglasni verbalni delikt.

Podobno kot nekoč jugoslovanski kazenski zakonik naj bi zdaj slovenski zakon o medijih predvideval pregon tako imenovanega sovražnega govora, s katerim naj bi spodbujali k narodni, rasni, verski, spolni ali drugi neenakopravnosti, k nasilju ali vojni ter izzivali narodno, rasno, versko, spolno ali drugo sovraštvo in nestrpnost. Se torej vračamo za četrt stoletja nazaj in nas čaka ponavljanje nečesa, o čemer smo verjeli, da je že preteklost? Vse kaže, da res. In zgodovina se bo kot običajno ponovila kot farsa. Ali je določen novinar oziroma medij kršil zapisano prepoved po Širčinem zakonu namreč ne bo več ugotavljalo sodišče v kazenskem postopku, pač pa bo o tem razsojal kar medijski inšpektor, podrejen vsakokratnemu ministru oziroma ministrici za kulturo in cenzuro. Inšpektor bo imel možnost izdajatelja za verbalni delikt kaznovati tudi z globo do 125 tisoč evrov, kar za večino (alternetivnih) medijev pomeni enako kot ukinitev.

Postopek sprejemanja zakona je po zagotovilih ministrice Majde Širca deležen kar se da demokratične javne razprave. Z drugimi besedami bi to pomenilo, da se 'ščuke' sicer lahko upirajo, medtem ko se 'siratke' kot običajno pripravljajo na prilagoditev. Če se ne bo pravočasno prebudila civilna družba, se bomo vsi skupaj prav kmalu zbudili v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko so človeku zaradi pisanja o roških pobojih vzeli potni list in napeli vse sile, da bi mu vzeli – če že ne življenja – pa vsaj delo in dobro ime.

Čakalnica

P. Jernej Kurinčič

Besede so posnete
na kožo zgodovine,
njihovo menjavanje utruja.
Molk je nečloveški.
Ko se dotakneš svoje strehe,
jezik dobi krče.

***

Danes se črke rojevajo iz čakanja,
zaslepljenosti pred novim.
Ko ni tiktakanja in prestopanja,
te beseda dohiti in poljubi.

***

Svet smo ukrotili v ravnino,
po njegovi sredini smo potegnili črto,
čez njo se ne sme.
Ognjene ptice vzletajo počasi,
nebo jih ne vzame,
vedno jih izleže nazaj na tla.

***

Pregrade so iz stekla,
ločijo nas na kraje in čase,
v čakalnici brez besed požiraš slino
in gledaš proti izhodu.
Tukaj nimaš svojega mesta,
vse je narejeno, da se pozabi.
Šele ko stopiš naprej, na zrak,
lahko vzljubiš prazno aluminijasto
kletko.

***

Stvarnost lahko skiciraš
z nervoznimi sukljaji zapestja
ali pa pustiš, da se leto za letom
vtiska kot ognjeni pečat
na platno tvojega čela
in riše zemljevid
za morda nikogar
za morda nikamor.

***

Nekateri hočejo biti prvi v vrsti:
za bus, za malico, za plačo in nebesa.
Prestopajo se pred šalterjem večnosti
in nam vsem dajejo vedeti,
da njihovo mesto mora biti zagotovljeno.
Mi pa se raje udobno naslonimo nazaj
in uživamo v njihovi vnemi –
vsi bomo odpluli z isto ladjo.

Sonce vzhaja samo nad travo
in ptiči in drevjem in odprtim nebom.
Naš, z jeklom zašiti asfalt pa ostaja
v senci,
obrobljen s fosforescenco.

***

Dolgčas je ustvarjen za zaprte
prostore,
na prostem te sončeva pot vedno vabi
za sabo
in prepevanje ptic pokropi z lepim,
šele ko se obdaš s črtami varnosti,
obvisiš v breztežju trajanja.

***

Dočakali smo svoj polet
in capljamo s svojo smešno prtljago,
angeli nas bodo vzeli za svoje,
ni vse odvisno od zvezd in papirja.

***

Kdor zmore
ob vsesplošnem drenjanju
ohraniti mir
in ga dir elementov
ne premakne z mesta,
bo sede in s smešno lahkoto
prispel do mesta svobode.

***

Se boš končno tudi sam
postavil v vrsto
skupaj z množico drugih
ali pa te tvoj pusti tovor
vedno znova
potegne nazaj v udobje?

***

Gumbi in lučke,
ekrani in tipke
nas obdajajo s svojim mežikanjem
in nam dajejo plastično varnost.
A zvezde, oblake in ptice
lahko vidiš samo v nebu očesa.

***

Na poti med oblake
se stiskamo z neznanci,
gledamo vstran,
da se oči ne bi prepoznale
in bi morali delati besede.

***

Naša vesoljska postaja,
jeklenoplastična cev fi 314
je meja na praznino
in je meja pred življenjem zvezd.
Te bodo, pa čeprav neopaženo
in dolgo potem
ugasnile v sijaju kot mi.

Povsod sem

Martin Marion

V kalup sonetni se besede toči,
besede, ki so dobro vsem nam znane,
a v takšen bodo vrstni red izbrane,
ki prvič v zgodovini se določi.

Nikdar še, druga z drugo, niso stale,
kot tukaj zdaj sonetno nam stojijo,
bojijo tega se, kar naredijo,
ne vejo, če do konca bodo znale.

So res takole prve in edine,
nikoli še kot zdajle ne sedele,
na novo pregneten star kupček gline?

Morda z razlogom niso sem zapele,
saj ko sonet rodi se, več ne mine,
zdaj večno bodo v njem, kot so, živele.

***

Le koščck, koščck koščka, ki vesolje
vsebuje in predstavlja, opisuje,
mi nove misli v stare zvezde kuje,
ko že sem zbal se, da več nimam volje.

Ni važno, kaj sploh vidim, kam pogledam,
povsod je vse in vsega je nešteto,
četudi že napisano, izpeto,
vodilo, nov pastir je starim čredam.

Teh koščkov, kot je koščck, ki ga gledam,
je toliko, kot v koščku je prostora;
vsi koščki so v tem koščku, se zavedam.

A če je koščku to še takšna fora,
da v koščkov vseh neskončnosti posedam,
'zgubljen je v njih, zavedati se mora.

***

Na svetu tem sonetov je premalo,
zato dodajam tega. In čeprav
napisan ni, kot je lepo in prav,
je le, kar je, kar tukaj je nastalo.

Obstoja res mu tu ne gre zanikat,
kakovost stvar okusa je morda le
(morda pa ne, a kar so muze dale,
ne dela se, da gore gre premikat),

zato se v svet zdaj nežno tole piše:
da tega, da je tu, ubit' ne da se
in če se ga pozabi in izbriše,

je dejstvo, da je bil, za večne čase.
Kot to pa še vprašanje sega više:
za večno je že prej obstajal zase?

***

Pa kje so skriti vsi soneti skriti?
Od kod curlja, kar Zdaj se Tukaj piše?
So res nekje sonetna mesta, hiše,
kjer čakajo, da kdo jih zna roditi?

In kakšen je sonet, še nenapisan?
Kaj dela, si želi, kako živi?
Si sploh drugam, od tam, do nas, želi?
Je žalosten in srečen? Sladko skisan?

Sprašujem sebe, svet in vse sonete,
kot bi izmislil sam si tu vprašanja,
a slutim, da sonete tu zapete

odkrivam le, spreminjam v pisna stanja.
Imajo vse skrivnosti vase vpete
soneti skriti? Se ljudem sploh sanja?

Sonet o resnici

O tem, kar sam poznam, lahko le pišem,
o luknji votli, kjer zdaj sam čepim,
zidovih, med katerimi tu ždim,
kjer sebe, svoje misli, svet svoj, brišem.

Dve mali okni, skozi njiju gledam,
mi suho, kaj obdaja me, povesta
in skozi špranji dve gre zvoka cesta,
da tega, kar ni jaz, se pol-zavedam.

Zidovi so lobanja, okni mali,
oči, ušesa: špranje, prostor vmes je,
v katerem kdaj bi kralji kraljevali

in kdaj morili vragi ravnovesje.
V tej luknji so se z mano zlogi zbrali
o tem, kar vem, kar ne, kar ni, kar res je.

***

O tem, kar vem, kar ne, kar ni, kar res je,
bi pisal tukaj, zdaj, povsod in vedno;
na hitro bi, počasi, včasih, redno,
opazil in opisal, kaj ta zmes je,

zmešnjava, kaos, ki pred mano pleše,
se zvija, skače in se meša s sabo,
rojeva red, ponuja upu vabo,
poganja vse, navdiha iskre kreše.

Vse je, kar je; kar ni, pa je vprašanje,
saj to, kar bo, je to, kar enkrat pride,
do tákrat pa, zavito v skrivne sanje,

razvija, preobrača se, v privide,
v neskončnost, v nam neznano stanje
in čaka, da od tam lahko uide.

***

In čaka, da od tam lahko uide,
kar tam je, kamor jaz ne morem, skrito.
In ve, da, ko bo čakanje izpito,
spomin na to, kar bo, lahko obide

in zraste v vse, kar je in kar bilo je.
Iz niča v nič, iz vsega v vse, rojeva
nesmisel v smisel, mutasto prepeva
in gluho sliši, vidi, kar in kdo je.

Jaz nič ne vem. Jaz nič ne znam. Jaz nimam
o pojmu pojma, vedno zvest tem tezam
ostanem, hromo v prazni Zdaj svoj kimam,

napolniti svoj vakuum se naprezam
in slepo tu zaupam da, ko rimam,
vsaj malo tja, kjer vse je, bodem, drezam.

Vsaj malo tja, kjer vse je, bodem, drezam,
če tukaj že, kjer nič ni, votlo blodim
in samega se naokoli vodim,
po temni megli v prazen nič oprezam.

Povsod sem. Vse sem. Vsega, sebe del sem.
Ni konca mi, začetka ne, sredine,
a ves sem, brez širine in globine,
kjer, prazen, v polno zgrešil in zadel sem.

A tudi če povsod me je zadosti,
če sežem, kamor vse, kar je, doseže,
ne znam, ne zmorem nikdar tja zabosti,

do koder hočem, da razum zareže,
kjer vsi bomo nekoč ponosni gosti,
katerim vse se, kar obstaja, streže.

Naj narediva gozd?

Jaap Robben

Sodobni nizozemski pesnik Jaap Robben (1984) je študiral okoljevarstvo in na Kraljevi gledališki akademiji. Objavil je nekaj zbirk za otroke in odrasle, piše pa tudi pesniška besedila za cabaret in prozo. Tu je izbor iz njegove zbirke Naj narediva gozd?*, izšle v letu 2008.*

Zvite nogavice

Neumno, da ljudje
spravljajo nogavice v zapor,
v temo svojih omar;

jih zvijajo tako,
da jih strašno stlačijo,
v zvratni salto,
flik-flak dvojno zavito
in skrito.

Kot da se ljudje bojijo,
da se nogavice kdaj ne izgubijo.

Ampak nogavic ni treba z zvijanjem moriti,
saj brez naših nog sploh ne morejo hoditi.

Naj narediva gozd?

Skoplji jamo,
posadi drevo
previdno
poleg mojega!

Se bosta skupaj
borila z vetrovi
in pred viharji
ali družno molčala
v nedeljskem soncu?

In ko se bosta zvečer
skozi trepalnice
svojih vej
spogledovala,
boš videl, da bosta
že gozd načrtovala.

Pošta v steklenici

Le kje naj bi zdaj moja pošta v steklenici bila?
Ali je mačka že doma?
Ali vsi ljudje skupaj vedno vedo za pot?

Svet je videti tako velik, se mi zdi,
čeprav mi v sobi
kar poleg omare na steni visi.
Ampak če gledam
z dvema daljnogledoma,
z enim pred drugim,
če se zastrmim v zemljevid sveta,
se vidi, da nima meja.

Postane valovi, včasih morje in celo delfin,
nasipi, žirafe, šotori in puščavski baldahin,
avti, ki se napotijo do hiš
vzdolž drevoredov ali okrog trga,

kjer budni ljudje nestrpno čakajo,
buljijo v ta zemljevid sveta,
in ko se ustavijo, pač prisluhnejo in si mislijo:
Le kje naj bi zdaj moja pošta v steklenici
bila?

Linčka

Ko smo na dopustu,
miga z repkom psička Linčka naokrog,
se spoznava s psi, vsa lahkih nog.

Razumejo jo dobro vsi,
ker jezikovno-pasje tu razlike ni.

Špansko, ameriško,
flamsko in frizijsko, pa francosko
ter seveda nizozemsko "govori".

Samo napihnjene žoge
in mačke v kampu Linčki ne morejo slediti.

Da pač tudi njim svoj jezik razloži,
se ure in ure za njimi podi,
hoče jim reči le: Živio!

Kislo vreme

Ko je kislo vreme,
se moji sestri
nič ne da,
potem pa z vrati
kar se da glasno ropota.

S svojo lutkico v kovčku,
s tremi rdečimi jabolki
in kolačkom, če je treba,
s škornji ven se napoti.

Tako gre vedno znova ven
in nas za zméééééraj zapusti.

S svojega okna pa vidim konico dežnika,
ki se mimo ograje maje.
Ker naskrivaj tam
čaka za vogalom.

Se potoži
tam grmovju
in ugrizne v jabolko,
potlej snede pol kolača
in celih deset minut vzdrži,
dokler se spet domov ne napoti.

In se ta konica njenega dežnika
prav počasi nazaj domov premika.
Jezne solze si obriše, s prstom
nam na okno piše:
"Če bi res radi, da se vrnem,
vsak poljubček moj dobi."

Ah, saj ni treba, ji pritajeno odvrnem,
Bolje, da zares odideš;
da nikdar domov ne prideš,
sicer te bosta mama in očka prodala.
Saj veš, da ne bi te iskala.

Pika

Nič čipsa, toastov,
smo brez piškotov, ko pijemo čaj.
Moja mama vedno reče ne - zakaj?

Torej, če pusti bonbon,
lahko jaz vzamem dva
in se prav nič ne pozna.

Mojo mamo je strah,
da se ji bo tehtnica maščevala,
če si bi ob krožniku juhe
še košček kruha namazala.

Tako je mame iz dneva v dan
vse manj.

Shujšala bo in vse je hujše z njo.
Vse na krožniku pusti.
V ravno črto se spremeni:_____
In bojim se, da nekoč čisto ne izgine
in da njena oblika postane – pika.

Solzi

Včasih mora mama jokati,
kar tako ji z lic polzi.
Jaz gledam iznad stopnic,
dokler me ne vidi.

Pa me poljubi.

Solz ni treba razumeti.
Pridejo same od sebe.
Nežno mi zašepeta:
In ti dve sta zate.

Se on napove?

Se on napove, da se najmanjši las zatrese,
te spreleti med neznanima rokama,
pobesiš oči in šele kasneje veš, zakaj?

Ga najdeš na zabrisani fotografiji,
je to trenutek,
ko v znanem obrazu
tujca prepoznaš?

Ali sloni naenkrat bled moški
na tvoji okenski polici,
kjer se navidez zdolgočaseno igra
z robom zaves?

Ponoči se svet skrije

Uličnе svetilke postanejo
zvezde za ptice.

In takšne sanje sniva letalo:
da je vesoljsko plovilo postalo.

Prevedla **Draga Rinkema**

Dnevnik

2001 (II)

Alojz Rebula

Nedelja, 4. februarja

Prekinitev toka me je ustavila pri pisanju *Creda Pogled naprej ali nazaj*?

Pri maši mi je godilo, kako je župnik označil preroka Izaijo kot inženirja za gradnjo podzemskih kanalov, pri razlagi Pavla pa omenil Ciceronovo službovanje v apostolovem rojstnem mestu Tarsu.

Ponedeljek, 5. februarja

Roman o Srečku Kosovelu bi se lahko začel tudi takole, (govoril bi njegov prijatelj Italijan): »Ko sem stopil v to hišo, sem pomislil, ali nisem ljubosumen na Srečkovo francoščino …

Torek, 6. februarja

Treba je poročati na radiu o Prešernovem scenariju, potem ko sem ga prebral.

Čudim se pornografski žilici v njem. Včasih imaš vtis spolne obsedenosti. Do Kristusa ostane besedilo distancirano. A vic na Marijo bi si bila avtorja lahko prihranila.

Sreda, 7. februarja

Ko sem pred dnevi slišal glas, da utegne biti p. Rupnik črtan kot govornik na prihodnji Prešernovi proslavi, sem dvomil, da bi si vladajoči upali privoščiti takšno kretnjo ideološkega rasizma na račun evropsko znanega kulturnika. Pa so si jo.

V Izraelu je na volitvah zmagal Šaron, se pravi šovinizem.

Četrtek, 8. februarja

Čudna sanja: v plohi se zapeljem pod Sesljan, iz tesnobne situacije iščem rešitev v telefonu, a telefonski imenik se izkaže za ljubljanskega …

Iz Stanetovega pisma zvem, da je Gorazd Kocijančič izstopil iz uredništva revije Tretji dan. Če novica drži, je to katastrofalno znamenje za stanje krščanskega duha na Slovenskem. Smo torej še v letu 1941. Ne domnevam namreč, da je za tem razhajanjem teologija, kljub Kocijančičevemu apofatizmu, ampak politika.

Petek, 9. februarja

Ivo Jevnikar s knjigo o frančiškanu p. Corteseju, dobrotniku naših pregnancev v Padovi, povezanem z odporniško mrežo polkovnika Vauhnika in umorjenem na sedežu gestapa v Trstu.

Vinko (od nadškofa je pričakoval, da bo šel na kosilo z udeleženci dneva katoliških časnikarjev …) mi pošи-

lja svoj prevod Haeckerja in njegovega dela ***Vergilij, oče Zahoda.***

Nedelja, 11. februarja

Dan v lurški zarji. rad bi spet videl votlino, Pireneje v južni dalji …

Za ***Credo*** solidarnostno pismo p. Rupniku v zvezi s Prešernovo proslavo.

Sreda, 14. februarja

Že drugi dan se vrtim okrog več možnih motivov za novelo: na primer s pohodom pesnika Ulricha von Lichtensteina skozi naše dežele (1227) proti Pragi.

Sobota, 17. februarja

Pahor v Prilogi Dela. Nič novega. Smo v novi omiljeni režimskosti: čez Partijo že lahko kaj rečeš, NOB, se pravi njena revolucija, pa ostaja nedotakljiva. Do kdaj nam bo vladal ta evidentni absurd?

Nedelja, 18. februarja

Predsedniku Slovenske matice sporočim, da bo kaj pripovednega na voljo čez leto dni, če bom živ in zdrav. Seveda imam v mislih novele. Tek stoletij bi raztegnil do naših dni. Ja, od naselitve do Tita.

Popoldne najprej prihod baterije steklenic žametne črnine izpod Pohorja. Potem obisk Marjankinih otrok, ki se zgnetejo okrog mojega računalnika.

Rimski p. Rupnik se zahvaljuje za prijateljski ***Credo***. Pravi, da se kljub teološkim razlikam v bistvenem skladava. Pravi, da tudi vzhodna teologija upošteva Kneza in odklanja »sekularizirano teologijo«.Vabi na obisk centra Aletti, od koder vrejo po Evropi njegovi mozaiki.

Četrtek, 22. februarja

V Ampaku odlomek iz Šeligovega romana. Ta literat se zna ob priliki ostro obregniti v krščanstvo. V tem odlomku pa najdem nepolemično omenjene apostole, Golgoto, Kristusa.

Ko se iz šotora Nove revije odpravlja Heidegger, kdo drug naj

potrka, če ne Kristus? Za Budo so namreč prebivalci šotora preveč evropejski. Toda kako naj Kristus zadiha v okolju, natrpanem z atmosfersko žlindro iz Marxa, mladega Marxa, Sartra, Heideggerja? Psihološko upravičeno, a povsem nekrščansko vprašanje. Ko da ni Kristus dihal zraka cestninarskega gnezda, pa tudi izdihovanja dveh razbojnikov …

Petek, 23. februarja

Umrl je moj sošolec iz malega semenišča ter katalo-ški sosed pri abecednem izklicevanju (Prinčič-Rebula) Anton Prinčič, v zadnjem času župnik v Zgoniku. Če si ga pogledal, nekam raskavo skalnatega, bi njegov izvor prej kot v goriških Brdih iskal v kakšni grapi v visokem Posočju. Dajal je vtis nečesa odtrganega od skale naše tradicije in svetosti. Nekaj hribovsko nerodnega in obenem brihtnega in nežnega. Spominjam se pisma iz prvih povojnih let, edinega, ki mi ga je napisal, verjetno po mojem prvem kulturnem nastopanju. sicer bi si težko razlagal groteskno spoštljivi naslov na ovojnici »presvetlemu a.r.« kolikor ni hotel z njim prevesti konvencionalnega italijanskega »***chiarissimo***« … Zanimiv občutek, da se med nama z njegovo smrtjo ni nič pretrgalo. RIP, slovenski svetec.

Sobota, 24. februarja

Zaradi množice, ki je v pričakovanju pustne karavane zasula Proseško cesto, ne grem hodit, ampak naredim samo nekaj korakov okrog hiše. Ko se vračam, se v pustno ozračje zavrti snežinka kot opozorilo: nad pustom je še kaj. Tudi burja je nad njim in daje vsemu nekakšno eshatološko groteskost.

Likanje novele ***Kraljeva Venus*** (o Ulrichu Lichtensteinskem). Mario, zvesti obiskovalec, mi prinese novo številko Mladike z mojim intervjujem z g. Maričem v Celovcu o Julienu Greenu.

Nova številka Zvona, ki ne vem, koliko bo še vzdržal na jalovih koroških tleh. Viktor Blažič piše o holokavstu, tej naši temi za večnost. Andrej Capuder pa o Danteju in Prešernu. Sam vidim med obema dosti večjo razdaljo. Vera in teologija, zraven najsilovitejša zemeljskost dajejo Danteju dimenzijo, ki je Prešeren nima. Dante žal ni naš.

Umrla je profesorica Laura Abrami, moja ravnateljica na liceju Prešeren. Korektni odnosi, ki niso presegali birokratske ravni. Pri enem zadnjih srečanj mi je omenila namero, da bi se posvetila delu svojega očeta, znanega tržaškega advokata. Ne vem, če je bilo iz te njene namere kaj. RIP.

Petek, 2. marca

Daljši sprehod s palico. Svet postaja večji in počasnejši.

Ponedeljek, 5. marca

Na obisku Miroslav Košuta. Prišel je z vinom in rožami in s svojo prisrčno sproščenostjo. Zdi se mi čudno, da je v krogu novorevijalcev, kjer ima prijatelje. Ni

se z njimi zaheideggerjanil, ampak ohranil svojo kraško naturnost, ostal zdrav Križan z zdravim odnosom do sveta. Govoriva seveda tudi o poeziji. Na primer o Sabi, ki njega prevzema. Mene še mora.

Zora iz slabosti v slabost.

Zvečer naju Mario odpelje v klub na predavanje Metke Klevišar. Svetniška zdravnica ves večer drži dvorano v napetosti, čeprav so njena tema umirajoči. Med predavanjem sedi poleg mene bivši učenec iz nižje gimnazije pri Sv. Jakobu. Pripoveduje mi zgodbo, komaj verjetno za mladega slovenskega Tržačana, kako je namreč peš poromal v Rim. Spal je po samostanih ali kjerkoli. Srečen pripoveduje o tisti romarski avanturi, z nostalgijo po doživljajih na njej. Tudi kaj takega zmore slovenski Trst.

Petek, 9. marca

Še dve ideji za noveli. Ena iz francoskih časov: slovenski študent obišče Charlesa Nodiera v njegovem uradu v Ljubljani, da bi mu pomagal priti v Pariz, kje bi rad obiskal grob pesnika Cheniera.

Druga iz naše revolucije: dva študenta, vsak s svojim Prešernom v nahrbtniku, eden partizan, drugi pa domobranec.

Profesor Pibernik me je zaprosil za pomoč pri identifikaciji avtorja članka s kratico smk, ki je izšel leta 1951 v zborniku ***Tabor***. Članek obravnava Kocbekovo ***Tovarišijo***. V zborniku sem si ogledal stvar in Piberniku odgovoril, da za šifro vidim dr. Poštovana.

Nedelja, 11. marca

V gledališče v Trst. Seveda s taksijem. Na predstavo Dostojevskega. Trajala je štiri ure, a mi niso bile predolge, čeprav je mojemu sluhu kakih 50 odstotkov govorjenega ušlo. Ko sem pred leti bral roman *Idiot*, me ni zagrabil, čeprav naj bi glavni junak odseval Kristusov lik. Dramatizacija pa mi je omogočila novo doživetje romana.

Torek, 13. marca

Nocoj mi je bil za taksista Mario, ko sem šel v naše društvo na predstavitev knjige slikarja Marijana Tršarja ***Dotik smrti***. V tem delu slikarja - pisatelja slutim enega dobro napisanih dokumentov naše polpreteklosti. Primerjal sem držo med spremljevalcem ter predstaviteljem Snojem ter avtorjem. Prvi literarno lahkoten, drugi s pečatom usode (Teharje!).

Sreda, 14. marca

Ob 4h sem se zbudil, ob 6'30h pa s prijateljema Stanetom in Justinom v hribih – v Kamniško-Savinjskih Alpah –, in debatiral o cerkveni umetnosti. To se pravi, da sem ponovno zaspal. Opazil sem, da mi najbolj žive sanje prihajajo pri takšnem ponovnem jutranjem spancu.

Rektor ljubljanskega semenišča g. Slabe, s katerim se sicer osebno ne poznava, me prosi za osnutek meditacije za duhovnike o duhovno-kulturni formaciji. Takšno meditacijo bi moral dobiti jaz od duhovnikov.

Televizija še vedno polna norih krav.

Sobota, 31. marca

Ob jubileju Mohorjeve družbe obisk tehnične ekipe za pogovor o ustanovi. Takšne reči zmeraj vznemirjajo hišo. Sprašuje prof. Lučka Jenčič, ki je bila moja sogovornica tudi v filmu, ki ga je o meni naredila ljubljanska TV. Menda se nisem slabo odrezal. Pač glas o Mohorjevi v času, ko naj bi bilo utišano vse, kar je katoliško.

Nedelja, 1. aprila

V Prilogi Dela lahko v repliki Irene Magajne bereš tole: »Cerkev-država je kriva za vse vojne na svetu.«

Popoldne na Zorino vabilo poslušam pet nagrajencev s tekmovanja pianistov na prvi dan v Varšavi. V glavnem sama igrivost. Želel sem si Chopinove *Marche funèbre*, pa je ni bilo.

Torek, 3. aprila

Prijateljski avto me skozi prvo pomlad popelje tja, kamor si z operirano nogo ne bi upal, na visoko, kamor sem se tolikokrat povzpel peš bolj v romarskem kot pohodnem razpoloženju. Po mesecih na zaprtem se mi pomlad zdi že nekako vsiljiva, preveč razcvetena, prerazkošna za našo umrljivost. Greben, s katerega vidiš proti severu na Pohorje, proti jugu pa na Gorjance. Železna vratca, nekaj korakov proti velikemu križu v sredini pokopališča, mimo njega navzdol na desno. Prijatelj, pozdravljen! Izprosi mi, da te bom manj pogrešal, da mi bo sredi tega zelenja laže brez tebe. Neka roka, ki ni več njegova, pristavi piškote, nalije vina in žganja. Pogled skozi okno je isti: takoj za šipami vinogradek, nad njim v dalji Lisca s sv. Joštom. Pomenim se. Gospa do devetkrat škropi trte. Ja, trte živijo dalje. Lisca stoji dalje …

Četrtek, 5. aprila

S Stanetom v klubu Nove revije na diskusijskem večeru o antični kulturi, kamor sem bil povabljen. Majhni, a prijetni prostori, s prti pokrite mize. Gantar, Paš, Klun, Urbančič in drugi.

Sprva v diskusijo ne mislim poseči, čeprav sem bil jeseni '45 edini slovenski študent, ki se je na ljubljanski univerzi vpisal na klasično filologijo, a potem me pogovor pritegne. Izrazim misel, da pogrešam debate o duhovni funkcionalnosti klasične kulture, ki jo je komunizem razumljivo izločil iz svojega kulturnega sistema, a ki se danes pod vplivom kulturnega amerikanizma pogreza tudi na Zahodu. Z grštvom gredo dejansko v zaton vrednote evropske civilizacije. Ko se diskusija konča, grem v kot, kjer se je utaboril filozof Urbančič. Z veseljem vzame na znanje moj namen, da mu napišem odprto pismo v zvezi z njegovo zadnjo knjigo. Tega mu seveda ne rečem, da sem verjetno eden tistih redkih Slovencev, ki so to težko pisano knjigo brali. Med nama se ukresne tudi filozofska iskra, čeprav čez astronomska prostorja: Urbančiču namreč Nietzsche še nekaj pomeni. Spominjam se, da sem mu zastavil vprašanje: zakaj je človek dragoceno bitje? Po Urbančiču zaradi grškega idejnega vpliva …

Tršar se mi srečno zahvaljuje za kartico, s katero sem mu čestital za zadnjo knjigo.

Za večerjo pusti ajdovi štruklji pri Šestici, kjer kolegica Marija navdušeno razlaga svoje študijsko ukvarjanje z Balantičem.

Petek, 6. aprila

Popoldne mrtvo zaspal ob branju Urbančiča, tega – po mojem mnenju –, najbolj potencialnega kristjana pri novorevijalcih poleg pesnika Zajca.

Ponedeljek, 9. aprila

Pismo Tršarju in Simčiču, ki mi je poklonil svoje kolumne iz Dela 2000. Simčič bi moral več pisati in z drugimi svobodnimi duhovi razganjati ta tranzicijski konformizem, od katerega je naša kultura kakor otrpla.

Ko se vračam s sprehoda nad lovsko kočo, se mimoidoči avto usmili moje palice. Vratca se odprejo: »Prisedite!« Skušam ugotoviti, kdo je. Domačin ni videti. Ko odpelje, reče: »Avto sem vzel s sabo v dom starostnikov, da se lahko malo popeljem okrog in si ogledam pomlad, zraven pa še koga vzamem k sebi …« Sam tega motoriziranega Samarijana ne poznam, pozna pa on mene: z vrta njihovega doma me je že videl v uti na našem vrtu med kakšnimi knjigami. »Vi morate dosti vedeti, gospod.« – »Gospod moj, nič ne vem, nič. Še šofirati ne, kakor znate vi …«

Torek, 10. aprila

Ko sem sam doma, se v prelepem dnevu odpravim do mostu nad Savo. Dan bi bil še lepši, v svoji nekakšni septembrski milini, brez manevriranja letala nad dolino.

Ko berem Urbančičevo filozofiranje, se sprašujem: sem samo v poganstvu ali pa dlje, v barbarstvu? Tako pri njegovem zavračanju Antigone, te ženske, »rojene, da ljubi, ne, da sovraži« (Sofokles). V tem Urbančič ni izviren: za Hegla je Antigona s svojim uporom proti Kreonu zagrešila »zločin« proti državi.

Sreda, 11. aprila

Kot berem v italijanskem časopisu, klavec Karadžić piše roman »da Nobel«, se pravi roman za Nobelovo nagrado. Ne bi bil prvi, ki bi jo prejel s takšno preteklostjo. Saj jo je že dobil Churchill kljub bombardiranju z begunci natrpanega Dresdena pred koncem vojne.

Sobota, 14. aprila

Zjutraj v hiši vonj velikonočne gobe, ki jo je vaški fantič v diru prinesel in odrinil v štedilnik. Mora namreč naprej k drugim hišam, preden ga ne prehiti kakšen konkurent, prav tako opremljen z gobo. To je ganljiva konkurenca za velikonočni ogenj, za vstajenjski ogenj.

Pismo prijatelja, kristjana, a s formulacijami v zvezi s Cerkvijo, katerih arogance ne prenesem, na primer »Ali bo Cerkev ezoterična ali je ne bo.«

Nedelja, 15. aprila

Srečna velika noč se mi je oddolžila za žalostni božič v bolnišnici. Vstajenjska maša, žegen, miza v praznični razkošju, ki jo je pripravila tvoja nežnost.

Sreda, 18. aprila

Stane na svoj rojstni dan na obisku z Edijem. Vsak prihaja s svojim dragocenim darom. Stane z albumom Rupnikove *Odrešenikove kapele*, Edi pa z drugim, z albumom prijateljev Jacquesa Maritaina. Sprehod po razzelenelem travniku vrh Lisce ob filozofski debati (Urbančič, Nietzsche, Heidegger). Stane je prevzet od diskusije in od razgleda, občuduje liso snega na severu, morda na Pohorju. Seveda ne moremo mimo situacije v slovenski Cerkvi. Menda slovenski kristjani le imamo neki rekordek v Evropi: največ spovedancev med nedeljniki.

V Ampaku dva intervjuja, ki sta mi v veselje: s skladateljem Lebičem (kvaliteta in evropskost) ter s slikarjem Mušičem (bolj Slovenec, kot sem mislil).

S peresom v žički kartuziji, pod njenimi oboki in v njenih tišinah, to med pisanjem črtice *Pismo Katarini Sienski*.

»… Kakšni nori časi so se zgrnili nad našo sveto katoliško Cerkev … Namesto da bi človek danes vprašal človeka: 'Si kristjan ali mohamedanec?', ga vpraša: 'Si rimski ali avignonski?..' Trije papeži, tri Cerkve … Katarina, zakaj si odšla? … Kako si izgorevala zaradi Avignona. A to je huje kot Avignon …«

Četrtek, 19. aprila

Ko sem zjutraj po maši vsipal kavo v strojček, na vsem lepem misel: *Pismo Katarini Sienski* bo za zbirko, ki jo pripravljam za Matico. Godilo se bo v kartuziji v Žičah, kjer se je znašel bivši tajnik znamenite svetnice (1341-1380).

Kmet na vprašanje župnika, ali se je v Dachauu njegova vera v Boga omajala: »V Boga sem verjel pred Dachauom, v Dachauu in po Dachauu.«

Ponedeljek, 23. aprila

Znana je Wittgensteinova beseda: »O tem, česar ne vemo, je bolje, da molčimo.« Zakaj torej gre reči: »Bog se ne razodeva v svetu«? Od kod to ve? Prav tako čudno gledam na njegovo izjavo: »Povejte, da sem imel čudovito življenje.«

Zvečer sem za Zoro pretipkal njen prikaz in prevod papeževe poezije za Mladiko. Nisem mislil, da je v Wojtyli toliko poeta.

Torek, 24. aprila

Dogajanje sredi vasi, tiho dogajanje z neko svojo svetlo skrivnostnostjo: z judeževega drevesa pri Trubarjevem spomeniku sneženje rožnatih cvetov na avtomobile pred lokalom in tudi na bron spomenika.

V Delu presunljivi spomini komunistke Vodetove. »*Ves čas imamo dva diktatorja, ki visita nad človekom kot Damoklejev meč: to sta Komunistična partija in predsednik države. Ali je Kocbek uvidel, kakšen teror je KP zganjala nad ljudmi? Kako so po cestah streljali nedolžne ljudi? In kako je zdaj pri nas? Ali ne zganja Partija najhujšega terorja nad posamezniki? Ali ni ogromne razlike med položajem partijcev in nepartijcev? In tajna policija? Ali ne komandira prav vsakega posameznika?*« Vendar ne manjka tudi beseda o vodstvu slovenskega klerikalizma, ki da je bil pri nas »edinstven pojav nestrpnosti in omejenosti …«

Četrtek, 26. aprila

Vprašanje ob listanju albuma Rupnikove *Odrešenikove kapele:* sta kje morda upoštevani tudi veliki negativiteti v krščanstvu - hudič in pekel?

Petek, 27. aprila

Bleščeč dan za lažnivo obletnico.

Obisk mladega teologa, ki bi rad naredil disertacijo iz mojega dela. Se mu literarno delo zdi res vredno teološke obdelave? No, nikakor ni videti začetnik v svetih vedah. Bil je dvakrat v sveti deželi, ki pa ga geografsko ni prevzela. Še najbolj Sinaj. Ne vem, koliko ima smisla za literaturo. Mnogo mu pomeni glasba, omeni Bachov ***Pasijon po Janezu*** ter Mozartov *Rekvijem*. V disertaciji naj bi iskal »smisel« v mojem delu.

Prešeren in Primorska. Nekaj simbolnega čutim v tem, da je Prešeren dobil spodbudo za svojo *Zdravljico* iz Primorske, iz Šentvida pod Nanosom, od župnijskega upravitelja Vrtovca.

Spoštljivo pismo od g. Krivica v zvezi z mojo omembo v *Credu*.

Miha Pintarič

Mati

Pravzaprav je ni bilo. Bila je v drugih, v možu, v dvanajstih otrocih, od katerih je bilo devet njenih, trije pa od moževe prve žene, ki jo je med prvo vojno še zelo mlado pobrala španska gripa. Dvanajst jih je bilo, vse je imela za svoje in ni delala razlik. Mož se je odpravil v Ameriko, da bi zaslužil za sadovnjak, češ, otroci morajo imeti vsaj jabolka in hruške, da ne bodo po vasi rabutali ali cedili sline in se počutili prikrajšane, in kdo bi vedel, katero je slabše. Delal je v rudniku, kjer je zaslužil sadovnjak in sklepno revmo, vsaj tako so tedaj rekli bolezni, ki ga je prikovala na posteljo, kjer je v bolečinah, ki jih je vdano prenašal, preživel nekaj let do smrti. Umrl je na predvečer druge vojne, prosil pa je, če bi jo dočakal in če bi deželo zavzeli Nemci, naj ga s posteljo vred odnesejo v hosto, da jim ne bi prišel v roke. Bog ve, kakšne izkušnje je imel z njimi iz Amerike … Ni jih dočakal.

Dvanajst otrok brez očeta pa je vojno dočakalo. In ona z njimi. Najprej je odšel najstarejši sin, pastorek. Bolehen je bil vselej, tiste mrzle jesenske noči, ko je lilo kot iz škafa, pa je imel vročino in je bil bolan, da je komaj hodil. Prišli so ponj. »Kje ga imate?« – »Ni ga.« – »Vemo, da je doma, sporočili so nam.« – Terenci so vedeli vse. Res je bil doma, skrit na skednju pod senom. Preiskali so hišo, niso ga našli. Odšli so. Eden pa se je vrnil, tisti ga še posebej ni maral. »Vem, da je skrit, povejte, kje je, sicer ga bom sam našel.« – Seveda ni nihče črhnil. Šel je na skedenj in z vilami začel prebadati seno. – »Pridi ven, vem, da si notri. Sicer te bom napičil kot pečenko.« – Vile so se zabadale vedno bliže, ni imel izbire. Izkobacal se je iz sena, oni se je zarežal in ga odpeljal s seboj v mraz in dež, mati in sestre pa so žalostno gledale za njim v noč.

Vsi sinovi, ki jih tisto noč ni bilo doma, so kmalu odšli tudi sami. V takšno ali drugačno vojsko, nihče prostovoljno, ali v izgnanstvo, eden tudi v taborišče, ne sicer v enega tistih najhujših, ker za to ni bilo razloga, saj ni bil niti politični zapornik niti »bandit«, kakor so partizane in njihove somišljenike imenovali Nemci in tisti, ki so bili na njihovi strani. Ujeli so ga, ko je iz Avstrije tihotapil določene potrebščine za vsakdanje življenje, ki se jih na tej strani Karavank ni dobilo (tedaj niso slutili, da bo tudi nadaljnjih petdeset let takó). Zlobni jeziki so opravljivo govorili, da je šlo za šivanke in sukanec oziroma »cvirn«, kakor so ga tedaj imenovali.

Doma je ostala mati s sedmimi hčerami. Občutek ujetosti v vojno in popolne odvisnosti od okoliščin je imel težo jetniške krogle, v katero so bili včasih menda vkovani največji zlikovci. Storiti ni bilo mogoče ničesar, ne uiti ne zavarovati se, le čakati na to, kar se bo zgodilo. In obetalo se ni prav nič dobrega ne od ene ne od druge strani, ne od »naših« ne od »onih«. Oni so pri sosedu požgali hišo in v ogenj vrgli štirinajstletnega sina, ki se je pravkar vračal s polja, ker so mislili, da prihaja od partizanov. Živega so vrgli v ogenj, oče pa je potem, ko so odšli, s pogorišča na rokah prinesel zoglenelo truplo in dejal: »Glejte, moj sin!«

»Naši« niso bili nič boljši. Prišli so, vse pobrali, obljubljali, da bodo vse postrelili, če so bili pose-

bej slabe volje, pa so dodali, da bodo »živim s hrbta rezali jermene«. Po naključju so se tistikrat, ko so se namenili to tudi storiti, na začetku vasi pojavili Nemci, pa jim je zmanjkalo časa, ker so morali na hitro oditi nazaj v hosto. Najbolj pa so se bali »raztrgancev«, ki so se izdajali za partizane in hodili naokrog oblečeni v cape, v resnici pa so delali za Nemce in preizkušali lojalnost prebivalstva. Ob poznih urah so trkali na vrata in prosili za hrano. Kdor jim je nasedel in odprl vrata ter jih povabil notri, jim postregel in dal še kaj za s seboj, ni preživel njihovega obiska niti sam niti njegova družina in vsi, ki so bili tedaj pod njegovo streho. Pobili so vse. Seveda ni nihče vedel, če niso pred vrati morda v resnici partizani, in tedaj je bilo potrebno na trkanje odpreti, sicer si tvegal, da bodo oni storili enako.

Pogosto so se morali zateči v klet. Predvsem tedaj, ko so po zraku frčale krogle, od katerih je marsikatera zatavala tudi v hišo in končala v steni. Tako je bilo, ko so delali na polju, pa sta se nizko spustili dve nemški lovski letali in streljali po njih. Vrgli so se na tla, vsi preživeli obstreljevanje, nato pa se zatekli v varno kletno zakloniščе. Drugič sta jim pri delu na polju pomagala dva dobrodušna nemška vojaka, ki sta sama imela doma vsak svojo kmetijo, in ko sta videla mlada dekleta brez moške roke pri težkih poljskih opravilih, sta zavihala rokave in poprijela za grablje ali vile ali karkoli so tedaj že uporabljale. Prosile so ju, naj pustita delo in odideta, ker so vedele, da jih iz hoste opazujejo. Nista razumela. Tedaj je zaropotalo in sta razumela. K sreči so slabo merili. Zbežala sta po svoje, dekleta pa domov in v klet.

Tretjič so se komaj usedli za mizo ob praznično kosilo, kajti bila je binkoštna nedelja in birma, pa je prav tako zaregljalo in krogle so švistnile ob hiši, v hišo in skozi okna, ter, k sreči, samo v steno. Spet so jadrno izginili v klet, od koder so skozi lino opazovali Nemce, kako so zapuščali vas. Eden je zaostal za kolono in se izgubil. Skril se je za hlev, kjer se je verjetno tresel kot šiba na vodi, ko so v vas prišli partizani. Prva se je na prizorišču prikazala razmršena partizanka, ki je v rokah vihtela revolver in zelo glasno in vreščavo izjavljala pred vesoljnim svetom, da bi bilo treba »vse pobit'«. Nemca ni opazila, iz kleti pa so ga videli naravnost v preplašene oči. Partizanska kolona se je premikala naprej, na koncu, malo za glavnino, je korakal starejši partizan. Ko so šli mimo hleva, je opazil Nemca. Edini. Ustavil se je, nekaj trenutkov sta se gledala iz oči v oči. Iz kleti niso videli partizanovih oči, še vedno pa so videli Nemčeve. Proseče, moledujoče, tihe. Partizan se je molče obrnil in odkorakal naprej ter se pridružil glavnini kolone.

Ona je vse to preživljala in preživela. V strahu za otroke bolj kakor zase. Tudi otroci so preživeli vojno. Vseh dvanajst, kar je bilo statistično redko. Bila je verna, to ji je pomagalo. In vdana v usodo, prav po janzenistično, saj je bilo krščanstvo v naših krajih tedaj, kakor že stoletje in pol poprej in še kakšnega pol pozneje, zelo pod vplivom janzenistične duhovnosti. Mračne, negativistične, prav po kalvinistično osredotočene na greh, krivdo in kazen, kjer je bilo kakršnokoli veselje do življenja že samo po sebi sumljivo. Fantje so se še nekako znašli, za dekleta pa je bilo prav malo možnosti, da se izvijejo iz primeža vseobvladujočih mrkih čustev, ki so jih omejevala v občutku osebne svobode in v dojemanju življenja kot priložnosti za samouresničitev.

Takšna duhovnost, ki morda to sploh ni bila in ki bi v normalnih okoliščinah imela za posledico radikalne vzgojne neuspehe, kar se je pozneje tudi dogajalo, je v tedanjih razmerah verjetno delovala preživetveno in ji gre zasluga, da se je vojna za njeno družino končala brez tragedije in izgub. S koncem vojne je bilo njeno poslanstvo tako rekoč končano. Seveda je bila še naprej mati in kmetica, katera je skrbela za posestvo in za otroke, ki so se vračali domov. Dokler je bila živa, so imeli dom, vsaj iluzijo doma, ki jo je v Kanado izseljeni sin izgubil, ko se je po petdesetih letih vrnil »domov«. Razlika med »prej« in »potem« je bila preveč očitna. Ostali so jo dojeli, ko je umrla. Z njo sta dokončno odšla prostor in čas, ki ju je pooseblja.

Emil Habibi

Skrivno življenje Srečka Pesioptimista

Palestinski pisatelj Emil Habibi se je rodil leta 1922 v Hajfi in svojega rodnega mesta vse do smrti leta 1996 ni zapustil.
Pisal je romane in kratke zgodbe, znana je njegova zbirka črtic Sekstina šestih dni (1984), ki govori o izraelski okupaciji Zahodnega brega in Gaze. Leta 1962 so uprizorili njegovo edino dramsko delo Nurija. Posebno pozornost bralcev in kritike je vzbudil njegov sodobni roman Skrivno življenje Srečka Pesioptimista. Napisal ga je leta 1974. Roman na zanimiv in svojevrsten način slika tipično življenje palestinskih Arabcev v Izraelu in govori o nenavadnih dogodkih in pustolovščinah tragikomičnega palestinskega junaka, ki so ga zahodni kritiki označili za novodobnega Kandida. Preveden je v evropske jezike, tokrat pa je prvič v slovenščini z nekaj odlomki.

Srečko razglasi, da je bilo njegovo življenje v Izraelu zasluga osla

Začnimo torej od začetka. Vse moje življenje je bilo nenavadno in čudno življenje se čudno tudi konča. Ko sem vprašal svojega vesoljskega prijatelja, kako to, da so me vzeli k sebi, mi je odvrnil:

»Mar obstaja kakšna druga možnost?«

Kako se je torej začelo?

Začelo se je, ko sem se znova rodil po zaslugi osla. Primerilo se je, da so oni prežali na nas in streljali: ubili so očeta, Bog bodi milosten do njega. Med mano in njimi pa se je znašel tavajoči osel. Ubili so ga in tako je poginil namesto mene. Tako je bilo vse moje življenje, ki sem ga po tem dogodku živel v Izraelu, izključno zasluga te uboge živali. Kako bi torej presodil moje življenje?

Toda kljub temu se imam za izjemnega človeka. Mar nisi še nikoli bral o tistih psih, ki so pili zastrupljeno vodo, da bi opozorili nanjo svojega gospodarja in mu rešili življenje? Ali pa o konjih, ki so bežali s svojimi ranjenimi vitezi hitreje od vetra in se spehali do smrti, potem ko so svoje konjenike prenesli na varno. Toda jaz sem prvi človek, kakor vem, ki ga je rešil trmasti osel, in kakor vsi vemo, ta ne teče hitreje od vetra. Zato sem izjemen človek in čisto mogoče je, da so me vesoljci izbrali prav zaradi tega. Pa mi povej, kdo je izjemen človek? Je to tisti, ki je drugačen od drugih, ali ta, ki je drugim enak?

Rekel si, da me nikoli nisi opazil. To je preprosto zato, ker imaš otopele čute. Kolikokrat pa si naletel na moje ime v osrednjih časopisih, kaj? Mar nisi bral o tistih več sto ljudeh, ki jih je aretirala policija v Hajfi na Trgu kočij, na zdajšnjem Pariškem trgu, ko je eksplodirala lubenica? Vsakega Arabca iz spodnje Hajfe so aretirali, vse tiste, ki so hodili, in vse tiste, ki so se vozili. Časopisi so omenjali imena uglednih ljudi, ki so bili aretirani pomotoma, in ostalih.

No, ostali, to sem jaz. Časopisi name nikoli ne pozabijo. Kako potem lahko trdiš, da še nikoli nisi slišal zame? Jaz sem izjemen človek. Noben vpliven in razgledan časopis z zanesljivimi viri in uspešnimi reklamami, za katere vemo, da za njimi stojijo plemeniti in

trdni ljudje, me ne bo spregledal. Moj klan polni kašče in vinske kleti. Ostali, to sem jaz. Izjemen sem.

Srečko razkrije svoj rodovnik

Moje ime, to je nesrečni Srečko Pesioptimist, se po vsej logiki povsem ujema z mojo fiziognomijo. Družina Pesioptimistov je znana in ugledna družina v naših krajih in izhaja iz naše skupne prednice, ki je bila ciprska sužnja iz Alepa. Za njeno glavo Timurlenk namreč ni našel dovolj prostora na piramidasti grmadi lobanj, čeprav je bila ta dolga kar 10.000 metrov in visoka 5 metrov. Zato jo je poslal z enim od svojih vojskovodij v Bagdad, da bi se tam umila in ga počakala. Toda ona ga je ukanila (govori se, in to je družinska skrivnost, da je bil to tudi vzrok slovitega masakra) in zbežala z enim od tuvejsadskih Arabcev po imenu Abdžar, o katerem je neki pesnik zapel:

O, ti Abdžar, sin Abdžara,
ločil si se v letu,
ko te je lakota dajala.

Ta se je namreč ločil od nje, ko je ugotovil da ga vara s Hlebcem, sinom Abu Amre iz doline Džafaltak. Ta pa se je z njo razšel v Bir Al Sabu. Naši predniki so se tako še naprej ločevali od naših prababic, dokler se nismo nastanili v neki ravnini ob obali. Pravijo, da je bila to Aka, in tako se je nadaljevalo vse do Hajfe. Ločevali smo se vse do ustanovitve države.

Po prvi nesreči leta 1948 so se sinovi naših družin razkropili in se nastanili po drugih arabskih ozemljih, ki še niso bila zasedena. Tako imam zdaj sorodnike na dvoru Al Rabija, na oddelku za prevajanje iz perzijščine in narobe. Eden od njih se je celo izuril v prižiganju cigaret nekemu kralju. Med nami so tudi: general v Siriji, generalpolkovnik v Iraku in generalpodpolkovnik v Libanonu, vendar je ta že preminil za infarktom tistega dne, ko je bankrotirala banka Antra. K naši družini sodi tudi prvi Arabec, ki ga je izraelska vlada imenovala za predsednika komisije za trgovanje z zeliščem hobezo v zgornjem Džalilu, čeprav je bila, kot pravijo, njegova čerkeška mati ločenka. No, in ta še vse do danes zaman terja zase tudi spodnji Džalil.

Moj pokojni oče je tudi pomagal državi še pred ustanovitvijo. Te njegove zasluge do potankosti pozna njegov prijatelj, upokojeni načelnik policije Adon Safsaršek.

Ko je moj oče padel kot mučenik na pločniku ob cesti in me je rešil osel, smo odpluli po morju do Ake. Ko smo se prepričali, da tam ni nevarnosti in da se ljudje ukvarjajo le s kožami, smo rešili svoje kože in zbežali v Libanon, kjer smo jih prodali in tako preživeli.

Ko ni bilo več kaj prodati, sem se spomnil očetovih besed, preden je izdihnil na pločniku: »Pojdi k havardži Safsaršku in mu reci, da se je tvoj oče, preden je padel, spomnil nanj in ga prosil, naj najde nekaj zate.«

In res je nekaj našel.

Srečko prvič vstopi v Izrael

Prečkal sem mejo z avtom nekega vojaškega zdravnika, ki je osvajal mojo sestro v svoji ambulanti v Križni dolini v Hajfi. In ko smo se preselili v libanonski Sur, nas je sprejel. Ko sem posumil o njem in moji sestri, je postal moj najboljši prijatelj. Vprašal me je, če to skrivnost lahko zadržim zase. Odgovoril sem mu, da bom tiho kot grob, kakor zvezda, ki molči nad zaljubljenci. Opozoril me je še, naj držim jezik za zobmi, ker ga preveč stegujem. No, pa sem ga držal.

Ko sem mu zaupal željo, da bi se rad pretihotapil v Izrael, se mi je ponudil, da me odpelje tja s svojim avtom. Strinjal se je, da je to dobro zame in odgovoril sem mu:

»Pa zate je tudi.«

»No, pa pojdimo v božjem imenu,« je še pristavil in moja mama naju je blagoslovila.

Prispeli smo do Tršiha, ko so ga zapuščali ljudje in sonce. Stražarji so nas ustavili, zdravnik jim je pokazal izkaznico in oni so pozdravili. Bil sem zbegan. Zdravnik se je smejal in jih preklinjal in tudi oni so se smejali in ga preklinjali.

Prespali smo v Maliji. Ob zori sem se prebudil zaradi šepeta z zdravnikove postelje, ki je stala prav ob moji. Zadrževal sem dih in prisluškoval glasu, ki je šepetal, da se njen mož nikoli ne zbudi ob tej uri. Pomislil sem:

»No, to že ne more biti moja sestra, saj ona nima moža.«

Pa sem v miru spal dalje.

Kosilo smo imeli v hiši njenega očeta v Abu Sinanu. Takrat je bilo to prepovedano ozemlje. Tja so zahajali samo vohuni, prekupčevalci z ovcami in klateški osli.

Zame so najeli osla, s katerim sem odjezdil v Kafr Jasif. To je bilo poleti 1948. In na oslu sem vse od Abu Sinana do Kafr Jasifa slavil svoje štiriindvajseto poletje.

Vodili so me do sedeža vojaškega guvernerja. Tja sem prijezdil na oslu. K vhodu so vodile tri stopnice in moj osel se je začel nanje ponosno vzpenjati. Presenečeni vojaki so navalili name, jaz pa sem kričal samo: Safsaršek, Safsaršek!

K meni je stopil tolst vojak in zarohnel: »Jaz sem vojaški guverner, zdaj pa dol z osla!« Odgovoril sem mu, da sem ta in ta in da bom stopil z osla samo pri vratih havardže Safsarška. Začel me je preklinjati, zato sem zavpil: »Hočem k havardži Safsaršku!« Preklinjati je začel havardžo Safsarška in stopil sem z osla.

Raziskava o izvoru Pesioptimistov

Ko sem razjahal, sem ugotovil, da sem višji od vojaškega guvernerja. Kakšno olajšanje, da sem višji od njega, in to celo brez oslovih nog. Odpočil sem si na eni od šolskih klopi, ki so jo spremenili v guvernerjev sedež. Šolske table so postale mizice za pingpong. Kakšno olajšanje! Hvalil sem Boga, da sem višji od vojaškega guvernerja, in to celo brez oslovih nog. No, to je tudi ena od lastnosti naše družine. Za to pa se imenujemo Pesioptimisti. Ta beseda je namreč skovana iz besed, ki se nanašata na vse člane naše družine, od naše prve ločene Ciprčanke dalje. Ti dve besedi sta pesimist in optimist, zato nas imajo za Pesioptimiste. Pravijo, da je bil prvi, ki nas je počastil s tem imenom, sam Timurlenk, in to je storil po drugem masakru v Bagdadu. To je bilo, ko so izdali mojega prvega pradeda Abdžarja, sina Abdžarja, ko je jezdil na konju pred mestnim obzidjem. Ko se je ta ozrl in zagledal žareče plamene, je zavpil: »Če me ubijete, bo uničena Busra!«

Jaz, na primer, ne razlikujem med pesimizmom in optimizmom in se kar naprej sprašujem, kdo v resnici sploh sem, optimist ali pesimist.

Ko zjutraj vstanem, se zahvaljujem Bogu, da me med spanjem še ni poklical k sebi. Ko pa se mi zgodi kaj slabega, se zahvaljujem Bogu, da se mi ni zgodilo še kaj slabšega. Kaj sem torej: optimist ali pesimist?

Tudi moja mati je iz družine Pesioptimistov. Moj najstarejši brat je delal v pristanišču v Hajfi. Ko je prihrumel močan vihar, je odtrgal žerjav, ki ga je vodil, in treščilo ga je skupaj z žerjavom na morske čeri. Zbrali so ga in nam ga vrnili po koščkih, brez glave in drobovja. In to je bilo komaj mesec zatem, ko se je oženil. Njegova nevesta je točila bridke solze, kričala je in tožila nad svojo nesrečo. Moja mati pa je nekaj časa tiho jokala skupaj z njo, kar naenkrat pa jo je popadla divja jeza in je rekla: »Dobro, da se je zgodilo, kar se pač je, saj bi bilo lahko še hujše.«

Nihče pa se temu ni čudil, razen neveste, ki ni bila iz naše družine in ni poznala naše modrosti. Čisto je znorela, zapustila jo je vsa razsodnost. Začela je vpiti na mojo mater: »Kaj bi bilo lahko še hujše, ti stara nesrečka (Nesrečko je namreč ime mojega pokojnega očeta), kaj je sploh lahko še hujše od tega!«

Materi ni bil všeč ta nevestin mladostni zanos in je mirno rekla, kot bi vedeževala: »Na primer to, da te kdo ukrade, ko je tvoj mož še živ, in zbežiš z drugim moškim.«

Znano pa je, da moja mama na pamet in do potankosti pozna naše rodovniško drevo. In zares je nevesta dve leti za tem zbežala z drugim moškim, ki pa je bil neploden. Ko je moji materi prišlo na uho, da je mož jalov, je samo ponovila svoj že znani refren: »Zakaj se torej ne bi zahvalili Bogu? Kdo smo: pesimisti ali optimisti?«

Iz arabskega izvirnika poslovenila
Mohsen Alhady in **Margit P. Alhady**

Jože Kopeinig

Dialog

Iskati resnico in v njej živeti!

Prihajam iz zgodovinske Karantanije, iz dežele, kjer je sveti škof Modest oznanjal našim prednikom evangeljske resnice in krščanske vrednote in ki je s svetiščem pri Gospe Sveti postavil zibelko slovenskega krščanstva in krščanskega slovenstva.

To je dežela, kjer je sv. Hema že takrat povezovala štajerske, kranjske in koroške doline in jih tudi še danes združuje v zaupni veri ter z romarskim navdušenjem.

Krka, Gospa Sveta, Ptujska gora, Sveta gora, Brezje in mnogi drugi romarski kraji so pomembna in poglavitna mesta v naši zgodovini.

Tukaj čutimo duhovni utrip naroda in to so mesta, ki povezujejo ljudi, nebo in zemljo, Boga in človeka. Prihajam iz dežele, v kateri so Urban Jarnik, Matija Maja Ziljski in drugi sanjali o trdnejših povezavah med slovanskimi narodi. To je dežela, kateri je Anton Martin Slomšek posvetil 13 svojih mladostnih let in kjer je bil naš prvi blaženi posvečen v duhovnika v celovški stolnici in kjer je v Moosburgu izpovedal oporočne besede: »Vera bodi vam luč, materina beseda pa ključ do zveličavne narodove omike«.

To je dežela, od koder je Mohorjeva družba v Celovcu bogatila slovenski narod s knjigami in mu tako utirala pot v večjo ozaveščenost in kulturno pomlad. To je sedanja dvojezična Koroška, kjer se je moral slovenski človek vedno boriti za svoje pravice in ki jih je imel toliko, kolikor si jih je priboril in si jih je priboril toliko, kolikor jih je uporabljal. To je dežela, v kateri so duhovniki Sodalitete v Tinjah postavili izobraževalni in prosvetni dom, hišo dialoga med slovensko in nemško govorečimi Korošci, hišo dialoga in srečanja za vse rojake, ne glede na to, za katero geografsko, politično ali ideološko mejo kdo živi.

Na tinjskem vrtu je zasajena lipa, ki je tako stara oz. mlada, kakor je mlada svobodna in samostojna Slovenija. Njena lepa rast in čvrsta krona obetata še nadaljnji razcvet in bujno rast – upam, da tudi v Sloveniji.

Na Svetih Višarjah, na tej strateški točki Združene Evrope, so se že nekdaj zbirali verniki romanskih, slovanskih in germanskih narodov. Tu se niso zbirale armade z orožjem in nabojem sovraštva drug proti drugemu, temveč z nabojem vere in ljubezni, sprave in bratstva med narodi.

Bivši nemški kancler Konrad Adenauer je nekoč izrekel tako lepo misel, namreč da so romarski kraji pravšna glavna mesta sveta. Tam se zgrinjajo množice ljudi, ponižnih in preprostih, a polnih božje moči in volje graditi boljši svet.

Romarski kraji, če povzamemo prispodobo od nogometnih iger za svetovno prvenstvo, so stadioni duhovnosti, kjer pa ne tekmujejo drug proti drugemu, temveč skupno za srečnejšo prihodnost vseh ljudi.

***

Na Svetih Višarjah smo sredi vrhov gorá, ki se tako dostojanstveno dvigajo proti nebeški modrini. Tu nas navdaja osrečujoči občutek, da smo bliže nebesom kakor zemlji in da so nebeški mikrofoni neposredno naravnani na naše prošnje, molitve in pesmi, da, tudi na našo zahvalo in slavo Bogu, ki nam je namenil tako čudovit zemeljski raj od panonskih nižin, preko koroških jezer do prostranega vrta okoli Triglava pa do sredozemskih morskih obal.

Svete Višarje so zgovoren simbol združene Evrope, kraj srečanja in dialoga med sosednjimi narodi in kulturami.

Bog, ki je oče vseh ljudi, in Marija, ki je priprošnjica vseh zemljanov, imata tukaj svoje posebne avdience za vse, ki se z zaupanjem priporočajo za duhovne dobrine, ki naj bi bogatile vse verne romarje in po njih vse bližnje in daljne narode – sosede.

***

Na svežem zraku gorskih višarskih višin in ob častitljivem verskem pomniku razmišljamo o potrebi in nuji dialoga, ki naj bi nam omogočal bolje spoznati resnico o naši zgodovini, se z njo spraviti in v njej sproščeno zaživeti.

Skupna zgodovina povezuje in tudi razdvaja. Zgodovinska resnica je samo ena, četudi jo vsak po svoje spoznava, razlaga, zagovarja ali širi. Resnica ima navzven toliko obrazov in razlagalcev, kolikor je ljudi, ki so isto resničnost doživeli, dotrpeli, ustvarili in uveljavili. Vemo, da v veliki meri drži, da tisti, ki piše zgodovino naroda, jo prikroji in da s tem tudi usmerja prihodnost.

Zgodovinskih knjig ne bi smeli pisati s črnilom, temveč samo s svinčnikom, da bi laže vnašali poznejše uvide ali popravili napake.

Dokončno resnično zgodovino bomo razumeli šele iz večnostne razdalje.

***

Naš narod nima tako slavne ali sloveče zgodovine kakor mnogi drugi in večji narodi. Kot narod hlapcev in dekel, kot ljudstvo zgaranih ljudi, a hkrati ljudstvo, ki se je v cerkvah in v nedeljskih šolah učilo črkovati lastno usodo in prepevati pesmi upanja in boljše prihodnosti, je stopil naš slovenski narod v vsej skromnosti na oder zgodovine.

Dvajseto stoletje pa je usodilo narodu hude preskušnje. Nadutost nemškega nacionalsocializma je hotela narod spet poriniti v hlapčevstvo in drugorazrednost, nemški in fašistični škornji so teptali dostojanstvo naroda in ga poniževali. Sledili so nato rdeči akterji brezbožnega komunizma, ki so hoteli uničiti vero in razosebiti človeka. A mnogi so se uprli in darovali svoja mlada življenja v kočevskih jamah, v teharskih barakah, v Hudi jami ter na mnogih znanih in še znanih ter zamolčanih moriščih. Kri teh sinov in hčera slovenskega naroda se še ni posušila v pozabi ter vedno glasneje kliče po spravi in slogi, ki temelji na priznavanju krivde pred Bogom in na spravi, ki jo podarja le On, ki je kot nedolžni pravičnik molil na križu. »Oče, odpusti jim, saj ne vedo, kaj delajo«.

Tudi naši nedolžni borilci za resnico so dobivali udarce, a so vendar zmagali. Hvaležni smo blaženemu Lojzetu Grozdetu in mnogim drugim mučencem za moč in zgled njihove vere. O, slovenski narod, ko si stopil vidneje na oder zgodovine, si se sam oškropil s krvjo bratomornih zločinov! Tako si izgubil svojo cankarjansko nedolžnost, ko si zatajil in oskrunil svoje vrednote in vrline, svoje poštenje in spoštovanje do otrok iste matere in iste očetnjave. Tako narod ni opravil dobrega izpita pred zgodovino. Zato tudi ni boljši od drugih narodov, verjetno pa tudi ne slabši.

***

A na Višarjah se narod lahko zavé, da se more dvigniti v duhovne višine sredi skalnatih zubljev gorskih orjakov, ki vabijo slovenske rojake, italijanske in furlanske sosede ter avstrijske romarje k svetišču, ki nam že več sto let oznanja, da je isti Bog Oče vseh narodov in da je Marija vodnica k Bogu, ki nas Slovence ne ljubi manj in drugih ne bolj, kakor nas je vedno ljubil – tudi v naših zgodovinskih in sedanjih preskušnjah.

Ruski pisatelj Leon Tolstoj je rekel: Ljubi zgodovino svojega življenja, ker v njej te Bog zanesljivo spremlja. Isto bi lahko rekli: Ljubi tudi zgodovino svojega naroda, ker tudi njo spremlja Bog – vsaj Bog usmiljenja.

Ob soočenju z našo zgodovino, ob ideološki, socialni in kulturni razdvojenosti ne samo našega naroda, temveč splošno celotne človeške družbe, je dialog pomembnejša nuja današnjega časa za obvladovanje in reševanje problemov in sporov v svetu.

Nekateri trdijo, da sodobni človek sploh ni sposoben iskrenega dialoga in da v svetu velja le beseda močnejšega. Pa vendar je tudi res, da smo tako dolgo, dokler se politiki, gospodarstveniki srečujejo na konferencah, simpozijih in sestankih, obvarovani vsaj vojnih spopadov. Kjer in kadar pa se prekine dialog, pogosto spregovori orožje. Dostikrat se je človeštvo že znašlo pred odločitvijo; ali dialog ali vojna. Winston Churchill je menda povedal pomenljive besede: »Če bi se znali pravočasno in jasno pogovoriti, bi druga svetovna vojna ne požrla več kot sto milijonov ljudi!«

Sploh pa je dialog v globaliziranem svetu, ki je postal tržnica najrazličnejših ideologij in svetovnih nazorov, edina možnost, da stopimo na areopag in skupaj z drugimi iščemo resnico o človeku, o svetu in o Bogu. Nihče ni več vsevedni učitelj v vprašanjih, ki zadevajo družbo in svet, ker resnice ni mogoče iskati brez dialoga z drugače mislečimi. Ruski mislec in pisatelj Vladimir Solovjev pravi: »Človeku od zunaj vsiliti že prikrojeno resnico, ne da bi vprašali po njegovi misli, bi pomenilo takó človeka kakor tudi resnico oropati njunega notranjega dostojanstva«.

Dialog pa ni nadvse nujen le v velikem svetu in v mednarodnih odnosih. Tudi v osebnem življenju je dialog – pogovor najvažnejši način, kako ustvarjati zaupanje drug do drugega.

Dobri in sedaj blaženi papež Janez XXIII. je pozval Cerkev z II. vatikanskim koncilom k dialogu s svetom. Povedal je, da ima Cerkev sicer božje resnice, a jih more oznanjati ljudem le, če tudi sama najprej posluša ljudi. Cerkev mora najprej sama prisluhniti Bogu in ljudem in šele potem more spregovoriti o tem, kar ji naroča Bog.

Pastoralna konstitucija II. vatikanskega koncila o Cerkvi v sedanjem svetu to izpove v naslednjih zvenečih besedah: »Veselje in upanje, žalost in zaskrbljenost današnjih ljudi, posebno ubogih in vseh kakorkoli trpečih – to je hkrati tudi veselje in upanje, žalost in zaskrbljenost Kristusovih učencev«.

Zelo zanimivo je, da je papež Pavel VI., ki je nadaljeval koncil, posvetil svojo prvo encikliko/okrožnico *Ecclesiam suam* dialogu in s tem podčrtal, kako je dialog važen in potreben v osebnem, družbenem življenju, pa nič manj v Cerkvi in v velikem svetu.

Človek je iskalec resnice, a resnica je samo ena, četudi ima toliko obrazov, kolikor je ljudi, ki jo iščejo. Vsa resnica ni nikomur dostopna. In človek spozna navadno samo tisti vidik resnice, ki jo je odkril kot odgovor na svoja vprašanja. Resnica vedno presega naša še tako globoka spoznanja.

Če smo iskreni in ponižni, bomo izrekli z velikim znanstvenikom: »Kar vemo, je kapljica, česar še ne

vemo, je ocean« (Isaac Newton). Če to velja za znanstveno odkrivanje zakonitosti v naravi, velja to še veliko bolj za duhovni svet, za dušo in srce človeka, zate in zame.

Kako prav ima pesnik Janez Menart, ki razmišlja o človeku takole:

Pred ogledalom nem stojim
in v tujca pred seboj strmim,
začudeno me zro oči in vprašajo:
Sem jaz res ti?
A pravi jaz je dan za dnem
uganka meni in ljudem!

Na poti do ene in edine resnice nismo tekmeci, temveč vedno le sopotniki in romarji, ki v medsebojni izmenjavi, v dialogu

več spoznajo kakor vsak sam. Dialog zahteva ponižno spoznanje, da nihče nima monopola nad resnico – noben učitelj, noben duhovnik, noben državnik, tudi ne noben papež. Samo eden je lahko rekel: »Jaz sem resnica!« Vsi drugi smo na poti k resnici – včasih na različnih poteh, po različnih ovinkih, strminah ali bližnjicah.

***

Zato dialog ni in ne more biti zmagoslavje enih nad drugimi. Pri dialogu ni zmagovalcev in premaganih, temveč smo le skupno obogateni z novimi spoznanji. Torej pri dialogu ni poraženih in poraza, ker ne zmaguje človek, temveč skupno spoznana ista resnica. Ali niso ta skromna spoznanja nadvse aktualna za idejne in besedne dvoboje med zastopniki iz različnih ideoloških in političnih strelskih jarkov – tudi še danes?

Resnico spoznamo le, če jo ljubimo. Izven ljubezni ni spoznanja! Apostol Pavel nas opominja: Veritatem in caritate facietis – udejanjite resnico v ljubezni. Ljubezen je torej pogoj, da resnico spoznamo, a tudi pogoj, da jo drugim posredujemo. Kdor hoče z drugimi stopiti v dialog, mora najprej pridobiti njihovo simpatijo, njih srce.

Najlaže, najbolj zanesljivo pa si pridobimo simpatijo drugih, če jih pozorno poslušamo. Ali tudi mi vsi nismo najbolj hvaležni njim, ki nas poslušajo, ki nam posodijo svoje uho, svoj čas, svoje srce? Latinska beseda za medsebojno razumevanje se glasi: »con-cordia«, ne »con-mentalitas«, to pomeni, najprej se mora odpreti srce, šele nato razum. Koliko plodnejši bi bili naši pogovori in dialogi, če bi upoštevali Cankarjevo spodbudo, ki pravi: »Ne v besedi, temveč v zvoku je ljubezen«. Tudi potrebno jasno besedo lahko izrečemo takó, da ne rani in odbija, temveč spodbuja in povezuje.

Smo že rekli, da resnico spoznamo le, če jo ljubimo, a tudi v njej živeti moremo le, če jo ljubimo. Dialog je poizkus zediniti ljudi v ljubezni in resnici, v resnici in v ljubezni. P. Lombardi, ki je imel predavanja in duhovne vaje za koncilske škofe in ki je s svojimi mislimi o dialogu močno vplival na koncilske dokumente, je dejal: »Dialog je sveto dejanje, je zakramentalno dogajanje, kajti z iskrenim dialogom se v ljubezni bližamo Bogu, ki je Resnica in Ljubezen in se s spoštovanjem bližamo ljudem, ki so naši sopotniki k resnici.«.

Ker je dialog tako pomembno in sveto dejanje, mora biti vedno najprej dialog z Bogom. Le kdor moli, bo prečistil svoje besede pred Bogom. Mučenka sestra Edith Stein je izpovedala: »Moje hrepenenje po resnici je bila ena sama molitev«. Papež Janez XXIII. je priznal, da je pred vsakim važnim pogovorom s posameznimi pogovornimi partnerji najprej zanje molil. In njegova srečanja z ljudmi so bila očarljiva.

Cilj dialoga ni, da množimo besede, marveč da raste ljubezen, da zmaga resnica. Dialog pomeni iskati resnico in v njej živeti! Živeti v resnici pa ne pomeni, da smo duhovni ali idejni astronavti, temveč le ponižni sopotniki in romarji k vedno globlji, a skupno spoznani resnici.

Resnica je ena, a v dialogu najdemo različne poti do ene in iste resnice. Živeti v resnici pa moremo le, če ljubimo Resnico z veliko začetnico, skupno spoznamo resnico in ljudi. Izven ljubezni ni spoznanja in ne življenja!

***

Tu bi se morali ustaviti pred Bogom, pred svojo vestjo in pred vestjo naroda in se vprašati kaj smo se učili iz preteklosti, iz pojmovanja zgodovine, ki še vedno razdvaja ljudi na desne in leve, na črne in bele, na krivce in žrtve, na verujoče v ideologije in na verujoče v Boga.

***

Človek ni tako dober, kot so njegova vidna dobra dela, in tudi ne tako slab kot so njegovi grehi! Le v iskrenem dialogu in z vzravnano hrbtenico bomo premagali, kar nas še ločuje in le tako bomo sposobni za iskreno spravo. Tako bo na Kalvariji slovenskega naroda spet zasijalo sonce vstajenja in naši dnevi se bodo začeli z novim upanjem ter končali s prijaznim srečanjem, ne samo s somišljeniki, temveč tudi s tistimi, ki nam s svojimi dvomi ali kritiko pomagajo k prepričljivi iskrenosti pred Bogom in pred drug drugim.

Ko bomo v tem višarskem svetišču stopili v dialog z Bogom in Marijo, si vzemimo s seboj še čudovite besede dobrega sedaj blaženega papeža Janeza XXIII. iz njegovega dnevnika. Te besede so hkrati oporoka in program.

Človek je največji, kadar kleči;
najlepši, kadar moli;
najmočnejši, kadar odpušča;
Bogu najbolj podoben, kadar ljubi!

(Nagovor na srečanju treh dežel na Višarjah, 1. avgusta 2010)

Saša Martelanc

Na Trgu Mihca in Jakca

»… je bil 13. julija v Trstu znani koncert, ki ga je vodil maestro Muti in ki so se ga udeležili predsedniki Slovenije, Italije in Hrvaške. Koncert, ki je navdušil množico, je bil na trgu, ki se uradno imenuje Piazza Unità d'Italia, v tržaškem »avstroogrskem« spominu je še vedno Piazza Grande ali Veliki trg; jaz pa sem mu v črtici dal ime po dveh bronastih možeh, ki bijeta ure na stolpu bližnjega županstva in ki sta v mestu od zdavnaj popularna s slovenskima imenoma (sicer izgovorno popačeno Micheze Jacheze). Mutijev koncert, ki je imel na samem začetku himne treh držav in je to imelo globok emotivni in psihološki odmev, sem poslušal nekje v sredini trga, po neverjetnem naključju prav tam, kjer proti koncu črtice opisujem svoj bizarni ples …«

S. M.

In vendar je lepa ta ogromna ploščad, odprta pogledu na morje vse do Devina in včasih do Alp! Ničesar ni na njej – samo prostor je, neznansko velik prostor, za katerega sploh ne veš, če ga palače na obeh straneh utesnjujejo ali pa mu dajejo obliko in dimenzijo. Urezana je po meri človeka, ki želi včasih zajeti z očmi kaj velikega, da mu v dušo leže pomiritev ali pa nov nemir. Ne zadošča nam vedno nebo, še morje ni zmerom dovolj; tudi tlak vsakdanjosti mora biti dosti večji od naših potreb, kadar pride nenapovedan klic srca. Hrepenenju morata znati streči tudi asfalt in kamen.

Trg Mihca in Jakca.

Že stotič ga gledam skozi okno v drugem nadstropju tržaškega županstva in spet moram priznati, da je lep. Ni treba biti otrok, ki srečno kolesari od hotela do kavarne tu spodaj, da te prevzame ta lepa praznina; tudi ni treba za to biti golob, ki že bliže obali poletava med Lloydom in prefekturo, med minulo slavo pomorstva in med oblastveno izpostavo prestolnice; celo ni treba biti pravnuk Barkovljana, čigar podjetje je v temelje te izpostave zabilo nad dva tisoč jelovih pilotov, da lahko vladna palača še danes stoji tako mogočno. Dovolj je, da si človek z normalno željo in potrebo po presežni prostranosti sredi tesnobe zidov.

Lep je ta trg. Pa mi je tudi drag?

Že zaradi tistih pilotov bi mi moral biti. Poskušam. Ne gre. Zamižim in vidim morje zastav in ljudi, ki imajo ljubezen drugje kot jaz; slišim pesmi iz partiture drugačnega čustvovanja; zaznam tudi kak krik, ki bi me, ko bi le mogel, takoj pregnal iz sobice za slovenskega prevajalca na županstvu. To je na poseben način posvečen kraj, kjer se Trieste in Trst ne moreta ali pa ne znata srečati.

Spet odprem oči; nisem presenečen, da so bile že za vekami podzavestno naravnane dljè v obzorje, čez trg, ki je samo lep. Šele zdaj se bo lahko kaj ljubega odtajalo v srcu.

Tamle se daleč na morje izteza ogromni, pa vseeno elegantni Pomol Dragotina Ketteja; v sinjkasti oddaljenosti sanja Grad mehiškega cesarja, ki je nekega davnega večera iz hvaležnosti vrgel prgišče cekinov v čoln barkovljanskih ribičev, ko so mu bili pod okni odpeli nekaj svojih najbolj občutenih; že nevidna očem je skala Bele gospe devinske, kjer je morje omamljalo Lepe Vide, nemirne sholarje in ponosne upornike. V bregu pod Kontovelom končno ni več sanj in prividov, je pa lepa skrivnost: tam ima Jernej Štoka tako prečudne trte, da od njihovega vina ne moreš prepevati drugače kot slovensko.

»Z dovoljenjem!«

Občinski sluga Nazario vstopa brez trkanja, med nama je dovolj domačnosti, ki sem mu jo nekaj po-

nudil jaz, preostanek pa si je vzel sam, z naravnostjo človeka, ki pobere jabolko v tuji travi, ga obriše ob hlačnico in mirno ugrizne.

»Zapiramo,« se ozrem in mu pokažem uro.

»Samo dva rojstna lista, kaj pa je to za vas! Dedec ni videti prav prijazen, punca pa je čedna, da bi si prste obliznil!«

Po razgledu z okna mi ni za take hodniške duhovitosti. Nazario si moj molk seveda razlaga drugače.

»Naj jima rečem, da bo za drugič? Kdaj naj se vrneta?«

»Prav, dajte sem! Naj malo počakata.«

Za vrati, zaprtimi s hrupom človeka, ki je čisto na koncu lestvice, pa vendar pri oblasti, je zdaj slišati nejasno sporočilo, ki čakajočima gotovo napoveduje nagel postopek, enega tistih, ki izzovejo vesele poglede in hvaležne besede. Pokasira jih seveda Nazario, mene ta birokratska slast še čaka.

Din – don!

Mihec in Jakec, bronasta zvonarja z imenoma, kot sta ju imela junaka v prvi otroški knjigi v mojem življenju. Daroval mi jo je bil stric Stano, po vsem Tržaškem znani in priljubljeni zdravnik dr. Sosič, ki je bog ve kolikokrat s svojim avtom skrivaj prevažal knjige iz Ljubljane, da najmlajši slovenski podaniki Viktorja Emanuela ne bi pozabili tega, česar se ne sme pozabiti. Tudi zaradi tistih tovorov ljubljene tiskane besede ga je doletela konfinacija v Toskani, kjer je potem od hude bolezni umrl še pred koncem vojne. Skoraj ob vsakem bitju ure gori v stolpu se moram spomniti nanj.

Prav nekje pod Mihcem in Jakcem so mi odkazali sobico, ko sem bil pred poldrugim letom nastavljen kot prevajalec iz slovenščine. Trst šestdesetih let si je bil tedaj že odpel dva ali tri gumbe na svojem težkem plašču večinstva, stoletje in čez zapetem do dušljivosti. Pojavili so se prvi dvojezični plakati z uradnimi občinskimi naznanili, resda namenjeni predvsem v okolico, da ne bi bil v mestu kdo vznemirjen … Eden tistih plakatov pa je bil sestavljen v neznanem jeziku, ki je nekoliko spominjal na dalmatinščino. To je dvignilo hrup in proteste, improviziranega prevajalca so razrešili dolžnosti in razpisali natečaj za jezikovno zanesljivejšega naslednika. Zbralo se nas je kakih deset kandidatov brez stalnega kruha in nekega dne smo pisali izpitno nalogo, prevod dveh časopisnih člankov, enega slovenskega in enega italijanskega. Izpitna komisija, v kateri se spominjam samo pisatelja Rebule, se je po pregledu naših izdelkov odločila za mojega, mestni očetje so stvar vzeli uradno na znanje in tako sem prišel do prve redne, čeprav le začasne službice v svojem življenju.

Moj prvi poslovenjeni plakat je obsegal menda obvestilo za prekop grobov, meni pa se je zdel imeniten kot kak cesarski razglas »Mojim narodom«. S skrivnim ponosom sem ga bral, kjerkoli je bil nalepljen, in če sta bila dva skupaj, sem prebral oba. Celo štirje so bili v neki predmestni ulici, pa samo nekaj ur: neki vznemirjenec jih je strgal s tako ihto, da mu je delo uspelo v eni sami potezi. Tako sem bil besen, kot bi mi kdo raztrgal edino srajco. Odtlej sem prevajal ne le s pravopisom v rokah, marveč predvsem z mislijo na neznanega storilca, ki naj se čim prej spet peni, hudič!

Glavnina mojega dela je bilo prevajanje časopisnih člankov, ki so se kakorkoli nanašali na delo občinske uprave. To je bilo lepo opravilo: navdajal me je občutek, da na sicer skromen način pomagam pri sporazumevanju med ljudmi, ki so se končno le začeli zanimati drug za drugega, pa jim je pri tem v oviro jezikovna pregraja.

Nekako mimogrede sem prevajal tudi matične listine, izstavljene v slovenščini predvsem na Koprskem, zato so bile moje stranke povečini istrski begunci. Skoraj nisem mogel verjeti svojim očem, ko so mi izročili tudi žig in dali mojemu podpisu veljavo uradnosti. Ko sem prvič izstavil tak preveden dokument, sem se podpisal, kot bi nakazoval milijardo dolarjev Tretjemu svetu ali pa razglašal amnestijo za zapornike po vsej Evropi.

Moj podpis …

Stokrat je že bil na robu formularjev in prošenj v dolgih letih mojega nedržavljanstva, nebogljeni podpis ob koncu tiste ogabne lajne »… z odličnim spoštovanjem … v globokem prepričanju … s spoštljivim pozdravom … v trdnem upanju … računajoč na Vašo uvidevnost … že vnaprej se iskreno zahvaljujem … Vaš vdani …«

Fej!

Zdaj pa sem se nenadoma znašel na drugi strani mogočnega okenca, ki deli človeštvo na prosilce in usliševalce. Koliko je že bilo takih okenc v mojem življenju, koliko naveličanih pogledov in neprijaznih mrmranj, koliko podpisov, vrženih kot miloščina, koliko čakanj zaradi čisto navadne objesti, koliko tistih »pridite jutri«, ko bi bilo treba samo udariti žig, koliko potov in potu za gnili nič!

Ne bom tak!

NE BOM TAK!

Ne bom se poigraval z ljudmi s pisarniškim zafrkavanjem in poniževanjem, vedno se bom spominjal, kako je bilo na prosilni strani okenc. Tega sem se skušal čim bolj vestno držati tudi potem, ko iz imen, krajev in datumov nisem več razbiral, kakšne usode se skrivajo za mrtvimi papirji – saj ni bilo časa, pa tudi vsakdanjost je opravila svoje. Nekaj pa se je z nespremenjeno svežino ponavljalo dan za dnem: presenečeni obrazi so strmeli vame, ko so zvedeli, da lahko kar počakajo, da ne bo treba prihajati znova. Ko so potem še slišali, da je zastonj, da za to delo že prejemam plačo, se je bilo večkrat treba skoraj s silo brani-

ti tisočakov hvaležnosti, tudi takih, ki so bili očitno že med zadnjimi v denarnicah.

Zdaj sta torej tukaj še dva. Pa dajmo po starem.

Iz stroja je najprej prilezel rojstni list baje zale punce, potem sem se lotil menda neprijaznega dedca. Mehanično sem oddrdral tudi njegove podatke, dvakrat pritisnil žig, se dvakrat podpisal in že hotel k vratom. Tedaj se mi je oko spet zaustavilo ob moškem priimku, že prej se mi je zdel čudno znan. Od kod vendar? Naenkrat je šlo skozi mene kot elektrika.

Ni mogoče …!

Planil sem k vratom in jih priprl:

»Nazario!«

Vstal je od svoje mizice, zložil športni dnevnik in počasi pristopil.

»Izročite tole, prosim, dekletu, onega pa pošljite noter.«

Vstopil je prileten moški. Koraki so izdajali še nedavno ukazovalnost, za popolnoma okroglimi očali zares ni bilo prav prijaznega pogleda, čeprav so bila usta vljudno nasmejana, kot je običaj za prosilce. Kratki in redki zobje so mi razpršili še zadnji dvom. On je!

Dottor Giovanni …

»Izvolite.«

Rahlo začuden sede.

Pa ga končno imam …!

Zdaj mu porečem, naj se vrne čez mesec dni! – Ne, jutri naj pride, pa še ne bo pripravljeno, pojutrišnjem ga bom poslal po krstni list, tretji dan me ne bo v uradu, čez en teden bo njegova listina pri šefu oddelka, čez deset dni jo bom izgubil; nato bomo začeli postopek z duplikatom, kasneje mi ne bo jasno, če je Giovanni ali pravzaprav Ivan, kot izhaja iz matične knjige v Piranu: na dvajseti dan bom moral nekaj preverjati v arhivu, dan pred iztekom bo listina pripravljena jutri, tedaj pa mu jo bom končno vrgel z najbolj zaničljivim pogledom, kar ga bom zmogel, in bom predrzno čakal, da se mi še zahvali …!

O, znal bi to, pa še kako bi znal! Prav on mi je bil nekoč pokazal tako metodo, Dottor Giovanni, nekdanji vsemogočnež najzlobnejšega okenca na svetu!

Sedi in me gleda. »Se je kaj zataknilo?«

Vrnem se iz sanj o maščevalnosti:

»Ne, vse je v redu. Prosim!«

Vstane, se zahvali in hoče oditi.

»Samo nekaj bi vas rad vprašal, Dottor Giovanni.«

Spet sede. »Odkod me pa poznate? Ah, saj res, iz dokumenta,« se nasmehne, pa me le začne ogledovati pozorneje.

»Ne, poznam vas iz Urada Uradov. In tudi vi se me mogoče spominjate, pomislite nekoliko.«

»Da niste … tisti, ki je potreboval Dokument Dokumentov?«

»Tako je.«

»Precej časa je že minilo.« Mučnost prihaja na dan, pa se ne naslajam nad njo. Zanima me samo eno.

»Zakaj ste bili taki do mene, Dottor Giovanni? Samo to bi vas rad vprašal. Če pa ne marate odgovoriti, lahko s tem tudi končava.«

Ne gane se. Ni šleva.

»Bili so neprijazni časi. Tega se nalezejo tudi ljudje.«

»Vam je bilo tisto nagajanje v veselje?«

Prižiga si cigareto, našo kraljico zadreg.

»Nisem sovražil vas osebno, če mogoče to mislite.«

»Koga pa?«

»Vi ste bili del tistega sveta, ki me je bil gnjavil, oropal vsega in nazadnje še pognal iz rodnih krajev. Iz tistih, od koder je dokument, ki ste mi ga prevedli.«

»Dobro ste vedeli, Dottor Giovanni, da sem tistemu svetu pripadal po jeziku in po srcu, po njegovi surovosti pa ne.«

»Taki časi so bili. Saj ste jih sami okusili.

»Dobre in slabe ste delili po črti materinščine, ne pa po ločnici svobodoljubnih in nasilnih. To ni bila samo krivica, greh je bil.«

»Tudi vi ste pospološevali. Vsi smo vam bili fašisti.«

»Nisem sovražil človeka osebno.«

»Jaz tudi ne, vsaj nisem ga hotel. Ozračje pa je bilo močnejše od normalnih človeških odnosov. Vaši, oprostite, da tako rečem, so mi vzeli domovino, potem pa so hoteli še Trst. Sumil sem, da jim vi, sicer njihov nasprotnik, v tem pritrjujete.«

Zdaj si prižigam cigareto jaz.

»Kaj pa pred vsem tistim? Tudi tu je bila nekoč nekomu vzeta domovina.«

»Mladenič, nehajva! Tej pravdi ni mogoče priti do konca. Hvala za prevod in oprostite za tisto iz preteklosti. Zbogom!«

Vstal je in se odpravil k vratom. Zapeklo me je od razočaranja. Nisem maral opravičila, še iskrenega ne, kaj šele takega, banalnega. Še manj sem si želel kakega zadoščenja. Upal sem, da bova mogoče z ognjišča odstranila pepel preteklosti in se zamišljeno vprašala, če je mogoče tam zanetiti drugačen ogenj, tak, ki ne uničuje, marveč greje. Saj je že veliko ljudi na delu s tem namenom, želel pa sem si, da bi se jim pridružil tudi on. Kako lepo bi bilo slišati: nismo več sovražniki, prostor za graditev kaj lepšega je velik kot Trg Mihca in Jakca.

»Dottor Giovanni!«

»Zbogom!«

Ni ga več. Vrata se zaprejo brez domačnosti. Spodobno.

Prav, pa pojdi! Saj ne odhajaš v prihodnost, v preteklost gre tvoja pot. Ne verjamem, da boš v njej srečen. – Pospravimo torej za danes. Stroj bomo pokrili s platnom, svinčnik gre v desni predal, formularji v levega. Žig pa naj ostane kar na mizi, jutri ga bom

že zgodaj potreboval za ljudi, ki so modreje preboleli stiske našega časa in ki mi bodo z ljubeznivim nasmehom rekli »na svidenje«, kot jaz njim. Tako se pozdravljajo ljudje, ki si imajo kaj povedati tudi čez bregove.

Pri glavnem izhodu že hočem zaviti na desno, proti mestnemu središču, pa mi zaustavi korake pogled proti obzorju. Od morja se valijo težki temni oblaki, obrobljeni s tisto posebno svetlobo, ki se kdaj pojavi prav pred viharjem. Barve skorajšnjega neurja imajo začuda enake odtenke kot tlak ogromnega trga, praznega zaradi ure kosila, mogoče pa tudi zaradi bojazni pred nevihtnim mračenjem.

Bi?

Bi šel vsaj enkrat po tem trgu drugače kot vsakič doslej, ko mi je bil le za neizbežno bližnjico, v podzavestni želji, da bi bila pot čim prej za menoj? Kaj, če bi se enkrat izmeril v njegovi prostranosti, da vidim, kakšna so najina razmerja, ko mi v tišini in samoti pojejo koraki po njem?

Grem, po dolgem in počez stopam, potem še po dolgih robovih, hodim in hodim, pri prečkanju srečam že lastne stopinje od prej, nazadnje se ustavim prav na sredi. Vse je tiho in negibno, le oblaki so čedalje bliže in niže. Počasi se obračam na vse strani, sprašujem se, čemu bi ta sijajni trg ne bil tudi moj, kot so moje vse druge ceste Trsta, kot je moje vse mesto? Je mar začaran?

Popade me objestna šala, zavrtim se na desni peti, z levo nogo se odženem, da gre še hitreje. Okoli mene začenjajo plesati palače s svojimi pročelji slave in mogočnosti, podrobnosti se zabrisujejo od vse večje hitrosti, čedalje krajši so premori izseka, odprtega proti morju. Kamnita ošabnost se sprošča v balet, stare aristokratinje plešejo ringaraja, posvečenost ni več drugega kot igra.

Še, še hitreje!

Premorov že ni več, pročelja se zlivajo v sklenjeno sivo-belo kuliso, ki drvi okoli mene z norčavo omotico. Še malo, pa je ni več mogoče ločevati od tlaka in oblakov – tako, zdaj se je vse odvrtelo v nič …

Na smeh mi gre ta otročarija, ko se ustavim in vidim spet vse na starem mestu, pa – bog ve zakaj – manj tuje. Mogoče pa sem odkril važno skrivnost? Mogoče bi bilo treba marsikaj poslati včasih takole na vrtiljak, še zgodovini bi kdaj ne škodila takšna prezračevalna vožnja iz mitov in posvečenosti, kaj pravita, Mihec in Jakec?

Prve kaplje, debele in še redke, začenjajo poševno padati na asfalt, od tal se dviga ostra dišava, ki mi je tako ljuba. Ko bi bilo to na vaški cesti mojega otroštva, bi se kaplje kotalile po debeli plasti prahu, od sukanja po njem bi bile vse mokaste, preden bi se potem ulilo zares. Na asfaltu pa se takoj razletijo, dobra davna dišava je manj dražeča, a še vedno omamlja.

Zdaj pa naj se že utrga težki oblak, kaplje naj se povežejo v steklene niti, tlak naj se zaleskeče od svežine in umitosti, da se bo v ogromnem zrcalu spokojno ogledoval čas, ki nam ga preudarno odmerjata Mihec in Jakec.

Wilhelm Baum

Slovenski pisatelj iz Trsta

Odlomek iz razprave

Boris Pahor je leta 1989 objavil *Ta ocean strašnó odprt*, knjigo spominov na Edvarda Kocbeka. Vse od izida zbirke novel *Moj tržaški naslov* (1948) pa ostaja v prostoru z romani in novelami, dokumentarno spominsko prozo in s kulturnopolitičnimi publikacijami. V njegovih delih je moč odkriti dva vodilna motiva: vprašanje nacionalnega obstoja Slovencev v Trstu in lastna doživetja v koncentracijskem taborišču. V prvi zbirki skic se že pojavi novela *Naslov na žaganici*.

Nacionalno vprašanje stopi v ospredje v zbirki novel *Grmada v pristanu* (1959), *Metulj na obešalniku* (1959) in *Rože za gobavca* (1959), dogajanje v koncentracijskem taborišču pa v črticah *Naslov na žaganici* in *Nenavaden sprejem* (1960). Trst z okolico spremlja pisatelja tudi takrat, ko je v popolnoma drugem okolju ali miselnem svetu. Razpoloženja in občutja ponazarja in pojasnjuje predvsem s pomočjo morja, kar prav tako pride do izraza v noveli *Na šoljih* (1960).

V Pahorjevih delih se zrcali njegova biografija, saj praktično vsa lahko uvrščamo v žanr avtobiografskega romana. Leta 1955 je izšel roman *Vila ob jezeru*, Pahorjev roman o bežnem erotičnem srečanju ob Gardskem jezeru med tržaškim arhitektom Mirkom Godino (nekdanjim italijanskim vojakom in taboriščnikom) in italijansko delavko Luciano (Mussolinijevo simpatizerko) ter o njunem odnosu do zgodovine po izbruhu vojne. Mirko je kot Tržačan slovenskega porekla obremenjen z nacionalno in osebno travmo. Preraste jo, ko pigmalionsko zapelje nevedno delavsko dekle, katero nazadnje s pomočjo književnosti »prevzgoji« v bitje, ki razmišlja z lastno glavo, on pa zavzame izpraznjeni prostor v njenem srcu, ki ga je prej zapolnjeval diktator. Temeljna ideja romana je obsodba diktatur vseh vrst pa tudi nacionalnih in socialnih razlik. Erotični par ima vilo ob jezeru, kjer je nekoč bival Mussolini, za kraj zgodovine, ki jo presežeta s svojo kulturno zavestjo različnim socialnim, nacionalnim in političnim nazorom navkljub. Iz erotičnega srečanja obeh protagonistov se razvije tovarištvo, njegovi »gradbeni načrti« pa so konec koncev tudi zgolj »načrti«.

Istega leta (1955) je v Kopru izšel Pahorjev roman *Mesto v zalivu,* ki je leta 2005 izšel v nemškem prevodu z naslovom *Die Stadt in der Bucht*. Tretja izdaja je ugledala luč sveta leta 1989 v Trstu, naslednja pa leta 2004 v Ljubljani. Roman *Nomadi brez oaze* (1956) ima podnaslov Afriška kronika, ker je najzanimivejši del besedila zasnovan v obliki pristnega dnevniškega poročanja, vpetega v tretjeosebni tok pripovedi; osrednji književni lik celotne pripovedi je fiktivni protagonist Bojan Pertot.[2] V besedilu se sprva pojavlja motivika vojaškega življenja z značilnimi situacijami in pogovori med seboj tesno povezane skupine ljudi, ki se skupaj telesno in duševno prebijajo skozi vojne situacije in naravne neprilike. Te pasaže so še zlasti zanimive tudi zato, ker so v skupini pripadniki najrazličnejših etničnih skupin, Nemci, Hrvati, Italijani iz vseh mogočih delov Italije, Slovenci in moški, ki jih ni mogoče umestiti po etnični in jezikovni plati. Med vsemi pasažami pa najbolj izstopajo opisi afriške pokrajine, prepredeni s slikovitimi opisi afriške eksotike in s čustvenimi upodobitvami sončnih zatonov, libijske puščave in njene ostre vročine, peščenih viharjev in neskončnih širjav same pokrajine. Pertotovo življenje v vojski prav tako spremljajo spomini na bližnjo preteklost in samorefleksija z optimistično odločnostjo, da mora vzdržati in se spopasti z vsem, kar mu pride na pot. Najzanimivejše pasaže najdemo v krajšem delu besedila, v kroniki, v katerem se pisatelju (oziroma njegovemu junaku Bojanu Pertotu) zaradi vprašanj, povezanih s pogledom na življenje, in v stiku z muslimanskim svetom začnejo porajati religiozna vprašanja, predvsem o simboliki Kristusovega trpljenja, ki naj bi bilo za zgled, in o vzgoji v imenu trpljenja. Svoje pomisleke glede tako razlagane podobe o vlogi krščanstva povezuje z zavzemanjem za človeško širino, ki mora biti po njegovem mnenju utemeljena v uporništvu in ne v vdanosti ter odrekanju. »Pomen pa ima podoba, ki si jo človek naredi o dobrem človeku … živega med resničnimi ljudmi, pravega človeka kakor drugi ljudje, a vendar v nečem še drugačnega, igrivega in hkrati globokega. Predvsem pa nič poduhovljenega, nič svetniškega …« Pripovedovalec razvija misel v smeri iskanja zavednega v notranji svobodi, v samoovedenju in povezanosti s soljudmi. Potrditev za naravnanost svoje intimne humanistične samovzgoje najde tudi v delu Fjodorja Dostojevskega *Zapiski iz podtalja*, nazadnje pa prav tako v svojem zaupanju v »neizmerno premoč vesolj-

[2] Helga Glušič; Slovenska pripovedna proza v drugi polovici dvajsetega stoletja, Slovenska matica, Ljubljana, 2002, 72.

stva« (kar najde tudi v arabski motiviki) in v opori, ki jo odkrije v Prešernovi poeziji (»ker je znal gledati na svoj narod od zunaj, čeprav je bil ves v njem«). Zadnji dnevniški zapis je z dne 8. februarja 1941, ko je ladja z italijansko vojsko na krovu, ki se je vračala domov, plula na Capri. Boris Pahor s svojim junakom odkrije tisti pomen, ki mu je bil posredovan v Kocbekovem *Premišljevanju o Španiji* in v njegovi reviji Dejanje, to je pomen slovenstva in dejstva, da je po svojem bistvu »dosti bolj pozitivist in materialist, kakor bi si kdaj mogel predstavljati« – z ozirom na čas, prežet z duhovnostjo, ki ga je preživel v semenišču. V dnevniškem delu knjige se pogosto pojavlja ime Edvarda Kocbeka (Edi), ki v avtorju prebuja samozavest in upanje.

Leta 1967 je v Mariboru izšel Pahorjev najbolj znani roman *Nekropola* (2., predelana izdaja leta 1997 v Ljubljani), ki je njegovo ime ponesel daleč prek meja domovine, prevedli pa so ga tudi v francoski, angleški, nemški, italijanski jezik in v esperanto. Boris Pahor je spomladi leta 1945 z vlakom potoval iz koncentracijskega taborišča Bergen-Belsen, podružnice koncentracijskega taborišča Buchenwald, preko Nizozemske v Pariz, ki je postal njegova druga domovina. Nazadnje pa se je iz Pariza vrnil v Trst. Naslov romana se naslanja na francosko spominsko obeležje *nécropole nationale*; zgodbo v prvi osebi pripoveduje popotnik, ki je v 60-ih letih prejšnjega stoletja spet obiskal kraje trpljenja, kjer je bil prisiljen asistirati Leifu, zdravniku v koncentracijskem taborišču. Ker je govoril veliko tujih jezikov, je kot bolničar preživel; »obenem pa mi je pomagala, da sem se vzdignil iz anonimnosti, tudi slovenska sposobnost za vživetje v duha tujega jezika. In ne vem, če je ta naša sposobnost znamenje psihološkega bogastva, znamenje notranje razgibanosti in kalejdoskopske mnogostranosti našega duha ali samó zmožnost čudovite elastičnosti, s katero smo se skozi stoletja obogatili zavoljo nenehnega upogibanja in prilagajanja.«[3] Drago Jančar dodaja: »Junak Pahorjevega romana *Spopad s pomladjo* je brezuspešni prodajalec škornjev.« Pahor se je v začetku leta 1945 z vlakom s čisto posebnimi potniki – telesno in duševno zlomljenimi ljudmi iz vse Evrope, ki so uspeli ubežati smrti v nacističnih taboriščih –, odpeljal iz Bergen-Belsna, podružnice buchenwaldskega koncentracijskega taborišča, v Pariz. Prispeli so v sanatorij na obrobju Pariza, ki je z nenadnim razgrinjanjem pomladnega in osvobojenega življenja predstavljal pravo nasprotje tistih smrtonosnih zimskih pokrajin, ki so jih popotniki pustili za seboj. V resnici pa ni mladi junak romana – tržaški Slovenec, v katerem se prepletata eros in tanatos, popolnoma osamel mladenič, ki za seboj nima le uničevalnega taborišča, ampak tudi grozljivih izkušenj s fašizmom, z vojaško obveznostjo v italijanski vojski v libijskem pesku, s slovenskim odporniškim gibanjem in s smrtjo svoje drage –, nihče drug kot avtor z drugim imenom, alter ego Borisa Pahorja. Kot se danes spominja, mu je bilo v duši tiste pomladi in poletja v Parizu, kot da ni ne živ ne mrtev. Pa vendar je živel – bolj in bolj. Iz Pariza se je vrnil v rodni Trst. Prav tam se je nekaj let zatem, ko so svoj mir našli spomini na Kruppove vozičke, s katerimi so v taborišču odstranjevali trupla, lotil pisanja svojih slavnih romanov, *Vile ob jezeru*, *Nekropole* in *Mesta v zalivu*. Mednje sodi tudi *Spopad s pomladjo*, knjiga, polna življenjske moči in erotike, v kateri se skriva energija popolnoma novega življenja, ki se razvija iz ničte točke uničene evropske kulture.

V teh knjigah že odzvanjajo kasnejše Pahorjeve teme: boj proti fašizmu, denacionalizacijska politika velesil in boj za ohranitev nacionalne identitete. Epizoda o bolničarju Janošu je bila spisana že leta 1947.[4] Pahorjevi romani so nastajali iz posameznih elementov, ki so bili objavljeni že prej.

Nadaljevanje *Nekropole* pa predstavlja delo, ki je izšlo leta 1958 z naslovom *Onkraj pekla so ljudje* in leta 1975 z naslovom *Spopad s pomladjo*, leta 1995 v francoskem jeziku z naslovom *Printemps difficile,* leta 1997 po 3. izdaji pa še v nemškem z naslovom *Kampf mit dem Frühling* (prevedel Peter Scherber). Roman opisuje čas, ki ga je Boris Pahor ob koncu vojne preživel v Franciji, in njegovo bivanje v francoskem sanatoriju. Radku Subanu, pripovedovalcu v prvi osebi, je dekle, Tržačanko Mijo, vzela smrt. Maja 1945 potuje iz Cella preko Bruslja v Pariz. »Časniki so vsak dan prinašali vesti o Trstu, a evforija, ki se ga je polastila, odkar je pri brivcu v Lillu zvedel za osvoboditev mesta, je počasi splahnela. Bil je kakor konec neke utopije, posebno od trenutka, ko se je zavedel, da je usoda Trsta odvisna od razmerja med zahodnim in vzhodnim svetom ... kljub krematorijski resnici vladarji niso dozoreli v novo, globljo modrost.«[5] Radko Suban v sanatoriju spozna francosko bolničarko, ki, »namestnica vseh ljudi«, skrbi zanj. Junak se Pariza veseli. »V erotiki, ki je nasičena s stoletnimi spomini in usodami, bi človek najprej našel tla, kamor bi skril svoje razgaljene korenine.«[6] »Modernega Odiseja« ni več vleklo na Itako. Pariz in Francija sta postala njegova druga domovina. Prav v Franciji je začel tudi svet sprejemati Pahorjeva dela; šele zatem so bila prevedena v nemški, italijanski in angleški jezik.

Leta 1968 je Boris Pahor skupaj z Edvardom Kocbekom, Alojzom Rebulo in drugimi slovenskimi pisci obiskal Celovec, kjer so sodelovali na literarnem večeru v Koncertni hiši. Beseda je napeljala tudi na dogajanje, povezano s »praško pomladjo«.[7] Leta 1970

3 Pahor, Boris (1967/1997): Nekropola, str. 19.

4 Boris Pahor: Moj tržaški naslov, Trst 1948, 27 – 35 (Sto šestdeset trupel in še eno).
5 Boris Pahor: Spopad s pomladjo, Ljubljana 2009, 31.
6 Prav tam, 117.
7 Edvard Kocbek, Peščena ura, Pisma Borisu Pahorju 1940 – 1980, Lju-

je v Mariboru izšla njegova knjiga *Skarabej v srcu*, v kateri opisuje popotovanje preko Krete, Cipra, Libanona in Sirije v Egipt. Boris Pahor se torej ponovno ukvarja z Orientom. Ob svojem sedemdesetem rojstnem dnevu leta 1974 je Edvard Kocbek v pogovoru z Borisom Pahorjem podal svoje poglede na Osvobodilno fronto, vrgel temno luč na klanje domobrancev in pozval k priznanju krivde. S tem pa je Boris Pahor sprožil še zadnji konflikt z mogočneži.

Leta 1975 je sledil roman *Zatemnitev*, ki je bil še istega leta preveden v francoski jezik, leta 2009 pa je izšel v nemškem prevodu v Celovcu. Delo spet pripoveduje o tržaškem Slovencu Radku Subanu, o njegovem delu v Libiji in o razlagah ob Gardskem jezeru, o pobegu v Trst po propadu fašistične Italije in o srečanju z Mijo, sestro komunista Rika, poročeno s krščansko-socialističnim politikom Darkom Ličenom. Roman je tako neposredno povezan s *Spopadom s pomladjo*, ki *Nekropoli* časovno sledi. Boris Pahor se v tem delu, ki opisuje enake okoliščine kot *Mesto v zalivu*, očitno prav tako zelo kritično ukvarja z umori nasprotnikov režima v Titovi Jugoslaviji.

Leta 1999 je izšel Pahorjev roman *Zibelka sveta*, v katerem se nadaljuje zgodba o njegovem srečanju s Francijo po letu 1945. Roman na primeru obeh protagonistov, tedaj 65-letnega bivšega taboriščnika Igorja Sevkena in 30-letne Lucie, zdravnice iz vasi v francoskih Vogezih, razkriva grenko zgodbo dveh ljudi, ki so ju zaznamovale težke življenjske preskušnje. V Igorju brez težav prepoznamo življenjsko zgodbo Borisa Pahorja iz Trsta v Italiji, ki so ga nacisti v 40-ih letih XX. stoletja internirali v taborišče v Vogezih. Retrospektiva, ki jo Igor objavi v francoski reviji, spodbudi Lucie, da mu napiše pismo. Iz prvega srečanja v Parizu se razvije strastna, boleča ljubezenska zveza, nad katero visi za Igorja divja senca dni, ki jih je preživel v taborišču v črtasti kaznjenski obleki, za Lucie pa grenka izkušnja zlorabe avtoritarnega očeta in matere, ki je zanikala resnico in ki je bila tudi sama nekoč zlorabljena. Igor, ki živi v Trstu, v »muzeju kakovostnih svetih stavb«, med srečanji z Lucie – predvsem ob evropskih vodah, v zasanjanih restavracijah in kavarnah ob Seni v Parizu, ob reki Ill v Strasbourgu, ob Ženevskem jezeru – preko soborcev, ki se mu dvigajo iz spomina, podoživlja zgodovino, ki jo prežema jezikovno imperialistični in asimilatorični italijanski fašizem. Devinski zaliv, ob katerem je svoje dni pesnikoval Rilke, in širno morje okoli Trsta Igorju predstavljata varno sidrišče v negotovem svetu. »Da, tam je bil še najbolj podoben nji, že v spet najdenem svetu ljudi, a v oblasti podob, ki jih je nosil s sabo in ga bodo še dolgo spremljale.« Lucie je podobno kot Igor »begunka v svoji domovini«, v patriarhalni vasi v Vogezih v neposredni bližini taborišča, kjer so mučili Igorja. Po skupnem obisku obeh krajev v Vogezih, njene rodne vasi in tistega kraja v neposredni bližini, kjer je bodeča žica obdajala barake, se v obeh trpinčenih dušah naseli optimizem, temni preteklosti navkljub. Igor ob razmišljanju o večkulturnem Trstu in o sožitju med Slovenci in Italijani ugotovi, da je to sožitje »resnica preteklosti, na kateri edini je lahko mogoče graditi neko modro prihodnost v novi Evropi,« Lucie pa z Igorjem povezuje ustvarjalna moč pisanja, ki naj bi vodilo v trilogijo, s katero bi presegla preteklost, kakor ona to poimenuje. V zadnjem pismu, ki ga Igor napiše Lucie, ji ne čisto nesebično in ob prijetnem spominu na globoka snidenja želi, da je nova življenjska naravnanost še ne bi tako kmalu doletela. V tem romanu Pahor odkriva žensko telesnost kot element, ki ustvarja občutek svetovljanskosti, kot zibelko sveta, ki »odrašča« v kulturi in civilizaciji.

Leta 2001 je v Ljubljani izšla Pahorjeva zbirka novel *Dihanje morja*. Leta 2003 ji je sledil avtobiografski roman *Zgodba o reki*, kripti in dvorljivem golobu, ki do neke mere predstavlja nadaljevanje *Zibelke sveta* (Litera, Maribor).

V knjigi *Trg Oberdan* (2007, leta 2008 v nemščini kot *Piazza Oberdan*), pripoveduje Pahor o zgodovini tržaških Slovencev z zgodbo o trgu, katerega so Italijani poimenovali po Guglielmu Oberdanu, ki so ga Avstrijci obesili po poskusu atentata na cesarja Franca Jožefa. V avstro-ogrskih časih so tržaški Slovenci, Italijani in nemško govoreči Avstrijci v bistvu sobivali v miru. Najstarejše plasti besedila, ki ga Pahor tako pogosto sestavi iz posameznih kulis, izvirajo iz leta 1939, najmlajše pa iz leta 2005. Fašizem je v Trstu prišel do izraza po italijanski priključitvi tega, za raznotere kulture odprtega, v svet zazrtega mesta, in to še preden so fašisti prevzeli oblast. Požig slovenskega Narodnega doma dne 13. julija 1920, ki mu je bil priča takrat 7-letni Pahor, še vedno ostaja nemaščevan. Nekoč poliglotsko mesto, ki je v slogi sobivalo s slovenskim zaledjem na Krasu, vedno znova služi kot zbirališče postfašističnih skupin, bersaglierov itd; slovenske identitete na prvi pogled ni več moč zaznati. Pahor si prizadeva ohraniti raznolikost kultur v tem pristaniškem mestu za prihodnost v združeni Evropi. »Trg Oberdan je v vseh pogledih neobičajna knjiga,« piše Karl Markus Gauss, « ... Pahor v *Trgu Oberdan* tudi formalno ubira neobičajne poti. Je mar to roman, zgodovinska študija, politična polemika ali venček novel? V poročilo o svojem življenju, v roman o urbanem trgu, čigar zgradbe pripovedujejo o vlomih, nasilju, totalitarnem kultu spomina in družbeni amneziji, je pripel izseke iz zgodovinskih poročil in vanj uvrstil novele, ki jih je sam spisal več desetletij poprej.« (Die Zeit, 31. december 2007). Leta 2008 je izšla njegova najnovejša, 15. knjiga, *Moje suhote* (Študentska založba), nekakšna duhovna avtobiografija.

Prevedla **Dora Debeljak**

bljana 1984, 146f.

Søren Kierkegaard

Proces ljubezni

Tajno življenje ljubezni, kako jo razpoznavamo po njenih sadovih

»Vsako drevo namreč spoznamo po njegovem sadu. Smokev ne obiramo s trnja in grozdja ne trgamo z robidovja.« (Lk, 6, 44)

Če bi se tako imenovana modrost, ki si domišlja, da je prosta zmote, lahko zanesla na trditev, da ne smemo verjeti ničesar, česar ne zaznamo s telesnimi očmi, potem bi bila prva stvar, ki bi jo bilo prepovedano verjeti, ravno ljubezen. In če bi vztrajali pri tem mnenju, denimo iz strahu, da ostanemo v prevari, ali ne bi morda prav zato pristali v njej? Prevar je namreč več vrst: varamo se, če verjamemo laži, varamo pa se tudi, kadar ne verjamemo resnici. Enako lahko pademo v zmoto, če nasedemo lažnemu videzu, ki je lahko tudi krinka modrosti, tega obetavnega napuha, ki se ima za nezmotljivega. Katera od vseh oblik prevare je za nas najbolj pogubna? Ali morda najbolj neozdravljiva? Ta, ki ne vidi, ali ona, ki vidi, ne da bi uvidela? Kaj je teže: prebuditi nekoga, ki spi, ali zbuditi tistega, ki ne spi, pač pa sanja z odprtimi očmi? Kateri prizor nas bolj prizadene: takojšnji in nedvomno mučni pogled na človeka, ki je imel smolo, da se je zmotil v ljubezni – ali pa prej ko ne smešni pogled na človeka, ki se je zmotil v samem sebi? Kajti njegova neumna domišljavost, da njega ni mogoče varati, nas neredko prisili k smehu, čeprav se v tem smehu skriva še veliko bolj žalostna ugotovitev, da tak človek ni vreden solze.

Je kaj bolj žalostnega, da se zmotiš in se opečeš v ljubezni! Tu si na večni izgubi, ki je ne popravita niti čas niti večnost. Kadar običajno govorimo o zmotah in prevarah ljubezni, se nam zdi človek, ki je bil prevaran, vsaj v nečem v zvezi z ljubezenskimi zadevami, in njegova zmota je bila v tem, da ljubezen ni bila tam, kjer bi po vsem videzu morala biti; medtem ko se bo tisti, ki je varal (samega sebe), sam izključil iz ljubezni. Govorimo tudi o ljudeh, ki jim je bilo življenje prevara oziroma so bili v njem prevarani: a tisti, ki je šel mimo življenja, ker je samega sebe vlekel za nos, si bo nakopal nepopravljivo izgubo. Človek, ki je vse svoje življenje preživel kot žrtev prevare, bo morda v večnosti deležen velikodušnega plačila, medtem ko si prevarant samega sebe sam zagradi pot do večnosti. Kadar se kdo zavoljo ljubezni izkaže kot žrtev prevare svojih bližnjih, je mar v resnici kaj izgubil, če se mu v večnosti pokaže, da je njegova ljubezen preživela, medtem ko se je prevara razblinila v nič? Nasprotno pa se zna oni drugi, tako ponosen na svojo spretnost in izveden v modrosti, spotakniti v lastni modrosti in pasti – četudi se je vse svoje žive dni pretegoval v neki namišljeni sreči: jojme, kakšne zaklade je razmetal, če se mu v večnosti dokaže, da je bil sam sebi goljuf! V tem svetu je mogoče, da človek doseže ugodje, ne da bi ljubil; da uspe potrošiti svoj čas, ne da bi odkril prevaro, ki si jo je bil zakuhal sam v sebi; mogoče je celo, da uspe v tej strašni stvari, namreč, da samega sebe izmišlja in je ponosen na lastno izmišljotino: a večnost mu bo dokazala, da se ne da živeti brez ljubezni, in tedaj se bo zaman slepil, kot da bi svojega bitja ne stavil na napačnega konja. Kajti bitje, to niso mačje solze! In kot višek groze stoji, da si človek za kazen lahko ohrani lastno voljo in še naprej hodi po isti poti, ponosen na to, da je živel v prevari, dokler lepega dne ne odkrije, da je v sebi zgrešil večnost! Kajti večnost ne prenese šale. V svoji vsemogočnosti si pomaga – ne z nasiljem, kje neki! – kvečjemu z blago ironijo in prav tu se domišljavcem najbolj zbije greben.

Ali je torej med časom in večnostjo še kakšna druga vez kakor ljubezen, ki prav po tej plati zmaguje nad vsemi stvarmi in tudi vse preživi? Prav zato, ker je ljubezen edina veljavna naveza večnosti, in glede na to, da sta si čas in večnost raznorodna, se nam pogosto dogaja, da postane ljubezen prej ko ne cokla posvetni modrosti in da se človeku tega sveta, ki uboga zgolj čute, ne zdi nič lažjega, kot da odvrže to vez, ki ga vzdržuje z večnim.

Človek, ki je varal samega sebe, se kajpada tolaži z mislijo, da je junak na konju, a v svojem nerazumnem napuhu ne bo uganil, do kakšne mere je bedno to

njegovo življenje. To, da ga »nič ne spravi v jok«, je morda vrlina, ki mu je nihče ne odreka; a kaj mu pomaga, če je prvi korak k ozdravljenju prav v tem, da bi se moral kar najbolj razžalostiti nad svojim stanjem! Pri svoji utvari gre tako daleč, da postane tolažnik žrtvi kakšne notorične nezvestobe: a kaj je bolj absurdnega, če se kdo, kateri je izgubljen za večnost, loti zdravljenja svojega bližnjega, ki boleha za vsaj tako hudo boleznijo kot on sam! Človek, ki je varal samega sebe, si v svojem nezavedanju morda predstavlja (kar je docela v nasprotju z njegovim stanjem), da je zmožen sočustvovanja z nesrečniki, ki so postali žrtve prevare drugih. A če natanko pregledamo njegovo »modrost«, ki naj bi tolažila in celila rane, bomo brž spoznali ljubezen po njenih sadovih: bridki posmeh, hladno razumarstvo, strupena ost nezaupanja, hlad in otopelost srca – taki so sadovi, ki kažejo, da ni bilo v njih sledu ljubezni.

Po sadovih se spozna drevo: »Se mar grozdje obira s trnja ali smokve z osata?« (Mt 7, 16). Če boš tu iskal, ne boš samo iskal zaman, pač pa te bo tudi trnje podučilo, da si iskal zaman! *Vsako drevo se prepozna po sadu*! – Lahko da sta si dva sadova podobna kot jajce jajcu: a prvi bo sočen in zdrav, drugi pa neužiten in strupen. Denimo, da nam gre tudi strupeno sadje v slast in da se zdravo upira jeziku. Zato pa se ljubezen prepozna po *lastnih* sadovih. Če smo obirali slabe sadove, je bilo morda zato, ker nismo ali poznali sadu ali ga, v najslabšem primeru, nismo znali razlikovati. Podobno se nam zgodi, če si po krivem priznamo naslov ljubezni za nekaj, kar ni drugega kot samoljubje; ali če se kdo upira in kriči, da ne more živeti brez ljubljenega bitja, obrne pa glavo proč, ko mu hoče kdo razložiti, da mu ljubezen do bližnjega nalaga, naj se človek malce pozabi in se odreče temu, kar je v njegovi ljubezni preveč naravnano nase. Ali kadar dajemo ime »ljubezni« nečemu, kar je zgolj popuščanje in slabost, razneženo čustvovanje ali bežna strast. Ali kadar si upamo govoriti o ljubezni dveh samoljubnih bitij, ki drug drugemu »držita ravbarsko« pri tem ali onem praznem ali nečednem početju. A drevo se vendar prepozna po sadovih. Enako se prepozna po sadovih tudi ljubezen, in prav tako se po svojih sadovih prepozna ljubezen, o kateri govori krščanstvo: to je ljubezen, ki se ohrani čista za večno. Vsaka druga ljubezen, kot pravimo, se rada osuje in posuši, če ji ne uspe, da se ohrani v časnem bivanju svojih podložnih: tako ali drugače bo ovenela kakor trava na polju. Vzrok je njena notranja bolezen ali melanholija: če ta požene cvet, je lahko za eno uro ali za sedemdeset let, medtem ko je krščanska ljubezen za vso večnost. O tej zadnji vam ne bo nihče od takih, ki se spoznajo, govoril, da »cvete«. Nihče od pesnikov, ki so vredni svojega imena, se je ne bo drznil opevati. Vse, česar se dotakne pesnik, mora zrasti na melanholiji, ki je skrivna uganka njega samega, v njej mora vzcveteti, jojme, zato, da premine. Krščanska ljubezen pa, nasprotno, traja in v tem smislu JE. Vse, kar mine, je vzcvetelo, in vse, kar vzcveti, premine. Tistega, kar JE, se ne da opevati, ker je iz vere in iz *življenja*. A vendarle, če govorimo o ljubezni, ki se prepozna po svojih sadovih, se pri tem zanašamo, da ostaja ljubezen na neki način skrita in si zategadelj ne pusti prepoznati sadov, ki jo izdajajo. In tako se v resnici tudi dogaja. Vsako življenje – in potemtakem tudi življenje ljubezni –, se samo na sebi skriva, tako da se razodeva v čem drugem. Življenje rastline je skrito, razodene se v sadežih. Življenje misli je skrito, razodene se v besedi. Zgoraj citirane besede *Svetega pisma* nam prinašajo torej dvoje stvari, čeprav se berejo (kot maska te resnice), kot da gre za eno samo. V tem berilu je odkrito povedana ena misel, medtem ko je druga, ki jo spremlja, ob njej zakrita.

Skušajmo jo torej odkriti in ob presojanju ene in druge spregovoriti.

O tajnem življenju ljubezni, kako jo prepoznamo po sadovih

Od kod prihaja ljubezen? Kje je njeno počelo, kje so začetki? Kje prebiva, kje izvira njen dih? Ali je ta kraj docela skrit ali samo zavit v skrivnost? Globoko v človeku obstaja kraj, od koder žari življenje ljubezni: iz srca, tako pravimo, »izhaja življenje«. A kje je ta kraj, tega nihče ne ve. Naj prodiramo še tako daleč, začetki se nam umikajo v daljavo in v skrivnost. Misliš, da si na dnu, a začetek se ti pogrezne še za korak globlje v notranjost, podobno kot imenujemo izvir zgolj kraj, kjer voda pridre na površje. Od tam se dviga dih ljubezni, ki je ubrala različna pota, a nas nobena od teh ne privede do skrivnostne točke, kjer se začne njeno bivanje. Bog sedi v bleščeči slavi, od tam se vsipajo žarki, ki razsvetljujejo svet, vendar ga ni človeka, ki bi se lahko dvignil skoznje in se prebil do Boga, zakaj pota svetlobe, brž ko se obrneš proti svetlobi, postanejo očem kot tema: enako se nam ljubezen umika v najbolj skriti in notranji del nas samih. Žuborenje izvirka nas privlači s svojo neprekinjeno in omamno govorico, kot bi nas hotelo potegniti za sabo, ne da bi brskali po njem, od kod prihaja, ali skušali posvetiti v njegovo skrivnost z nasilno lučjo; enako nas sonce s svojimi žarki vabi, da si spočijemo pogled na lepoti sveta, hkrati pa nas opozarja, da bo slepota plačilo njemu, ki si drzne, radovednež, upreti oči v izvir svetlobe; podobno se nam ponuja vera kot živi kažipot, kateri postane kamen v roki tistega, ki se je hoče polastiti. Tako je z ljubeznijo: njen skrivni izvir in življenje v globočini bitja naj ostaneta skrivnost, da je ne

odgrne nesramna radovednost tistih, ki bi radi videli, kar ni za vpogled, saj jih ista sila, s katero hočejo doseči cilj, sama odriva proč od veselja in blagoslova. Kdaj nas najbolj zaboli, če ne takrat, kadar se mora zdravnik zateči k rezanju in prodre v najbolj plemenite, torej skrite dele telesa: podobno zabredemo v bolečino in pogubo, kadar skušamo v ljubezni izmeriti njeno slast in jo s tem uničujemo, namesto da bi uživali v njeni pojavnosti.

Tajno življenje ljubezni se odvija v najbolj skriti sferi nas samih, neizmerljivo in zatorej tudi v neizmerljivi ubranosti s celoto bitja. Kot leži spokojno jezero in taji svoj vzrok v izviru, do koder ne seže človeško oko, podobno nahaja ljubezen človeka svoj prvi vzrok v božji ljubezni, ki pa ima sama na sebi še globlji vzrok. Če ne bi bilo tega najglobljega izvira, če Bog ne bi bil ljubezen, potem tudi ne bi bilo spokojnega jezera človeške ljubezni. Kakor te spokojno jezero vabi, da ga občuduješ in si skozi površje zamišljaš njegove mračne globine, ki pa jih oko ne doseže, podobno se skrivnostni izvir naše ljubezni, ki priteka iz božjega navdiha, zaustavlja radovednosti, ki bi mu rada izmerila dno: kadar si domišljaš, da si ga razločil, ali ni to bolj migetanje površja, kjer si menil videti dno, medtem ko se ti dno izmakne in se še bolj poglobi? Predstavljaj si skrinjico s skrivnim predalom: z namenom, da bi ga čimbolj zakrili, mu naredijo umetelni pokrov, ki ima natanko isti videz kakor dno skrinjice. Ali ni tako z vsakim dnom, ki naj bo podlaga stvarem? Tisto, kar nam daje varljivo sliko dna, je zgolj videz in maska še globljega od globočine. Življenje ljubezni je torej zakrito, a njegova tajna je v gibanju, kjer se skriva večnost. Spokojno jezero, naj bo še tako mirno, je v bistvu pretakanje vode, ki se dviga iz vira, skritega nekje v globočini: ali ni podobno z življenjem ljubezni, ki se v svojem objemu ne premakne, a je obenem odraz neskončnega gibanja? Jezero je vendarle v nevarnosti, da se posuši, če se mu izmakne vir, medtem ko se življenje ljubezni napaja iz večnega vira, ki nikdar ne usahne. Ni ga mrazu, ki bi ga lahko strdil, ker ima v sebi preveč topline, kot je ni vročine, ki bi ga lahko naredila postanega, saj je preveč svež in živahen. Zato pa tudi ostaja tajna: pustimo jo torej tako in ne drezajmo preveč v njeno skrivnost. Razodene naj se po sadovih. Odveč naj ti bo trud, da bi jo presvetlil, s tem da se gledaš v njej in občuduješ: dobiček ti bo zmeda duha in zaustavljena rast življenja.

Po *sadovih* naj bi se torej *prepoznalo* življenje ljubezni in potreba ljubezni je, da se po sadovih prepozna. Ali ni lepo, če eden in isti izraz označuje najglobljo bedo in največje bogastvo! Potreba izhaja iz pomanjkanja, iz revščine; in vendar bi za pesnika ali govornika težko našli lepši poklon, kot če rečemo, da »iz potrebe« piše in govori; in ali ni največja pohvala tistega, ki ljubi, prav to, da mu je ljubezen »potreba«? Kako beden in ubog je človek, ki ne pozna te potrebe! Ali ni največje bogastvo device v tem, da potrebuje ljubezni moža, podobno kot pobožni človek potrebuje Boga? Iz notranjega bogastva ljubezni torej izhaja potreba, ki se razgrne v sadovih ljubezni. Kako neznosno boleče nasprotje bi si ljubezen napr tila sama sebi, če bi nas prisilila v stanje, ko bi si tisti, ki ljubi, hotel sam v sebi tajiti obilje ljubezni! Bilo bi docela tako, kakor če bi rastlina, ki čuti v sebi bujnost življenja, ne imela pravice pokazati svoje sreče ali bi jo celo zatirala, kot neke vrste prekletstvo, ali kot kdove kakšno skrivnost nerazložljive starosti! K sreči tega ni in ne more biti. Četudi bi si človek takšen izraz ljubezni, morda celo, ko bi se srce hotelo docela predati, v samem sebi hotel zatreti in bi se ovil v neizprosni molk, pa k sreči ostajajo še druge poti in sredstva, ki jih ljubezen zlahka najde in po njih prav tako pokaže svoje sadove. O, vi, neslišni mučenci nesrečne ljubezni, vse to, kar ste pretrpeli, ko ste iz ljubezni tajili svojo ljubezen, vse to mora ostati skrivnost; vaše muke ne bodo nikdar prišle na dan, tako velika je bila namreč ljubezen, ki vam je omogočila takšno žrtev; a vaša ljubezen se bo spoznala po sadovih! Še več, ti sadovi so toliko bolj dragoceni, ker so zoreli pod tihim soncem samotne bolečine.

Ljubezen torej prepoznamo po *sadovih*. Drevo se lahko prepozna tudi po listju, a njegova poglavitna značilnost je vendarle sad. Če prepoznavaš drevo samo po listju, boš v času plodnosti odkril, da sadežev ni, in tako dobil znamenje, da si se zmotil v drevesu, ko si ga sodil zgolj po listih. Natanko tako je z ljubeznijo. Apostol Janez nam v prvem Pismu (1 Jn, 3, 18) pravi takole: »Otroci, ne ljubimo z besedo, tudi ne z jezikom, ampak v dejanju in resnici!« Katera beseda, kateri jezik bi nam za to ljubezen prinesla lepšo primero, kot so listi drevesa? Izraz in beseda, ki ju skuje ljubezen, sta lahko hkrati znak ljubezni, a ostajata dvoumna. V ustih bogatega ima lahko ista beseda zanesljiv in poln pomen, iz drugih ust pa prileti, podobna bežnemu šumenju listja. Ena in ista beseda je lahko kot »plodno in blagoslovljeno zrno«, lahko pa tudi kot jalova lepota listja. Res pa je tudi, da ne smeš tiščati besede v sebi kot tudi ne zakrivati vzgibov srca, da so le iskreni; v tem primeru lahko tvoja hladnost povzroči enako škodo kot če bi človeku, ki zasluži pohvalo, odrekel znak priznanja. Tvoj prijatelj, tvoja ljubljena žena, tvoj otrok imajo pravico do izrazov ljubezni, četudi samo v besedah, če seveda ta ljubezen resnično drhti v najglobljih strunah tvojega bitja. Tvoja čustva, tvoje emocije ne pripadajo tebi, temveč drugim; izraz tvojega čustvovanja je njegovo dobro, kajti v tem čustvenem vzgibu pripadaš tistemu, ki ga je povzročil, in se hkrati zavedaš, da mu pripadaš. Kadar ti prekipeva srce, si nikar ne jemlji pravice, da bi iz ljubosumja ali v ponarejenosti prikrajšal

svojega bližnjega ali ga celo ranil, tako da stiskaš usta in ne črhneš besede: pusti, naj usta govorijo in jezik izda, česar je polno tvoje srce! Nikar ne zardevaj ob svojem čustvu in še manj zaradi poštenja, kadar si dal vsakemu, kar mu gre. Ljubezen pa se ne ustavi le pri besedi, naj bo še tako dobro zasukana, to ni tisto, po čemer jo je mogoče prepoznati. Nasprotno, pri takih sadovih (hočem reči, da ostaja le pri listju) zlahka uvidimo, da čas ljubezni šele prihaja. Prerok Sirah nam jasno pravi: »Svoje listje boš požrl, svoje sadeže uničil, sam pa ostal kakor suho drevo.« (Sir, 6, 3). Iz besed ali fraz (kadar so edini sad ljubezni) je razvidno, ali je človek potrgal liste pred časom, tako da ne morejo več obroditi sadu, če seveda – kar je še bolj grozno –, take besede in fraze služijo za krinko lažnivcu. Nezrela in lažniva ljubezen se torej prepozna po tem, da so besede in fraze njen edini sad.

Za nekatere rastline pravijo, da je treba »biti zraven s srcem«. Enako je s človekovo ljubeznijo: če hočemo, da bo v resnici obrodila – in se torej dala prepoznati po sadovih –, mora biti zraven srce. Če pravimo, da se ljubezen rojeva iz srca, pa nam ta trditev ne sme zamegliti stare resnice, da mora iti vanjo s srcem. Bežno in minljivo drhtenje srca, kdo ga še ni okusil? A eno je, imeti srce, kot ga pozna narava, drugo, neskončno drugačno pa je srce, ki ve za večnost. Najsi bo prijem večnega v človeku še tako redek, pa se vendar edino po njem ljubezen lahko učvrsti in se s srcem oprime večnosti: še več, prav to je osnovni pogoj, da bo res obrodila *lastne* sadove, po katerih se jo bo dalo prepoznati. In če je tako, da ljubezen sama po sebi ostaja nevidna – torej predmet vere –, je kajpak nemogoče, da bi jo prepoznali na prvi pogled, ne da bi udarili mimo. Ni je besede v človeškem jeziku, niti ene same – tja do najbolj svetih –, ki bi jo človek izrekel tako, ko bi ob njej lahko prisegli, da v njem nedvoumno biva ljubezen! Resnica je prav nasprotna: beseda iz ust enega človeka, ki se glasi enako kot beseda iz ust drugega, naj bi dala dokaz, da oba govorita iz ljubezni, ob tem pa se prodaja dejstvo, da v enem biva ljubezen in v drugem ne, četudi je ta drugi uporabil isto besedo kot oni prvi. Ni ga dejanja, niti enega – tja do najboljših –, za katero bi lahko rekli, da ga je storil človek, v katerem neizpodbitno biva ljubezen. Vse je odvisno od načina, kako je bilo dejanje storjeno. Nedvomno obstajajo dela, ki bi jih lahko posebej imenovali »dela usmiljenja«. V resnici je tako, da človek deli miloščino, obiskuje vdove in oblači reveže, a vsega tega ne počne iz ljubezni. Mnogo takih dobrih del se ne rodi iz ljubezni, prej iz samoljubja. Potemtakem je delo ljubezni lahko tudi delo brez ljubezni. Marsikdo se je pogosto spoprijel z žalostno stvarjo – morda si jo zakrivil tudi ti sam –, ki si jo lahko človek pošteno prizna, saj nihče ni tako hladen ali otopel, da bi spregledal dejstvo, da se ob opravljenem delu ne da pozabiti, *kako* je bilo izvršeno. Luter sam je menda priznal, da niti enkrat ni molil, ne da bi se mu prikradla vmes kaka tuja misel. Pošteno si priznajmo, da smo lahko še tako pogosto in z dobrim namenom delili miloščino, da pa smo vselej segli v žep bolj iz neke slabosti, morda pod vtisom nenadnega doživetja, v preblisku nepričakovane naklonjenosti, ali da bi se odkrižali vsiljivca in pri tem pogledali proč, vendar ne v svetopisemskem smislu, naj bi levica ne videla, kaj daje desnica, prej iz čisto navadne brezbrižnosti … Ali nismo pri tem bolj mislili na lastno trpljenje kot na trpljenje ubožca, in mu vrgli miloščino, da potolažimo svojo vest, ne pa njegove revščine? V tem smislu se »dobro delo« ne rima z ljubeznijo, vsaj ne v njenem najvišjem dojetju. Način, kako izrečemo besede, predvsem pa, kako jih mislimo, je podoben načinu, kako izvršujemo dejanja: to je tisti odločilni dejavnik, ki ga ne smemo izgubiti izpred oči, če hočemo prepoznati ljubezen po njenih sadovih. Naj ob tem znova poudarim, da ni absolutno nikakršnega merila, za katerega bi z vso zanesljivostjo trdili, da lahko neizpodbitno oceni ali podceni prisotnost ljubezni.

Strinjamo pa se, da se ljubezen prepozna po sadovih. Nauki *Svetega pisma* niso zato, da bi z njimi tratili čas in veselo sodili drug drugega; zapisani so bili bolj kot spodbuda vsakomur od nas, tako tebi kakor meni; hočejo nam povedati, da nihče nima pravice, da bi obesil ljubezen na klin, nasprotno, naj se vsakdo trudi, da bi se slej ali prej prepoznala po sadovih, naj si jih naša okolica prizna ali pa tudi ne. Pri tem naj budno pazi, da to priznanje njegove ljubezni ne postane v njegovih očeh važnejše od edino važne stvari, to je ljubezni, ki daje sadove in se v njih prepozna. To sta namreč dve stvari: eno je, da daš človeku spreten nasvet, da ga njegov bližnji ne bo prinesel okoli in ga imel za norca, drugo pa, kot uči Evangelij (kar je bolj bistveno), da drug drugega spodbujamo in razmišljamo o načinu, kako bi prepoznali drevo po sadovih in svojo ljubezen primerjali z rastjo tega drevesa. Evangelij sicer ne ukazuje (kot bi morda naredila zdrava pamet): «Drevo naj se prepozna po njegovih sadovih«, temveč »drevo boš prepoznal po njegovih sadovih.« Kar pomeni, da si ti, ki bereš sveto Besedo, to drevo. Prerok Natan jasno pravi, ko zaključuje prispodobo: «Ti si drevo!«, Evangeliju pa tega zaključka ni treba, kajti vse to je vsebovano v sami obliki govora. Evangelij, ki je božji narek, ne daje človeku nasvetov glede drugega človeka, ne govori o meni, niti, kako naj me vidi kdo drug. Ne, kadar spregovori Evangelij, govori posamezniku. Ne govori nam o ljudeh, o tebi, o meni, o komerkoli, pač po govori *nam*, tako tebi kot meni, in nam pove, da bomo ljubezen prepoznali po njenih sadovih.

Kadar pa se najde kdo, ki nam bo iz pretirane razvnetosti ali iz hinavščine dokazoval, češ da je ljube-

zen skrito in preveč plemenito čustvo, da bi razkazovalo sad, ali celo, da je preveč skrivnostno, da bi mu sadovi kaj pomenili, si bomo priklicali v spomin, kaj nam naroča Evangelij: da se »drevo spozna po sadovih«. Spomnimo se ga, a ne da bi kogarkoli napadali, temveč da se ubranimo z naukom, ki ga tu in drugod ponuja evangeljska beseda, ko pravi, da »kdor dela tako, je podoben človeku, ki gradi svojo hišo na skali« – in tega nauka nam nihče ne zruši. Prišli bodo viharji in razdejali vsako vzvišeno, pretanjeno in nepristno ljubezen, prišle bodo nevihte in razcefrale v cunje njen lažnivi plašč: prava ljubezen pa drži in se prepozna po sadovih. A če se prava ljubezen prepozna po sadovih, iz tega še ne sledi, da se boš z njo bahal kot poznavalec. Če se drevo spozna po sadovih, to še ne pomeni, da lahko eno drevo sodi drugega; nasprotno, vsako drevo posebej obrodi svoj sad. Če naj se človek ne boji tistega, ki mu lahko ubije telo, toliko manj se bo zbal lažnivega hinavca. Le ena stvar je, pred katero lahko trepetaš, in to si ti sam! Ali ni tako, da se bo tisti, ki je v strahu in trepetu drhtel pred obličjem Najvišjega, težko ali nikoli dal prevarati hinavcu? Seveda se mora tak, ki z večjim ali manjšim uspehom opravlja službo, da razkrinkava hinavce, nadvse paziti tudi sam, da ne ostane pokrita rihta; odkritja te vrste se težko štejejo med sadove ljubezni. Zato pa mora tisti, ki resnično daje sadove *lastne* ljubezni, iz sebe samega in samodejno zbijati krinko hinavcu, brž ko se mu približa, ali ga vsaj skuša zmesti – ne lašč, kot da ne bi vedel zase. Najslabše sredstvo, da se obraniš hinavščine, je previdnost, ki bi jo potemtakem komajda lahko imenovali obrambo; najboljše obrambno sredstvo proti hinavščini pa je ljubezen. Daleč od tega, da bi bila zgolj obramba, je kot širno brezno, ki ga odpira večnost in v katerem je hinavščina kakor snet. To pa je tisti sad, po katerem se prepozna ljubezen, in ga bo utrgal, kdor spregleda napast hinavca.

Če je torej sprejeto dejstvo, da se ljubezen spozna po sadovih, kako da jih nočemo videti – bodisi iz nepotrpežljivosti, nezaupanja ali zavoljo kritičnega duha? Kako da se nam tako redko razodenejo? Prva točka, ki smo jo razvili v pričujoči razpravi, je govorila ravno o tem, da je treba v ljubezen najprej verjeti, sicer se nam njena prisotnost zlahka izmuzne. Tukaj se torej vračamo na izhodišče in ponavljamo: »Verjemi, da ljubezen je!« V tem je prva in zadnja beseda, ki jo lahko izrečemo glede načina, kako prepoznati pojavnost ljubezni. Če smo jo prvikrat izrekli kot nasprotje predrznemu racionalizmu, ki kratko malo zanika obstoj ljubezni, pa bomo zdaj, ko smo dokazali, da je mogoče ljubezen prepoznati po njenih sadovih, naperili sulico še proti ozki mlahavosti srca, ko bi človek, poln bojazni in drobnjakar, v svoji nezaupljivi in majhni povprečnosti rad sproti otipal svoje sadove. Ne pozabimo, kako lep, plemenit in zdrav sad ljubezni bi se rodil, ko bi lahko bila tvoja ljubezen proti drugemu človeku, ki mu ljubezen nosi zgolj povprečne sadove, dovolj močna, da bi ga videla lepšega, kakor je! Iz nezaupanja vidimo stvari slabše, kot so. Torej ne pozabi, ti, ki uživaš sadove ljubezni in po njih sodiš, da v tvojem bližnjem prav tako biva ljubezen, ne pozabi, da se v tem spoznanju skriva še večji blagor kot v sami veri v ljubezen! Prav v tem je nov izraz ali dodana vrednost te globoke ljubezni: da ni dovolj, da ljubezen prepoznavaš po sadovih, temveč da se preko drugega vračaš k prvemu počelu in iz njega črpaš najvišjo srečo. To počelo je vera v ljubezen. Če drži, da se življenje ljubezni prepozna po sadovih, pa ti samo življenje teh sadov ne prinaša ločenih – bi jih lahko v celoti zaobjel, ko bi jih le uspel prešteti v enem samem trenutku. Zadnji, najbolj omamni, najbolj neizpodbitni znak ljubezni ostaja torej ljubezen sama, kot jo poznamo in izkusimo v ljubezni do drugega. Edino enak lahko spozna enakega. Edino tisti, ki živi v ljubezni, je lahko prepričan v ljubezen drugega. Edino tak, ki živi v ljubezni, lahko s to ljubeznijo prepriča še koga.

Poslovenil **Andrej Capuder**

Nina Mazi

Etična zavezanost

O razmerju med bolnikom in zdravnikom skozi čas

V najbolj brani knjigi vseh časov se tako v Stari kot v Novi zavezi pojavljajo mesta o odnosu zdravnika oziroma zdravitelja do bolnika oziroma trpečega. Moderna akademska zahodna medicina se zgleduje in napaja predvsem iz dveh tradicionalno preizkušenih in zgodovinsko potrjenih virov: grških, katerih temelj in vzor predstavlja oče sodobne medicine, veliki Hipokrat iz Kosa, kateremu ob bok stopa še svetopisemska zapoved ljubezni in spoštovanja do bližnjega.

Hipokrat je bil starogrški zdravnik, filozof, fizik, geometer in astronom, privrženec Asklepijeve šole, velja za očeta znanstvene medicine. V antični Grčiji je že okoli IV. stoletja pr. Kr. v medicinski praksi uvedel merila in standarde, ki so aktualni še danes. Oče moderne medicine se je odlikoval po svoji kompleksnosti – zdraviti, obravnavati je treba bolnika kot celoto in ne le prizadeti del oziroma bolezen. Poudarjal je, da morata biti pristop in obravnava bolnika dinamična, statika pa da botruje napakam in zmotam. Za optimalno diagnozo in terapijo je nujno potrebno pozorno, natančno opazovati naravo, življenje in bistvo procesa zdravljenja. V zdravniško prakso je vnesel nepogrešljivo čast in spoštovanje ter postavil temelje medicinske etike.

Čeprav je imel Hipokrat v antični Grčiji tudi nasprotnike – mednje na primer sodi njegov sodobnik Platon, je uspel uveljaviti svoj legendarni postulat: Najprej ne/nič škodovati. Njegova svetopisemska paralela Ljubi svojega bližnjega kot samega sebe, se v zdravstvu od vsega začetka odlično dopolnjujeta in nadgrajujeta. Čeprav zahodna medicina dejansko temelji predvsem na klasičnem starogrškem izročilu in na piedestal postavlja svojega nestorja in brezmejnega človekoljuba Hipokrata, pa britanski raziskovalci in poznavalci poudarjajo, da ji je prav svetopisemska etika omogočila razmah žlahtnega poslanstva. Zagotovila ji je tudi prepotrebno moralno-etično dimenzijo in jo zaznamovala z globokim, brezkompromisnim človeškim spoštovanjem. Obe maksimi pa je v svoji molitvi učinkovito združil Maimonides, legendarni srednjeveški judovski zdravnik, rabin in filozof iz Kordove, ki je prisegal na etiko in pravo: »Naj svojega pacienta vedno in povsod obravnavam kot človeka, ki v svoji stiski in bolečini potrebuje mojo pomoč.« Sodobna medicina tako temelji na staroegipčanski, starogrški, antični rimski, judovski in svetopisemski tradiciji.

Na pragu XXI. stoletja, ko je, podobno kot številne oblike in ravni odnosov, v krizi tudi odnos med zdravnikom in bolnikom, lahko z ustvarjalnim preučevanjem bibličnega izročila in s poglobljeno refleksijo ugotovimo in spoznamo marsikaj, kar lahko koristno uporabimo pri vzpostavljanju, ohranjanju in izboljševanju odnosov med vsemi členi zdravstvene verige (zdravnik/zdravstveni delavec – izvajalec zdravstvenih storitev, farmacevt – proizvajalec in ponudnik zdravstveni proizvodov, pa tudi storitev, bolnik – uporabnik zdravstvenih storitev in proizvodov ter zavarovalnica – ponudnica in plačnica zdravstvenih proizvodov in storitev, ki je hkrati pristojna tudi za nadzor in regulacijo na področju zdravstva; nad njima ima ključne pristojnosti oblast. Pomemben, čeprav pogosto še vedno premalo upoštevan člen zdravstvene verige pa je tudi laična javnost oziroma civilna družba). V sodobnem razmerju med zdravnikom in bolnikom namreč ne nastopata le dva, pač pa nanj vpliva, ga oblikuje, usmerja in določa cela vrsta subjektov in dejavnikov, ki skriti, iz ozadja sooblikujejo in postavljajo piko na i sleherni navezi zdravni-

ka in bolnika. Zato je razburjenje in čudenje, zakaj zdravnik in bolnik ne moreta zgledno sodelovati, saj vendar potrebujeta drug drugega, kot posledica enostranskega pojmovanja in črno-bele obravnave pogosto povsem neprimerno in neupravičen.

Odnos zdravnik – bolnik, ki ga pomembno determinira tudi odnos zdravnika s kolegi, sodelavci, podrejenimi, nadrejenimi, domačimi, zavarovalnico, politiko in družbo nasploh, je od nekdaj izredno zapleten. K njegovi dodatni kompleksnosti in večplastnosti pa sta pomembno pripomogla še uvedba računalnika in pojav interneta. Tedaj so se realnim, neposrednim fizičnim medosebnim odnosom pridružili še virtualni, navidezni donosi, ki potekajo preko elektronskih medijev oziroma preko mobilnih telefonov in še dodatno obremenjujejo zdravnika, ki je bil vzgojen in usposobljen za tradicionalno komunikacijo iz oči v oči in neposredno sodelovanje z bolnikom in/ali njegovimi najbližjimi.

Podatki mednarodnih statistik pričajo, da postaja »cyber doctor« vse bolj priljubljen in cenjen zaveznik, zavetnik in pomočnik, zlasti pa svetovalec modernega človeka. Prebivalci visokorazvite zahodne poloble so navdušeni nad virtualnim zdravnikom predvsem zato, ker je veliko bolj izobražen in razgledan od klasičnega zdravnika, ima na voljo dovolj časa in virov informacij, je potrpežljiv, uslužen in prijazen do pacienta (ta se od njega poslovi, kadar in kakor sam hoče), obenem pa je tudi hitrejši, cenejši in preprostejši. Kadar ga ne potrebuješ, pa ga preprosto izključiš. Kljub temu se klasični, realni medicini vsaj zaenkrat še ni treba bati, da bi izgubila bitko z virtualno konkurenco. Vsekakor pa bosta oba tipa »zdravnikov« odslej gotovo posvetila več pozornosti svojim primerjalnim oziroma konkurenčnim prednostim. Mednje brez dvoma sodijo tudi človeška toplina, razumevanje in sočutje – te elemente uporabniki najbolj pogrešajo pri svojem medicusu iz mesa in kosti - »realnem« zdravniku. Obiski pri virtualnem zdravniku so se začeli pred dobrim poldrugim desetletjem. Leta 1996 ga je v ZDA obiskalo že 7,8 milijona odraslih Američanov, dve leti kasneje je njihovo število naraslo na 22 milijonov, leta 2003 jih je bilo več kot 100 milijonov, leta 2009 pa so tam zabeležili že več kot 200 milijonov obiskov pri takih »zdravnikih.«. Virtualno zdravljenje naj bi v naslednjih letih pospešeno krepilo svojo vlogo in povečevalo svoj tržni delež, ki je leta 2003 v razvitem svetu predstavljal posel, vreden skoraj dve milijardi ameriških dolarjev. Med pomembne prednosti virtualne obravnave sodi tudi dejstvo, da številne takšne ambulante upravičeno veljajo za zgled strokovnosti, zanesljivosti in poslovnosti – vse storitve so dostopne brezplačno, kljub temu pa zdravniki in drugi strokovnjaki za svoje zahtevno delo prejemajo primeren honorar. Dejavnost se namreč financira s pomočjo reklam, povezanih z zdravjem in blaginjo.

Podobno kot v *Svetem pismu* zdravnik/zdravitelj človeka vedno obravnava celostno, holistično – kot neločljivo kombinacijo telesa in duha, je tudi Hipokratova medicina že pred skoraj 2500 leti temeljila na ključni domnevi, da je zdravje odvisno od skladnosti človekovega telesa in duha. Vpliv duše/duha na telesno zdravje izhaja iz starodavnih kultur, ki so fizičnim boleznim, motnjam in poškodbam pripisovale spiritualno poreklo oziroma duševno naravo. V starem Egiptu so bili prvi zdravniki kleriki, ki so se učili in usposabljali v templjih in so duhovnosti namenjali več pozornosti kot telesnosti. Bolezenskim motnjam in poškodbam pa so se v starih kulturah zoperstavljali s pomočjo religije, medicine in magije. Rimljani so okrog leta 160 pr. Kr. dosegli ločitev duhovnega zdravljenja in sekularne medicine. Starogrški zdravnik, pisec, učitelj, farmacevt in filozof, Hipokratov učenec in somišljenik Galen si je po vzoru svojega velikega vzornika in učitelja prizadeval za scientifikacijo medicine – postavil je temelje eksperimentalne fiziologije in poudarjal pomen anatomije.

Prvoten, celovit, psihofizično-socialen pristop je akademska medicina v prizadevanjih za maksimalno poznavanje in obvladovanje posameznih delov telesa (organskih sistemov, organov, tkiv in celo celic) s pomočjo vrste subspecializij postopoma opuščala. Človeka je začela obravnavati vse bolj parcialno, zato pa toliko bolj načrtno, ciljno in poglobljeno, podrobno. Ker pa so najprej bolniki, nato pa tudi zdravniki začeli ugotavljati, da razdrobljena prizadevanja in parcialna obravnava ne prinašata pričakovanih rezultatov, se je sodobna akademska medicina začela vračati k več tisočletij staremu celovitemu pristopu. Bolnika obravnava kot bitje s fizičnim, psihičnim in socialnim bistvom. Tovrstna holistična obravnava pa še dodatno prispeva h kompleksnosti, zahtevnosti in zapletenosti odnosa zdravnik-bolnik.

Spoštljiv, prijazen in dobrohoten odnos med zdravnikom in bolnikom temelji na globokem medsebojnem spoštovanju dostojanstva, osebne integritete in potencialov, ki jih človek nosi v sebi. Temelje za ta spoštljivi, humani pragmatizem najdemo tako v Stari zavezi kot tudi v Novi zavezi. V širšem pomenu besede pa najdemo navedbe tudi v Janezovem evangeliju. V ta kontekst je mogoče umestiti tudi zapise iz Nove zaveze, z napotki Jezusa Kristusa, ki je svoje učence učil, naj bolne zdravijo in jim pomagajo iz stiske brez plačila. Zadostuje hvaležnost ozdravljenega, ki je za zdravnika/zdravitelja ključno plačilo. Prav denar/materialni dobiček pa sodi danes med ključne razdiralce odnosov, tudi v primeru naveze zdravnik-bolnik. Zdravnik živi v svojih delih. Po njihovih sadovi jih boste spoznali. Večja sreča je dajati kakor prejemati.

Svetopisemska percepcija v medicinsko etiko vnaša element brezkompromisne etične zavezanosti (dolžnosti in odgovornosti), ki je tako v antičnem kot tudi v srednjeveškem zdravstvu/zdravilstvu. Botrovala je pojavu številnih bolnišnic in sanatorijev za gobavce, bolnike s kugo, tuberkulozo, sifilisom in z duševnimi boleznimi, za slepe in obubožane, oziroma za vse, ki jih je družba izločila. Spodbudila pa je tudi medicinsko dejavnost v misijonih. Spoštovanje in pomoč bolnikom in stiskanim, ki ju zapoveduje *Sveto pismo*, sta kasneje postala tudi temelj oziroma rdeča nit številnih zavezujočih pravnih aktov, konvencij in deklaracij. Tako nista obsežena le v tradicionalni, globalno uveljavljeni Hipokratovi zaprisegi, marveč sta se na primer kodificirala tudi v Ženevski konvenciji kodeksa etike, ki sodi v osnovni korpus pravil mednarodnega humanitarnega prava, in v Helsinški deklaraciji/konvenciji svetovnega zdravniškega združenja ter v drugih pomembnih sodobnih dokumentih.

Če se svetopisemski pisatelji Stare in Nove zaveze precej ukvarjajo z bolnikom kot trpečim in stiskanim posameznikom ter njegovo skrbjo zanj in s pozornostjo, ki naj bi je bil deležen, pa je v knjigi vseh knjig relativno malo napisanega o medicusih. Večine vsebin, posvečenih zdravnikom, zaenkrat še niso celovito obravnavali – zapisi o njih so nepopolni oziroma dokaj nevtralni. O zdravniku na primer govorita evangelista Marko in Luka, zdravnik, slikar in poliglot. Slednji, ki je tudi zavetnik zdravnikov in umetnikov, o medicusu piše z naklonjenostjo in ga imenuje »ljubljeni zdravnik«. Podobno pozitivno naravnan pa je tudi Sirah, ki v svoji knjigi navaja na izkazovanje časti zdravniku za njegovo delo/poslanstvo. K temu sodi tudi nauk iz Matejevega evangelija: Ljubi svojega bližnjega … kar pomeni, da sta v odnosu zdravnik-bolnik spoštovanje in naklonjenost vzajemna, obojestranska.

Odnos zdravnik-bolnik tako kot v svetopisemskih časih tudi danes, v dobi posthipokratske medicine, velja predvsem kot merilo etičnega obnašanja zdravnika. Čeprav poznavalci tega področja danes vse bolj poudarjajo pomen predanosti, zavzetosti in etičnosti tako pri zdravniku/njegovih sodelavcih kot tudi pri bolniku/njegovih najbližjih. Oba si morata namreč vzajemno priznavati in spoštovati avtonomijo ter osebno/strokovno integriteto. Paternalizem, superiornost in nastop ex chatedra so preživeli, nadomestila sta ju sočutje in razumevanje. Kljub dejstvu, da odnos zdravnik-bolnik vse bolj pogosto postaja predmet javne obravnave, pa mora ohraniti določeno stopnjo diskretnosti in zasebnosti, ki sta prvi pogoj za sleherni iskren in spodbuden odnos.

Pogovor z direktorjem Davidom Tomatisom ob petdesetletnici Mednarodnega televizijskega festivala Monte Carlo

Tradicija se nadaljuje

Monaški knez Albert II. z direktorjem televizijskega festivala v Monte Carlu Davidom Tomatisom

Televizijski festival v Monte Carlu slavi letos petdesetletnico.
V svetu je veliko filmskih in gledaliških festivalov, pomembne televizijske pa skoraj lahko preštejemo na prste ene roke; najbolj znan in priznan je Prix Italia (ki ni samo televizijski, saj tekmujejo tudi radijski programi), za njim pridejo Prix Europa, Zlata Praga, kanadski Banf, Zlata skrinja v Bolgariji in še kateri … Televizijski festival v Monte Carlu je eden najstarejših in najbolj uveljavljenih; leta 1961 ga je ustanovil Princ Rainier III. z namenom, »da bi ta nova vrsta umetnosti prispevala k miru in prijateljstvu med vsemi ljudmi sveta«. Mala kneževina Monako je znana predvsem po igralništvu, po zabavnih in športnih prireditvah, a obenem ne zanemarja kulture; ima pomembne muzeje, galerije, vsakoletno operno sezono, balet, koncerte … Filharmonični orkester je pred nekaj leti slavil stopetdesetletnico. Vsako leto v juniju pa Monako postane – vsaj za kratek teden dni – tudi televizijsko središče, kjer tekmujejo različne oddaje, obenem pa se srečujejo strokovnjaki s tega področja. Ob visoki obletnici so izdali bogat album, v katerem je mogoče slediti zgodovini in razvoju festivala tudi s pomočjo fotografij; te kažejo velike filmske, gledališke, pisateljske, pevske in baletne veličine, ki so prihajale na Festival – kot predsedniki ali člani žirij, včasih pa tudi kot častni gosti. Med njimi so bili Gregory Peck, Marcel Pagnol, Maria Schell, Yul Brynner, Marcel Achard, Gene Kelly, Vittorio de Sica, Maria Callas, Gina Lollobrigida, Sophia Loren, Jane Fonda, Maja Pliseckaja, Peter Ustinov, Claudia Cardinale, Shirley McLaine, Richard Widmark, Michelle Morgan, Jeanne Moreau, Alain Delon, Marie-Christine Barrault, Mel Ferrer pa tudi Ben Kingsley, Mike Connors, Horst Tappert, Annie Girardot, Roger Moore in … Joan Collins! Za največja priznanja, za zlate nimfe, se potegujejo programi v različnih kategorijah (od televizijskih filmov, mini serij, nadaljevank in nanizank do komedijskih serij in dokumentarnih filmov ter reportaž), ocenjujejo pa jih skrbno izbrane in sestavljene žirije. Zlate nimfe so kopije originala, ki ga je ustvaril monaški kipar François Joseph Boslo. Original je razstavljen v pariškem muzeju Louvre; narejen je iz marmorja, je dvainosemdeset centimetrov visok in petinosemdeset centimetrov širok. Ob glavnih nagradah (zlate nimfe za najboljšo oddajo v vsaki zvrsti, za najboljšo režijo, igralca in igralko) je v posameznih kategorijah še nekaj drugih, mednarodna žirija televizijskih gledalcev pa podeli tri zlate nim-

fe: za najboljšo dramsko in komedijsko serijo ter za najboljšo telenovelo ali »žajfarico« (soap opera). Posebno mesto v izvenfestivalskem tekmovanju imajo tri nagrade URTI (Université radiophonique et télévisuelle internationale) – Mednarodne radiofonske in televizijske univerze.
Pod pokroviteljstvom Francoske radiotelevizije in organizacije UNESCO so 1949. najprej ustanovili Mednarodno radiofonsko univerzo, kasneje pa še televizijsko. Leta 1981 je URTI prvič sodelovala na televizijskem festivalu v Monte Carlu in od takrat je tam vsako leto. To je tekmovanje dokumentarcev s socialno in kulturno tematiko. Vsakokrat pripravijo svoj izbor in žirijo, sestavljeno iz svetovno znanih kulturnih osebnosti in mojstrov iz literarnih in filmsko-televizijskih krogov. Nagrado URTI podelijo na posebni slovesnosti in v svetu televizije veliko pomeni. Pred mnogo leti, ko je bila Televizija Slovenija še članica Jugoslovanske radiotelevizije, je sodelovala v tekmovanju URTI z dokumentarcem scenaristke Brede Kovič in režiserja Pavla Grzinčiča Kamniti Pygmalion; oddaja se je lepo uveljavila in dobila eno od nagrad.
Prvič pa je Televizija Slovenija sodelovala na festivalu v Monte Carlu leta 1978 s Hiengovo dramo Nori malar. Vsi tisti, ki smo bili tedaj v Monaku iz Slovenije in Jugoslavije, smo pričakovali, da bo morda - za odlično opravljeno delo - nagrajen naš režiser Matjaž Klopčič, a ga je premagal Britanec, ali da bo zlato nimfo za najboljšo moško vlogo dobil Polde Bibič (oba sta prišla v Monte Carlo), pa so jo dodelili Madžaru Josefu Madarasu za vlogo policaja v precej nezahtevni komediji. Festivalski direktor je David Tomatis, magister ekonomskih znanosti; ki je študij končal na univerzi v Nici. Najprej je delal na ministrstvu za finance v Monaku, leta 1996 pa je začel pri televizijskem festivalu in sejmu; leta 2000 je postal festivalski direktor, od 2002. pa je direktor organizacije Monaco Mediax, ki vključuje več prireditev.

Kakšno vlogo ima televizijski festival v kulturnem življenju Monaka?

Veliko, zelo veliko. Že dejstvo, da ga je ustanovil princ Rainier III., veliko pomeni. Ob njem je bila princesa Grace, nekoč velika, priznana filmska umetnica in zvezda, a je bila televiziji zelo naklonjena. Pomembno je, da na televizijskem festivalu v Monte Carlu prikazujemo, ocenjujemo in nagrajujemo programe z vsega sveta, z vseh celin, programe, ki jih ni mogoče videti na nekaterih drugih festivalih.

In kakšen je pomen vašega festivala v svetovnem merilu?

Tudi v svetovnem merilu je zelo pomemben, eden najpomembnejših. To dokazuje, da k nam prihajajo ustvarjalci, novinarji in gledalci z vsega sveta. Lahko rečem, da v svetu ni veliko tako pomembnih in kvalitetnih televizijskih prireditev. Dokaz za to je, da je – kljub neobhodnim krizam – preživel in da letos slavimo njegovo petdesetletnico.

Kako bi označili podobo in poslanstvo Mednarodnega televizijskega festivala Monte Carlo?

Vsak festival ima svojo podobo, svoj namen in izročilo, svoje poslanstvo. Princ Rainier III. ga je označil že na samem začetku: *za mir in prijateljstvo med vsemi ljudmi sveta*. Tega se držimo še danes. Tako v dramskih kot v dokumentarnih kategorijah prikazujemo pozitivne tendence in izročila, čeprav včasih skozi neprijetno, napadalno in negativno resničnost. A povsod velja, da pravičnost in dobrota na koncu zmagata.

Kakšno je zanimanje za vaš festival?

Kljub petdesetim letom nikakor ni utrujeni starček. Dobivamo veliko programov z vseh koncev sveta. Žirije so navdušene nad njihovo raznovrstnostjo in kvaliteto. Zvezdnice in zvezdniki prihajajo od vsepovsod, ne le tisti, ki imajo svoje programe v konkurenci.

Pa je imel festival tudi svoje krizno obdobje, vzpone in padce?

O, seveda. Vsaka prireditev te vrste jih ima. Naš festival se je začel dokaj skromno; dolga leta je potekal v stari festivalski hiši, ki je danes Gledališče princese Grace. Potem so zgradili – tik ob morju – veliki, moderni, razkošni hotel Loews (dandanašnji Fairmont) z več kot šeststo sobami in apartmaji ter s kongresnim centrom in velikim avditorijem, ki je kongresna, koncertna, lahko pa tudi operna dvorana. V hotelu Loews so leta 1978 prvič organizirali mednarodni televizijski sejem. Vsak filmski festival, ki kaj velja, ima tudi sejem, kamor prihajajo prodajalci in kupci. V našem primeru je šlo za vse vrste televizijskih programov.

Festival je zakupil celo tretje nadstropje in v vsaki sobi je bila druga televizijska družba, ki je nudila svoje programe, od ameriških »velikanov« (majors), kot so Warner Bros, 20th Century Fox, Paramount, CBS in drugih, do manjših evropskih distributerjev. Videti bi morali, kakšna gneča je bila na hodnikih! Povsod sami kupci televizijskih programov, ki so v hotelskih labirintih iskali svoje prodajalce.

Toda, televizijski sejem se ni obdržal …

Čeprav smo naredili pravzaprav vse, da bi ga obdržali (kupci so bili naši gosti, plačali smo jih hotelske stroške), je bila konkurenca prevelika. Naš festival, skupaj s televizijskim sejmom, je bil tedaj na začetku februarja, a konec januarja je bil v Ameriki (Las Vegas ali New Orleans) veliki svetovni telelvizijski sejem NATPE, marca pa v Cannesu MIP TV. Sprva je bil pri nas obisk zelo dober in smo morali kapacitete celo povečevati (vsakdo si je želel sredi zime priti v Monako in se sprehajati naokrog v suknjiču, brez plašča), televizijske družbe so na veliko zapravljale, prirejale razkošne sprejeme … Potovalo se je na veliko. To so bila osemdeseta leta. V devetdesetih letih pa je prišlo do krize. Televizije niso bile več tako bogate in začeli so varčevati. Manj se je proizvajalo, manj prodajalo in kupovalo. Trije televizijski sejmi v treh zaporednih mesecih – to je bilo preveč. Naš je bil, kljub vsemu, najmanjši. Nekaj časa smo vztrajali, potem pa – po več kot dvajsetih letih – odnehali.

Festival pa je ostal …

Seveda. In se od tedaj – tudi brez sejma – dobro razvija. Prestavili smo ga v novozgrajeni, moderni in prostorni Forum Grimaldi. Zdaj se odvija v prvi polovici junija – kot kulturni uvod v poletno sezono. Uvedli smo različne novosti, kot so tekmovanje serij in komedijskih serij, imeli smo tekmovanje formatov, dodali smo nagrade za producente … Zdaj pomeni posebni dogodek tudi televizijska izmenjava, dvodnevno srečanje televizijskih strokovnjakov, ki si ob predavanjih, pogovorih in okroglih mizah izmenjujejo mnenja in stališča o televizijskih programih. Obiskovalcem je na voljo tudi bogata videoteka, v kateri lahko na računalnikih pogledajo vse festivalske programe pa tudi vse tiste, ki jih predselekcijska komisija ni uvrstila v tekmovanje za nagrade.

Kaj na festivalu pomeni tekmovanje URTI?

To je pravzaprav mali festival v festivalu. Radiofonska in televizijska univerza ima bogato tradicijo in sodeluje s festivalom že dolga leta. Nam je seveda v veliko čast, da podeljujejo svoje nagrade (to niso zlate nimfe) – za posebne vrste dokumentarcev – prav na našem festivalu. Za predsednika žirije izberejo zmeraj kakšno slavno osebnost (v preteklosti so bili to tudi Yehudi Menuhin, Fernando Arrabal, Juliette Gréco, Mario Soares, Serge Moati, Frédéric Mitterand in drugi), letos so izbrali Vladimira Poznana, rusko-francoskega pisatelja, novinarja in televizijskega ustvarjalca, ki je ključna osebnost Ruske televizije.

Pred leti se je festivala udeleževalo veliko znanih filmskih osebnosti in zvezd, zakaj jih zdaj ni več.

Veste, mi smo televizijski festival. Pustimo filmskim zvezdam, da se sprehajajo po Cannesu. Tam je njihovo mesto, mi pa v zadnjem času vabimo predvsem televizijske ustvarjalce in zvezde, ki so med širšim občinstvom tudi zelo popularni. V Monte Carlu je v času našega festivala zelo živahno in ljubitelji televizijskih nadaljevank čakajo svoje idole pred hotelom, pred Forumom Grimaldi, na cestah in na ulicah. Pripravljene imajo fotografije in prosijo za avtograme, slikajo jih in prav radi spregovorijo kakšno besedo z njimi.

Imajo zlate nimfe iz Monte Carla veliko vrednost v televizijskem svetu?

Prav gotovo jo imajo. To so prestižne nagrade in televizijski ustvarjalci jih radi sprejemajo. Ponosni so nanje in tistim, ki jih prejmejo, vrednost naraste, postanejo bolj iskani, več jih angažirajo in so še bolj priljubljeni.

Pravijo, da je princ Albert II., ki je po svojem pokojnem očetu prevzel pokroviteljstvo festivala, zelo naklonjen tej manifestaciji in da vas tudi osebno ceni?

To me zelo veseli. Princ Albert II. je res naklonjen festivalu in osebno spremlja vse njegove manifestacije. Udeležuje se otvoritve festivala, njegovega zaključka s podelitvijo nagrad, sprejema člane žirij in se srečuje z gosti. Vedno tudi vse blagohotno nadzoruje. Pravzaprav je navzoč povsod. Nobena večja odločitev ni sprejeta brez njegove privolitve.

Ste kot direktor festivala zadovoljni?

Zelo sem zadovoljen, saj se vsako leto bolj razvija in vsako leto je zanimanje svetovnih televizijskih hiš večje. Predselekcijske komisije, ki so sestavljene iz uglednih televizijskih strokovnjakov, imajo težko delo, da za festival iz množice dobrih oddaj izberejo najboljše.

Torej ima Mednarodni televizijski festival Monte Carlo svetlo prihodnost?

Seveda jo ima. Tradicija se nadaljuje in Mednarodni televizijski festival Monte Carlo je dandanes enako pomemben, kot je bil na svojem začetku, pred petdesetimi leti. Potrudili se bomo, da njegova pomembnost ne usahne.

Pogovarjal se je **Vladimir Frantar**

Karolina Godina

Kuga okoli Laškega

V spomin laškemu dekanu Jožetu Horvatu

Zidana in kamnita znamenja imajo ljudje navadno za »kužna znamenja«. Mnoga so res postavljena na posameznih ali strnjenih grobovih umrlih za kugo. Pod marsikaterim so našli človeške kosti. Niso pa vsa zidana in kamnita znamenja kužna. Postavljena so bila z najrazličnejšimi nameni.

Spomladi leta 1993 sem želela z dekanom v Laškem Jožetom Horvatom, daljnim sorodnikom po materi, velikim ljubiteljem cerkvene umetnosti in neutrudnim obnavljalcem kulturne in cerkvene dediščine v občini Laško, ter z odličnim poznavalcem tamkajšnje preteklosti, danes že pokojnim zgodovinarjem profesorjem Milošem Rybařem, obuditi spomin na kugo v okolici Laškega. S tem sem želela Laškemu, ki mi je velikokrat krepilo duha in telo, zapustiti tudi svojo sled.

Temo je predlagal dekan v Laškem in nas vodil h kužnim znamenjem po hribih in dolinah v okolici. Štiri znamenja na poti do cerkve sv. Katarine v Kuretnem nad Laškim, ki so jo zgradili okoli leta 1500 in je bila malo pred našim obiskom obnovljena, so zagotovo kužna. Po funkciji so ta znamenja pravzaprav nagrobniki, postavljeni v spomin na umrle zato, da bi bila drugim njihova usoda prihranjena.

Sam kraj, kjer stoji cerkev sv. Katarine z ostanki starega cerkvenega in krajevnega pokopališča, s svojo mirnostjo sili človeka k zbranosti in meditaciji. To je še posebej poglobil dekan s svojo razlago o civilizacijskem kodeksu – desetih božjih zapovedi, povezanih z naravnimi zakoni. Ta je zanj alfa in omega civilizacije, rušenje civilizacijskega kodeksa pa vzrok za vse nerede v družini in družbi.

V tem razmišljanju in v veliki ljubezni do cerkvene umetnosti sta se ujemala z mojim pokojnim stricem Jožefom Godino, prekmurskim Maistrovim borcem, duhovnikom in publicistom. Že kot študentki medicine mi je razkazoval freske po rimskih katedralah in ameriških cerkvah. V njun svet, svet iskanja Resnice in Lepote, sta pritegnila tudi mene.

Žarišče kuge so bile vedno dežele Daljnega vzhoda. Od tam se je v srednjem veku širila v druge kraje sveta in je, tudi z epidemijami, večkrat razsajala v Evropi vse do prve polovice XIX. stoletja. Smrtnost je bila običajno visoka (90-odstotna). Kuga in njene epidemije so bile znane že starim Babiloncem. Omenjene so v *Bibliji* in drugih pisanih delih davne preteklosti. V 50-ih letih VI. stoletja je zaradi kuge umrla več kot polovica vseh prebivalcev Evrope. V XIV. stoletju je v Evropi umrlo štiriindvajset milijonov ljudi. Na Slovenskem je kužna kosa spravila pod zemljo več ljudi kot sovražni meč. Morila je tudi domače živali. Ne stoji zaman v litanijah prošnja: »Kuge … reši nas, o Gospod!« Od takrat se je obdržala navada ob kihanju reči: »Bog pomagaj!«, ker so kužni bolniki med kihanjem večkrat umrli. Znan je ljudski pregovor: »Če pride kuga v deželo, kupi si par novih čevljev in teci tako daleč, da se ti podplati strgajo.« Z imenom kuga so nekdaj zaznamovali celo vrsto nalezljivih bolezni, ki jih danes ločimo, vendar so se ljudje najbolj bali kuge z oteklinami (buboni), ki ji še danes pravimo kuga.

V XVI. in XVII. stoletju je v naših krajih, tako tudi na območju Laškega, epidemija kuge pogosto kosila. Posebno huda je bila v letih 1646 – 1647, torej v času 30-letne vojne (1618 – 1648). Vojne razmere in z njimi povezane posledice pomanjkanje, lakota, nehigiena, nerazvitost medicine so epidemije kuge še pospeševale. Učinkovitega zdravila proti njej pravzaprav ni bilo. Zato ni čudno, da so kugo skušali zatirati z »zdravili« in obrambnimi ukrepi, neverjetnimi za današnje pojme. Tako najdemo v knjigi *Orožnova zgodovina dekanije Laško* (Celjska Mohorjeva, 2009), ki jo je napisal ugledni rojak in pomembni zgodovinar stolni prošt Ignacij Orožen, pregovor, po katerem so se ljudje takratnega časa ravnali, da bo kuga prenehala, ko bo pokopališče polno.

Najpogosteje so kot zdravilo uporabljali prah iz zdrobljenih krastač, vendar so bolniki pomrli že po nekaj urah ali dneh. Kot razkužilo so uporabljali kis in ogenj (plamen). Na vrata hiše, kjer je bil kužni bol-

nik, so z apnom narisali bel križ, znamenje, da vanjo ne sme stopiti nihče, razen zdravnika, duhovnika in pogrebcev. Če je bilo treba s prebivalci okužene hiše govoriti, so pred vrata zakurili ogenj in se pogovarjali skozi plamen, da bi preprečili okužbo. Podobno so ravnali, če sta se morala zdravnik ali duhovnik neposredno pogovarjati z bolnikom. V tem primeru so med obema držali gorečo baklo, bolniško sobo pa poškropili s kisom.

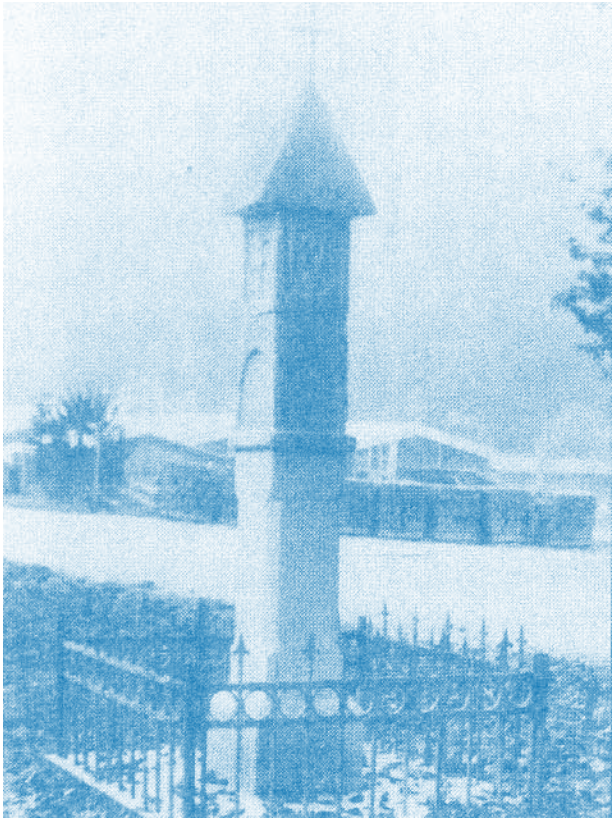
Veljal je predpis, da so na grobiščih umrlih za kugo postavili posebno znamenje, »kužno znamenje«, ki je mimoidoče opozarjalo na kužno zemljišče. Kužna znamenja se ločijo od navadnih po svoji podobi. Na okroglem ali oglatem stebru čepi majhna štirioglata kapelica s slikami kužnih patronov: sv. Roka, sv. Sebastijana in pozneje sv. Rozalije. V zaščito pred kugo ali v zahvalo za rešitev so ljudje istim svetnikom postavljali tudi cerkve, oltarje in uvajali procesije. Kužno znamenje ima na vrhu navadno križ sv. Benedikta, z dvema prečnima trakovoma. Enako znamenje so ljudje nosili okrog vratu. Vdolbena letnica nam včasih razodene tisti strašni čas, ko je na kakem kraju nastalo grobišče.

Velika epidemija kuge v okraju Laško in v Celju v letih 1646 –1647 je zajela ves desni breg Savinje. Zapisi iz tistega časa navajajo naslednja okužena naselja: Ladna, Raven, Slivno (v Rečiški dolini), Kuretno, Udmat, Trnovo, Ogeče, Senožete, Brezno, Belovo, Klenovo, Sedraž, Govce, Marno, Dol, Brnce, Klek, Gabersko, Rovte, Studenci in Trbovlje. Vsega je umrlo 706 ljudi. Zaradi tako visoke umrljivosti je začelo primanjkovati delovne sile in je žito na polju ostalo nepožeto.

Poročila iz tistih let ne omenjajo, da bi kuga zajela tudi trg Laško. Po takratnih predpisih je oblast gotovo zaprla vse dohode v Laško in tako obvarovala Laščane pred kugo. Zgodovinar Ignacij Orožen omenja, da se je v času epidemije kuge v okolici Laškega eden izmed duhovnikov pred zaporo umaknil v Šmihel in iz tamkajšnje cerkve skrbel za dušno pastirstvo prebivalstva, ki je bilo odrezano od sveta. Zaradi hvaležnosti, da je bil pripravljen žrtvovati svoje zdravje in življenje za ogrožene ljudi, so ga po prenehanju kuge in zapore v slovesni procesiji spremili nazaj v Laško.

Svet si je oddahnil, ko sta Alexandre Yersin in Šibasaburo Kitasato v času velike epidemije kuge v Hong-Kongu odkrila povzročitelja kuge bacil pasteurello pestis. Kužna znamenja v okolici Laškega in drugod pričajo, da na tej zemlji nismo od včeraj; da ima medicina, tudi tista, zrasla na slovenskih tleh, svojo zgodovino, v znamenjih pa dragocen večstoletni spomin.

Dekana v Laškem Jožeta Horvata sem velikokrat srečala. Najprej kot bolnika, ko je prihajal k meni v celjsko bolnišnico po zdravniško pomoč. Pozneje me je pred rekreacijo v Laškem, po nedeljskih mašah, pogosto popeljal v čarobni svet fresk nadžupnijske cerkve sv. Martina, ki mi jo je med obnavljanjem

Gotsko kužno znamenje iz leta 1600 v Spodnji Rečici pri Laškem

z vsem žarom razkazoval. Večkrat sem ga srečevala tudi v zdravilišču Laško, kamor je hodil na kosilo, nazadnje sem ga srečala tri dni pred nenadno smrtjo med delom v župnišču. Želel se je še enkrat pogovoriti z menoj o boleči krizi vrednot na Slovenskem, o rušenju civilizacije doma in v Evropi, o najinem Prekmurju, kamor je tako rad zahajal. S Ciceronom trdim, da je življenje mrtvih v spominu živih.

Na eni izmed sožalnih vizitk sem našla zapis: »Zdaj se spočij, izmučeno srce! Zdaj se spočijte, zdelane roke! Zaprte so utrujene oči, le drobna lučka še brli.« Te besede veljajo v celoti za pokojnega dekana v Laškem.

Gospod, pomnoži število velikih delavcev v svojem vinogradu in našem narodu. Bodi bogat plačnik zvestemu služabniku s prekmurskih ravnic za njegov trud, skromnost in nam dan zgled.

(Rojen 12. januarja 1942 v mali Polani, župnija Velika Polana. V duhovnika posvečen 29. junija 1968 v mariborski stolnici. Nova maša 7. julija 1968 v župnijski cerkvi Srca Jezusovega v Veliki Polani. Deloval: 1 leto kot duhovni pomočnik pri Sv. Jakobu v Slovenskih goricah; 40 let dušni pastir v Laškem, od tega 26 let nadžupnik in tudi dekan, 2 leti še upravitelj župnije Sv. Jedrt nad Laškim, od leta 1985 do smrti 23. marca 2009 v Laškem, še župnik pri Sv. Lenartu nad Laškim. Pokopan v Veliki Polani v rodnem Prekmurju).

Z ljudskim plesom

Pogovor z Mirkom Ramovšem ob 75-letnici

Naš tokratni gost profesor Mirko Ramovš, utemeljitelj slovenske etnokoreologije in priznani raziskovalec ljudskih plesov letošnjo jesen obhaja lep življenjski jubilej. Rodil se je leta 1935 v Ljubljani, po končanem študiju slovenskega jezika in književnosti je nekaj časa poučeval, sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja pa je postal sodelavec Glasbenonarodopisnega inštituta Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU. Že od študentskih let deluje v Akademski folklorni skupini Franceta Marolta in je od leta 1965 njen umetniški vodja. Njegovo znanstveno, raziskovalno in strokovno delo je impozantno, predstavil ga je v mnogih člankih in razpravah, dalje v antologiji slovenskih ljudskih plesov Plesat me pelj« ter zlasti v zbirki sedmih knjig z naslovom Polka je ukazana«, v katerih predstavlja slovensko plesno izročilo po pokrajinah. To delo na skoraj dva tisoč petsto straneh predstavlja več kot sedemdeset tipov ljudskih plesov pri nas in več kot tisoč njihovih različic, česar v takem obsegu premorejo le redki evropski narodi. Profesor Ramovš je vsa minula desetletja ohranjal in prenašal plesno izročilo na mlade rodove, tako z vodenjem Akademske folklorne skupine Franceta Marolta kot z mnogimi izobraževalnimi dejavnostmi za folklorne skupine iz vse Slovenije. Za svoj izjemni prispevek k uveljavitvi slovenske etnokoreologije in celotne etnologije je prejel več priznanj in nagrad, med drugim nagrado sklada Borisa Kidriča, Župančičevo nagrado, častni znak predsednika Republike ob 50-letnici Akademske folklorne skupine France Marolt in Zoisovo nagrado za življenjsko delo.

Gospod Ramovš, najprej morda na videz odvečno vprašanje: Kaj je ples, kako ga definirati? Jasno je, da gre za zelo staro človekovo izražanje, morda skupaj z ritmom in nato z glasbo za najstarejšo obliko umetnosti. Vsekakor se je iz tega začetnega kultnega, magičnega pomena pozneje prelevil v širše forme človeške komunikacije, družabnosti in – preprosto – zabave.

Vprašanje je pravzaprav zapleteno – o tem, kaj je ples, je bilo izrečeno veliko besed tja do čisto filozofskih pogledov, kaj ples je, kaj želimo s plesom izraziti, povedati. Zagotovo je ples nekaj, kar je človeku blizu in človek pleše, odkar se je zavedel samega sebe. Gre za kulturno sestavino človekovega življenja. Na začetku so, kot ste povedali, plesali predvsem v povezavi z magičnimi dejanji, od tod imamo živalske plese in različne plese ob obrednih dejanjih, npr. iniciaciji in podobno. Pozneje je ples dobil družabno vlogo za navezovanje medsebojnih stikov in tak pomen ima še danes. Tako je tudi slovenski ljudski ples po eni strani del družabnega dogajanja, po drugi strani pa so se v njem ohranile obredne in magične sestavine, značilne za davno preteklost. V mnogih plesih se skrivajo ti davni, prastari vzgibi plesa.

Koreologijo kot vedo o plesu, kot znanost, lahko štejemo za vejo etnologije ali tudi antropologije. Zahodno koreologijo zanima celotno dogajanje okoli plesa, ves družbeni, sociološki okvir plesa kot oblike nebesednega sporazumevanja. Koreologija raziskuje tudi to, kakšna, katera sporočila so v plesu. Vi sami pravite, da izhajate bolj iz tradicionalne koreologije, torej začenjate pri plesu kot pojavu in potem greste k človeku …

To je res. Začetki koreologije temeljijo na raziskavah, kaj in kakšen je ples, kaj so ljudje plesali, kakšne so bile plesne oblike. Enako velja za raziskave pri nas. Že France Marolt, ki je začetnik etnokoreologije na Slovenskem, je raziskoval, kaj Slovenci plešejo, kaj je značilno za slovenske plese, kaj je tisto, kar je samo naše; ni pa se preveč poglabljal – čeprav v nekaterih primerih tudi – kako in v kakšnih okoliščinah živi ples, kaj pomeni človeku, kakšna je oblika njegove komunikacije. Vemo, da je ples nebesedno sporazumevanje, saj človek lahko s plesom nekaj pove. Vzrok, da mi je bila bližja pozitivistična etnokoereologija, tiči tudi v dejstvu, ker je bil ljudski ples takrat še malo raziskan. Zato je bilo treba iti na teren in ugotavljati, kaj in kako se je plesalo konec XIX., v začetku XX. stoletja in med obema vojnama, ko so živeli ljudje, ki sem jih spraševal. Podatke o plesu pred tem časom pa je bilo treba iskati v različnih pisnih virih.

Vi ste v svojih delih te – razmeroma redke – vire tudi navajali. Nekatere zadeve so zelo zanimive: v enem od

Foto: arhiv AFS France Marolt

pisnih virov tam iz XIV. stoletja so na sinodi v Ogleju podložnikom prepovedali plesati mrliške plese in žalne igre. Ali je bilo to prizadevanje Cerkve proti poganskim ostalinam med ljudstvom?

Seveda. Ti viri med drugim dokazujejo, da smo Slovenci v tistem času še imeli plese ob žalnih obredih, izvirajočih iz predkrščanskih časov. Kaj več vir ne pove. Ne vemo, kakšni so bili plesi, kakšni so bili ti obredi sploh, saj se njihovi ostanki niso ohranili. Samo slutimo jih lahko v vrtcu, romarskem plesu, značilnem za Marijine božje poti na vzhodnem Štajerskem in na Dolenjskem. »Ovrtenico«, ples spiralaste oblike, omenja že Josip Jurčič, opisal pa ga je tudi Janez Trdina. Samo domneva se, da je staroselskega izvora. Viri torej ne povedo veliko, a dovolj, da vzpodbujajo nadaljnje raziskovanje.

Še ena zanimivost mi je padla v oči: v vaši monografiji Plesat me pelji: navedba iz nekega samostana v Beneški Sloveniji iz XVI. stoletja, kjer je govor o godcih na dude. Torej smo Slovenci tedaj še igrali in plesali na dude – to je marsikomu danes prav nenavadno slišati …

Neka listina iz arhiva samostana v Možacu, v Benečiji, omenja slovanska godca na dude, kar pomeni, da je bilo glasbilo takrat v navadi. Kolega Julijan Strajnar celo domneva, da je rezijanska inštrumentalna glasba, ki jo izvajata samo violina in violončelo – pri čemer violončelo v bordunu spremlja violino –, imitacija dud. Tako predvideva, ker se rezijanska viža konča na podoben način kot pri dudah. Bližina samostana v Možacu domnevo le še utrjuje. Iz leta 1912 imamo fotografije iz Bele krajine, na katerih je prikazana svatba v Vinici, in na njih je tudi godec z dudami, torej še v XX. stoletju! Gre za podobne dude, kot jih imajo v Istri, kjer jim rečejo *mih*. Obstaja tudi fotografija kresnic, ki jih spremlja godec na dude. Kresnice so dekleta, ki so hodila na kresni večer popevat od hiše do hiše, in sicer ob spremljavi godca na piščal, po fotografiji pa se domneva, da jih je lahko spremljal tudi z dudami. Te prikazujeta tudi freski svete Nedelje na cerkvi v Crngrobu in na Pristavi pri Polhovem Gradcu. Je pa res, da freske niso zanesljiv vir, vsaj za crngrobsko je ugotovljeno, da je bila narejena po vzorcu, razširjenem po Evropi. Torej ni nujno, da je slikar slikal tisto, kar je videl pri nas. A dude so očitno pri nas nekdaj bile, nimamo pa nikakršnih podatkov, kakšne so bile, kako se je igralo. To pa je bistveno, če bi jih hoteli rekonstruirati. Nekoč sem pri Akademski folklorni skupini France Marolt naredil tak poskus, ko sem v okviru predstavitve plesov od Valvazorja do današnjega časa na oder postavil ziljski visoki rej, ki ga je na dude, narejene po istrskem vzorcu, spremljal kolega Drago Kunej. Balthasar Hacquet v svojem delu iz leta 1801 namreč omenja, da so visoki rej plesali ob spremljavi dud.

Vendar prastaro plesno izročilo – v primerjavi z drugimi oblikami ljudske kulture in umetnosti – zaradi narave stvari izginja. Ostaline starega najdemo danes samo še v posameznih, posamičnih običajih v tisti prvinski, skorajda nagonski izraznosti, v koreografsko še nedodelanih plesnih gibih. Mogoče pri korantih ali pa v Reziji?

Prvobitno gibanje, ki ni opredeljeno, ki nima oblike, ki nima plesnega obrazca, najdemo samo pri pustnih maskah. Korant se giblje na tak način, čeprav tudi zato, da z zvonci ustvarja večji hrup. Zato skače, se na različne načine premika z životom, a ohranja ves čas enako gibanje. Tudi današnji kurenti, ki jih gledate na ptujskih ulicah ob kurentovanju, se gibajo enako kot v preteklosti. To velja enako za vse druge pustne maske; v njihovem gibanju je veliko magičnosti. Maškare so morale skakati visoko, ker so hotele doseči, da bo lan, ki je bil nekoč življenjsko pomembna kulturna rastlina, visok. Skakati je bilo treba tudi za visoko žito. Nekatere pustne maske so se valjale po tleh, kot se še danes cerkljanski laufarji. To valjanje pomeni stik z zemljo. Spomnim se zanimivega dokumentarnega filma o afriškem ljudstvu, katerega moški člani so koitirali z zemljo. Nekaj podobnega slutimo v valjanju naših mask ali v šegi, ko je ob košnji fant zgrabil dekle in se skupaj z njo valjal po travniku navzdol. Seveda je bila to samo igra, fantje so preskušali gibčnost deklet in marsikatero znanstvo se je ob tem poglobilo. Tudi plesa *koutre šivat* ali *kačo zvijat* sodita v plesno prazgodovino. Pred leti sem bil na zabavi, na kateri je igral tudi popularni ansambel Atomik harmonik in doživel presenečenje. Ob njegovem igranju je mlado občinstvo neprestano plesalo, a na poseben način. Najprej so poskakovali, potem pa so v trenutku začeli »šivati kovtre«. Naredili so most in potem tekli spodaj, nato pa se prijeli za roke in v majhni dvorani »kačo zvijali«. Bil sem osupel, ker se je nekaj izrednega, starega pojavilo tudi ob taki glasbi in ker so tako plesali mladi ljudje. In to se je zgodilo sredi Ljubljane – v baru Bakhus!

Zanimivi so ti ostanki nezavednega v nas, ne zavedamo se vsega, rekli bi lahko, da imamo takorekoč v genih, čeprav to biološko seveda ni točno, ampak »nekaj je na tem« …

Da, res je in to se pojavi predvsem na veselicah, ne vedno. Nekaj se mora zgoditi, da nastane kolektivno rajanje. Ljudje plešejo v parih, a naenkrat se nekdo spomni, zagrabi drugega, ta tretjega in potem hodijo ali tečejo naokrog med mizami. Ljudje se ob tem izredno zabavajo in uživajo. To pa je končno smisel vsake plesne veselice. Omenili ste rezijanski ples. Tudi ta sodi v starejše izročilo, kjer ljudje še uživajo v preprostem gibanju. Rezijanski ples je sicer parni, a plesalec in plesalka se ne držita. V sklenjenem paru se odkriva snubljenje, v njem je že erotična igra. V rezijanskem

plesu pa tega ni, Rezijani uživajo predvsem v gibanju, ki je zelo preprosto: plesalca med plesom neprestano menjata svoji osnovni nasprotni mesti. Tako lahko plešejo vso noč in se ne naveličajo in še danes je tako …

Ali so naši predniki kdaj plesali kolo – belokranjsko kolo je sicer druga zgodba. Koliko sploh vemo o kolu pri Slovanih in nasploh: kako si skozi zgodovino sledijo te oblike: skupinski ples in nato plesni par.

Prvotno so bili plesi – sicer ne v vseh kulturah – skupinski. O kolu nimamo nikakršnega vira, na podlagi katerega bi lahko sklepali, da so ga Slovenci plesali. Domneva se, da kolo v dinarskem območju Balkana izvira iz tradicije, značilne za staroselsko prebivalstvo, in ko so prišli na to območje Slovani, so kolo prevzeli. Za dinarsko območje je značilno, da plešejo kolo brez inštrumentalne spremljave. Pravijo, da plešejo nemo. Slovenci kola nismo imeli, saj o njem, kakor je bilo rečeno, ni nikakršnih sledov. Imeli pa smo skupinski ples verižne oblike, večinoma imenovan »kačo zvijat«, a to ni kolo. V Belo krajino je kolo prišlo z Uskoki. Slovenci poznamo predvsem parne plese, ki so značilni za Srednjo Evropo oziroma Avstrijo, v okviru katere smo živeli. Prvotno so bili tudi na tem območju v navadi skupinski plesi ob prepevanju pripovednih pesmi, gibanje s preprostimi koraki je potekalo po krogu, toda bolj kot gib je bila pomembna pesem. Pozneje je prevladal parni ples. Treba je vedeti, da plesi, ki jih poznamo na Slovenskem, niso avtohtoni, ker razen rezijanskega in verjetno visokega reja niso nastali na naših tleh. K nam so se širili večinoma z avstrijsko-nemškega območja, vendar so pri nas dobili drugačno podobo, ki pa je še vedno sorodna z izvirniki.

Glasba in ples ne potrebujeta prevajanja, sta v nekem smislu nadnacionalna in tudi ti plesi so nastajali, preden so se formirali narodi v današnjem smislu. Ali torej lahko sploh za katerega od plesov, ki so se oblikovali v osemnajstem, devetnajstem stoletju, rečemo, da je tipično naš?

Težko bi rekli, da je kak ples tipično slovenski, tega ne moremo reči niti za rezijanskega, saj je vezan izključno na dolinico onkraj Kanina. Morda je bil «tipičen« visoki rej v prvotni poskočni obliki, ne v taki, kot ga danes po štehvanju plešejo v Ziljski dolini. Tudi polka in valček, ki danes veljata za naša, to nista, saj ju plešejo tudi številni drugi narodi. Nekako za tipično slovenskega velja takoimenovani potrkan ples, tudi zaradi tega, ker so ga glasbeno obdelali nekateri slovenski skladatelji, znane so namreč njihove inštrumentalne in tudi vokalne priredbe. A pokazalo se je, da ni čisto naš. Sestavljen je iz dveh plesov: eden je po izvoru avstrijsko-nemški in se je pri nas plesal v raznih variantah, drugi pa je ostanek starega plesa, o katerega obliki pa imamo zelo skope podatke.

Gospod profesor, opravili ste veliko delo, zapisanih je prek tisoč plesov s Slovenskega – čeprav je treba reči, da gre za izpeljanke. A to je še vedno ogromno – glede na to, da večina ljudi pozna le valček in polko. Kakšna je bila pravzaprav ta podoba v ljudski zavesti, ko se je popisovanje začelo – govoriti moramo že skoraj v preteklem času?

Veste, že ob začetkih raziskovanja in zapisovanja je bila slika podobna današnji. Od plesov sta bila v navadi večinoma valček in polka. Ponekod, recimo v Prekmurju, so še plesali sotiš in šamarjanko, ki sta še danes živa in ju plešejo na veselicah. Starejši ljudski plesi pa so že tedaj živeli le še v spominu, resda v svežem, tako da so jih ljudje lahko pokazali. Tu in tam se je zgodilo, da so si starejši na kakšni veselici, predvsem pa na svatbah, zaželeli kaj starega in so potem zaplesal štajeriš ali kaj podobnega. Žal mi tega nismo videli in smo morali plese ob raziskavah skoraj izluščiti iz ljudskega spomina. Zato rezultati raziskav niso mogli biti popolni, saj ni bilo mogoče videti plesa, kot so ga ljudje dejansko plesali, kako je ples živel, kako je potekala improvizacija. Zato so zapisi bolj vzorci, obrazci plesa in ne podoba živega plesa. To, kar je bilo zapisano, danes prenašamo naprej – folklornim skupinam in slušateljem na seminarjih. Ples je bil vedno tudi improvizacija, a v spominu so se ohranili le nekateri ostanki. Samo rezijanski ples lahko še danes spremljamo v živo, opazujemo njegovo podobo in ugotavljamo, da se od 1. polovice XIX. stoletja, ko imamo o njem prve podatke, ni dosti spremenil. Če primerjam rezijanski ples iz časa, ko sem ga začel raziskovati, to je bilo leta 1968, z današnjim, pa vidim, da vanj vdirajo novosti sodobnega plesa.

Kinetografija se imenuje jezik opisovanja plesnih gibov in ta jezik je mednarodni – vsakdo ga lahko bere …

Da, ples je seveda treba zapisati. Včasih ni bilo filmov in video zapisov, prav tako ni bilo magnetofonov za zapis melodije. Zapisati ples, je bil trd oreh. Tončka Maroltova je pri nas izdelala lasten plesopis, ki se zaradi nekaterih nerodnosti ni uveljavil. Nemški koreograf Rudolf von Laban pa je izumil genialno pisavo, ki jo je pozneje izpopolnil Alfred Knust in jo poznamo kot kinetografijo, medtem ko se v ameriški različici imenuje labanotacija. Kinetografija je danes najbolj popoln plesopis, s katerim je mogoče zapisati vsak gib človeškega telesa, tudi tren očesa ali gib prsta. Zapis s kinetografijo je natančen tudi zato, ker upošteva časovno dimenzijo in se lahko zapisuje vzporedno z notami. Je pa potrebno kar nekaj časa, da se je človek nauči.

Kaj storiti z vsem blagom, ki se je nakopičilo, na njem naj se ne bi nabiral prah. Tu se začne drugi del zgodbe o vas. Pravzaprav jo je začel France Marolt, potem je nastala akademska folklorna skupina, ki ste ji vi posvetili dobrega pol stoletja. Naj vas vprašam: kakšne so možnosti za izražanje v današnjem času – možnosti za celovečerne nastope sicer skoraj ni, a folklorna dejavnost je na Slovenskem bogata –, zasledil sem podatek, da pet tisoč mladih pleše v raznih skupinah. Dediščina torej ni le v vaših arhivih, je med ljudmi …

Da, France Marolt je začel s tem, da naj se tisto, kar je zapisano, prenaša med ljudi, naj se pleše. To seveda počenjajo folklorne skupine, ki jih je na Slovenskem res veliko, lahko bi rekel, da njihovo število celo narašča. Sam sem posvetil temu delu kar lep kos svojega življenja. Najprej pri folklorni skupini Franceta Marolta, nato pa na številnih seminarjih. Tako se gradivo, zapisano na terenu, prenaša na folklorne skupine, ki plesno dediščino poustvarjajo. Seveda gre vedno za poustvarjanje, kajti natančno nekdanje podobe ni mogoče pričarati. A vendar je lepo, da se veliko ljudi na Slovenskem posveča ljudskim plesom. Ukvarjamo se z mislijo, da bi nekatere plese vendarle še bolj neposredno predstavili. Tako npr. mladi v Akademski folklorni skupini France Marolt hodijo po veselicah in poskušajo ljudi naučiti katerega od ljudskih plesov; da ne bi prevladovali le valček, polka in moderni plesi, ampak da bi se na plesišča vrnili tudi kateri od starejših. Na Madžarskem je ta praksa že uveljavljena, čeprav je treba pripomniti, da pri nas nimamo plesov, kot jih imajo Madžari, kjer je čardaš za mlade izredno privlačen. A tudi med našimi plesi je veliko lepih in bi bilo prav, da bi oživeli na plesnih veselicah, da ne bi bili samo arhivsko gradivo ali del nastopov folklornih skupin.

Menda pa še danes zaidete na kakšno moderno, raversko zabavo, sem prebral.

Veste, koreologi moramo gledati tudi s sodobnimi očmi; mogoče smo bili sploh preveč zazrti v preteklost, preveč smo gledali, kako so plesali v preteklosti, premalo pa, kako zdaj plešejo. In moja naslednica, ki sedi z mano v sobi inštituta, se bo morala ukvarjati s tem. Ko je bil pred leti *rave* zelo popularen, mi je predlagala, da bi si ga ogledala. Bilo je sicer čudno, ker sem bil med mladimi edini starejši in so me pogledovali, če nisem morda oče na kontroli. Zame je bilo to zanimivo doživetje, sicer zelo bučno, ker mi je od hrupa tolklo srce. A presenetilo me je, kako so bili ti mladi ljudje ustvarjalni v svojem gibnem izražanju. Vsak je plesal zase in na svoj način in nekateri so bili izredno inovativni. To je bilo dejansko uživanje v plesu, v gibanju, in je bil vsak stik s soplesalcem odveč. Navdušila me je posebna plesna evforija, ki me je postavila v mislih daleč nazaj med srednjeveške plesne zasvojence. Vsekakor zanimivo doživetje tudi za raziskovalce. Včasih so plesi prišli in živeli desetletja in stoletje, danes ples pride in po pol leta ga ni več, ker ga zamenja drugi in se ples kot tak sploh ne more razviti. Ta *rave* ni bil nekakšna nadgradnja prejšnjega, izhajal je iz prvinskega nagiba mladega človeka, ki je plesal, kakor je tisti hip znal in doživljal. In to me je prevzelo.

Kar zadeva Vas, kolikor vem in vidim, ste aktivni in boste še naprej dejavni. Ni časa za počitek in za pokoj?

Ne, to pa res ne! Še vedno sem aktivno pri Akademski folklorni skupini France Marolt, predvsem pa sem zaposlen s seminarji, ki jih organizira Javni sklad RS za kulturne dejavnosti. Na teh seminarjih še praktično poučujem in bom, dokler bom zmogel. Potem pa bom sodeloval vsaj s teoretičnimi uvodnimi predavanji, a čas bo pokazal, kaj se bo še dalo. Vendar dokler zmorem, to počenjam.

Pogovarjal se je **Štefan Kutoš**

Alojz Rebula: SKRIVNOST KOSTANJEVEGA GOZDA

Celjska Mohorjeva družba, 2010

Po *Jutranjici za Slovenijo* in odmevnem, s kresnikom nagrajenem *Nokturnu za Primorsko* je roman *Skrivnost kostanjevega gozda* v Rebulovem bogatem književnem opusu že tretje delo, v katerem se pisatelj vrača v drugo polovico dvajsetega stoletja s posebnim zanimanjem za usodo in vlogo duhovščine ter za odnos države do katoliške Cerkve. V prejšnjih dveh romanih upodablja duhovnika, ki se, čeprav opravljata plemenito poslanstvo, spoprijemata s krivicami, a kljub preganjanju ne klonita. *Skrivnost kostanjevega gozda* nima takšnega junaka; glavni lik Arno je pravzaprav negativec, veri in Cerkvi sovražen že po službeni dolžnosti – je član Uprave državne varnosti, zloglasne Udbe; je sin zavednih primorskih staršev, živi v urejeni družini, v svojem poklicu je uspešen, čeprav ne posebno zadovoljen. Na začetku romana ga srečamo v Buenos Airesu pred odhodom s službene misije, v Argentini je obiskoval verske in kulture skupnosti slovenskih izseljencev, pri čemer sta ga zelo začudila vloga duhovnikov pri ohranjanju slovenskega jezika in dejstvo, da je povsod cerkev žarišče kulture – to je tudi poudaril v poročilu nadrejenim. Arno je izrazit ateist, o veri in organiziranosti katoliške Cerkve ne ve ničesar, (čeprav naj bi pred vojno nekaj časa obiskoval škofijsko gimnazijo v Ljubljani), duhovnikov ne ceni, saj meni, da so nekakšni »neljudje«. V spomin na partizanska leta je imenoval svoja otroka Bojko in Neretva.

Po vrnitvi v domovino se za Arna začne obdobje spreminjanja, ki ga sproži napotitev na drugo službeno nalogo. Po premestitvi kolega Dora, primitivnega in grobega udbovca, mu je poverjen nadzor nad duhovniki v treh dekanijah neke slovenske škofije. Cerkev je po drugi svetovni vojni v Jugoslaviji veljala za glavno opozicijsko silo, v šestdesetih letih prejšnjega stoletja pa se je odnos oblasti do Cerkve omilil od povojnega preganjanja do zasilne tolerance. Ta sprememba se zrcali tudi v tej kadrovski menjavi. Arno Sočnik je do ljudi, ki jih obiskuje, prijazen, pripravljen na dialog, zna tudi poslušati, je občutljiv in čeprav je poln dvomov, povzročajo srečanja z izjemnimi osebnostmi v njem globoke človeške in idejne premike.

Na potovanjih po revnih, odročnih župnijah Arno spozna vrsto gostoljubnih podeželskih duhovnikov, ki službujejo v hribovskih farah, večinoma na robu revščine: starčka, ki zna poprijeti za vsako delo, profesorja filozofa, spravljive, sprijaznjene člane Ciril-Metodove družbe, ustanovljene z namenom, da bi omogočila boljše sodelovanje med oblastjo in duhovščino; gorečneže, ki si upajo na glas izpovedati svoje prepričanje, učenega župnika, ki na Ptujski gori gosti delegacijo francoskih duhovnikov, duhovniška sobrata, ki se vsak teden sestajata, da bereta in preučujeta Dantejevo *Božansko komedijo* … Vse povezujeta globoka vera v Boga in predanost dušnopastirskemu poslanstvu.

Arno se ob stikih z duhovniki zaveda svoje pomanjkljive izobrazbe in nerazgledanosti, ob tem pa doživlja bivanjske stiske, išče globlji smisel, razmišlja o etičnih vprašanjih in vrednotah, ena od njih je svetost življenja. V zadnjem hipu prepreči ženi splav. Doživlja globoke notranje premike, ki jih pospešijo zlasti novo prijateljstvo z bančnim uslužbencem Plamnikom in njuni pogovori o veri v idiličnem podeželskem okolju. Na sprehodu skozi kostanjev gozd doživi notranje razsvetljenje, srečanje z Nadnaravnim.

Osnovno sporočilo romana je duhovna pot, iskanje Boga, notranje zorenje človeka, vpetega v banalno realnost, ki mu ne zadošča in ga ne izpolnjuje. Večina besedila je posvečena razpravljanju o Bogu, veri in Cerkvi. Arno sicer iz svetopisemskega Savla ne postane apostol Pavel, vendar začne verovati v višji smisel življenja. Dolgo išče Nekaj, dokler ne spozna, da je povsod navzoč Nekdo.

Nekoliko folklorno šegavo je opisan zunanji dokaz Arnovega verovanja: vaški posebnež Tevž ponoči v košu skrivaj nese krstit njegovi novorojeni dvojčici.

Zunanjega dogajanja je v romanu malo. Arnova družina je opisana le bežno, več je podrobnosti o družabnih srečanjih s kolegi udbovci. Arno doživlja prerojenje, ko spozna evangelij, še zlasti ga prevzame sporočilo Jezusove pridige na gori, v kateri je zajeto bistvo krščanstva. Barviti pejsaži so prizorišče čutnih in čustvenih vzgibov, ki samotnega sprehajalca vodijo v globlja stanja zavesti. Navdihujoč je zlasti oris jesenskega kostanjevega gozda, po katerem je roman dobil naslov.

Poleg realističnih značilnosti vsebuje roman veliko esejističnih prvin o iskanju resnice in razpravljanju o verskih vprašanjih in o smislu življenja.

Delno pa je *Skrivnost kostanjevega gozda* tudi subjektivno umetniško pričevanje o obdobju nesmiselne policijske diktature, iskanju notranjega sovražnika političnih absurdov, ki so krivično zaznamovali veliko posameznikov.

Marica Škorjanec

Matevž Lenarčič: SLOVENIJA IZPOD NEBA

Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 2010; 320 strani

Zviška, iz »ptičje« perspektive, je vse videti drugače, kot iz našega vsakdanjega, »žabjega« zornega kota. Prav tako je od zgoraj videti tudi marsikaj, česar od spodaj, ker smo preblizu in zato nimamo dovolj širokega razgleda, sploh ne moremo opaziti. Fotografije, satelitske in take, posnete iz letal, helikopterjev ali balonov, ob lepem vremenu tudi z visokih gora, so zato lahko zelo osupljive in atraktivne. Enako velja tudi za njihove objave v knjižnih monografijah – kakršna je *Slovenija izpod neba*, ki jo je objavil naravoslovec, alpinist, pilot, fotograf in publicist Matevž Lenarčič –, na svetovnem spletu in drugod.

Tovrstni veličastni prizori so praviloma namenjeni občudovanju; pogosto izvabijo ogledovalcu tudi globok vzdih obžalovanja, ker tudi njemu ni dan tako razkošen razgled. Predvsem tak odnos prevladuje tudi v tej knjigi: razkošje oblik in barv, ki jih v različnih letnih časih, vremenskih razmerah in obdobjih dneva ustvarja narava, ter kako je človek tej prasnovi skozi dolga stoletja dajal pečat s svojimi stavbarskimi, poljedelskimi in drugimi posegi vseh vrst. Pri tem ni odločujoča le njihova razsežnost oziroma veličina, saj to ni edino in brž kone tudi ne ključno sporočilo Lenarčičeve monografije. To se prej skriva v uvodni misli: »Pogled z neba nam pomaga na dolgi poti do pravih vprašanj«.

Fotografovemu ostremu in hkrati občutljivemu očesu za objektivom se namreč ob veličastnih podobah naravnih lepot, s katerimi se radi ponašamo, niso povsem izmuznili niti prizori, ki jih raje ne vidimo ali se delamo, kot da jih ni (in jih kajpada tudi založniki nočejo imeti v knjigi), da ne bi bili v napoto navduševanju domačih in tujih turistov za natančnejši ogled »dežele na sončni strani Alp«. So pa, čeprav bolj iz ozadja, resno opozorilo in opomin, kako krhko in občutljivo je skoraj vse, kar nas obdaja in nam omogoča življenje.

Takšni so zlasti posnetki ran, ki jih svojemu življenjskemu okolju zadaja človek (zanimivo, ljudi je sicer videti le na redkih slikah v knjigi!). Naj gre za posledice pohlepa, neznanja ali malomarnosti, škoda je neizmerljiva in se ponekod še povečuje, ker tisti, ki bi takšno početje lahko ali celo morali preprečiti, ne morejo, ne znajo ali morda niti nočejo poseči vmes; najverjetneje predvsem zato, ker bi bil nekdo ali nekateri (»njihovi«?), ponekod tudi kratkovidni sestavljalci občinskih proračunov, na vsem lepem ob kar precej denarja?!

Na to ne tako svetlo in hvalevredno plat lepot slovenske krajine je Matevž Lenarčič razločneje opozoril ob manj uradni knjigarniški predstavitvi knjige. Tako je na primer izpostavil neverjetno vztrajno razkopavanje prodišč Soče vsem zaščitnim zakonom v posmeh, nato nasipavanje novih in novih plasti kdove od kod pripeljane mivke na portoroške umetne plaže, pa nepopravljive posledice dolgotrajnega intenzivnega kmetovanja na Ptujskem polju ali (pre)intenzivne prašičereje v Prekmurju ter ne nazadnje na degradacijo širšega okolja ključnih objektov slovenske energetike. Latentni negativni potencial vidi tudi v jedrski elektrarni, v vojaškem letališču ob spodnji Savi in še kje.

Matevž Lenarčič je v knjigo *Slovenija izpod neba* izmed 120.000 fotografij, nastalih med 220 poleti v vseh letnih časih, uvrstil dobrih 300 najboljših posnetkov. Pospremil jih je s podpisi ter jim v osmih poglavjih, ki sledijo povodjem glavnih slovenskih rek, od smaragdne Soče prek Ljubljanice z mnogimi imeni in najdaljše Save do gorske Drave in obmejne Mure, dodal še opisne komentarje in osnovne zemljepisne podatke.

Iztok Ilich

Več piscev: SOŠKA FRONTA 1915-1917 – Kultura spominjanja

Zbornik, Slovenski znanstveni inštitut na Dunaju in Založba ZRC SAZU v Ljubljani, 2010; 192 strani

V zadnjih dveh desetletjih, po obdobju, ko je bila v »uradnem« slovenskem zgodovinopisju močno v ospredju druga svetovna vojna z NOB, večina drugih tem pa toliko bolj v ozadju, je močno naraslo zanimanje za prvo svetovno vojno, posebno za dogajanje na soški fronti. Objave številnih izvirnih in prevedenih dokumentarnih ter spominskih pričevanj udeležencev spopadov, politikov in drugih sodobnikov so ustvarjale vtis, da je bilo z zamudo, a vendarle, povedano tako rekoč vse, kar je bilo o tem času potrebno in vredno povedati. Zbornik, ki ga je za zbirko Sednjeevropska znanstvena knjižnica uredil Vincenc Rajšp, predstojnik Slovenskega znanstvenega inštituta na Dunaju, pa hkrati s sočasno nemško izdajo opozarja, da še zdaleč ni tako; da je zdaj, ko so se poslovili še zadnji veterani in so izginili tudi mnogi materialni sledovi velike vojne, napočil čas za vzpostavitev distance ter novo preveritev vrste od nenehnega ponavljanja splošno sprejetih »resnic«; hkrati pa za večjo pozornost temam in vsebinam, ki so na račun vojaških in političnih vidikov ostale še bolj ob robu zanimanja raziskovalcev.

Feliks J. Bister na primer že v uvodu ugotavlja, da skrivnost habsburškega uspeha na soški fronti ni bil toliko v pogosto poudarjanem sijajnem poveljevanju generala Borojevića, temveč veliko bolj v sestavi njegovih enot, v katerih je bilo leta 1917 kar 60 odstotkov Slovanov in med njimi, v primerjavi z množičnim dezerterstvom na vzhodni fronti, le malo prebežnikov. Oto Luthar in Igor Grdina nato omenjata vojno psihologijo, ki je že v prvih mesecih onemogočila vsakršno samorefleksijo in spravila ob pamet tudi večino racionalno mislečih ljudi. Izpostavljata še trenutke dokončnega spoznanja, ki so kmalu sledili tako na fronti kot v zaledju, da vojna, ki se je razbesnela po napadu na Srbijo, nima nič skupnega s predvojnimi operetnimi predstavami o kazenski ekspediciji na Balkan. Opozarjata na neuravnoteženost interpretacij raznih vojnih epizod in na poglabljanje razlikovanja med »dobri mi« in »zli oni« ter nazadnje s številkami dokazujeta, da je bil delež žrtev med Srbi in Bošnjaki, v sorazmerju z drugimi v vojno vpletenimi narodi, daleč najvišji.

Gustavo Corni, profesor v Trentinu, in Manfred Rauchensteiner, direktor Muzeja vojne zgodovine na Dunaju, dodajata nekatera novejša dognanja italijanskega oziroma avstrijskega zgodovinopisja. Prvi med drugim opravičuje in pojasnjuje ravnanje Italije leta 1915, češ da njen prestop na stran Antante ni bil zahrbtna izdaja, temveč pričakovano dejanje realne politike. Drugi meni, da je že prišel čas za »odčaranje sakralnega spomina«; razkriva klavrne usode Conrada, Borojevića in drugih poraženih avstrijskih poveljnikov takoj po vojni, analizira pa tudi vzroke za širjenje kulta umrlih iz Srbije z množičnim postavljanjem spomenikov znanim in neznanim junakom tudi drugam po Evropi.

Rok Stergar v nadaljevanju predstavlja »spreminjanje barv« v slovenski politiki in publicistiki v letih 1866–1914. Marta Verginella postavlja v ospredje premalo znana in upoštevana pričevanja in spomine civilistov iz zaledja, tudi beguncev z območja soške fronte, ki so bili tedaj še otroci, ter predvsem žensk, ki so morale v vsesplošnem pomanjkanju preživljati družine brez mož in očetov. Petra Svoljšak jim dodaja prikaz stiske beguncev, internirancev in drugih žrtev popolne militarizacije medvojnega civilnega življenja, Marija Wakounig pa v svojem prispevku prav tako opozarja na premalo raziskano in osvetljeno vlogo žensk v prvi svetovni vojni. Literarna zgodovinarka Irena Novak - Popov je avtorica celovitega pregleda in analize značilnosti objavljenih slovenskih dnevnikov iz prve svetovne vojne, ki so prikazovali življenje na bojiščih pa tudi v zaledju, zaporih, bolnišnicah in taboriščih.

Študiji Vincenca Rajšpa o odnosih med državo in klerom v primeru škofij na Krku in v Ljubljani, ki sta ju v prvi vojni vodila škofa Anton Mahnič oziroma Anton Bonaventura Jeglič, sledita še krajša prispevka Vasje Klavore o uporabi bojnih plinov na soškem bojišču ter Štefana Pinterja o Soški fronti v današnjem pouku zgodovine v avstrijskih, slovenskih in italijanskih šolah. V zadnje poglavje Soška fronta v zrcalu vojnih razglednic je vključenih 83 dokumentarnih, avstrijskih in italijanskih propagandnih ter slovenskih vojnih razglednic, ki jih je iz svoje bogate zbirke izbral in opisal dunajski zgodovinar Walter Lukan.

Iztok Ilich

Marjetka Smrekar: PISMO ŽIVLJENJA

Druga, razširjena izdaja. Ljubljana, samozaložba, 2010

Znotraj *Pisma* mnogo pisem. Ali *Pismo* piše življenje, kot bi sklepali po genitivu, ali kdo, ki mu napisano pomeni življenje; smisel bivanja? Da bi bilo smiselno pisati dolgo pismo in znotraj tega številna krajša pisma? Kdo je naslovnik? Ljubljena oseba? Krivičnik, ki mu žrtev razlaga svoj položaj, denimo grenko hlapecjernejevsko usodo?

Dragi Jezus! To pač zbudi pozornost. Bo pismo odgovor na ono njegovo pisanje v pesek? Spet in spet: Dragi Jezus!

Popolna kontemplacija. Potapljanje v globine čustvovanja, kamor pa ni lahko slediti. Ne doseže jih, globin, zgolj vera, niti ne katera koli močna vera. Temeljni pogoj je uglašenost na *Visoko pesem*, spojenost s soverujočim bitjem. Eno v enem.

Avtorica stopa s *Pismom življenja* (naslovnica knjige ga zapisuje: pismoživljenja) prav pred prag mističnosti. Ne zavihti pa se nanj tako kot francoska Terezika ali poljska Favstina; Marjetka Smrekar, ta naša domača kontemplativka, ostaja brez videnj, sporočil in naročil. Njen odnos do Naslovnika se od časa do časa pomudi na ravni meditacije, a se hitro spusti v globok duhovni tok evharistično-verske prežetosti.

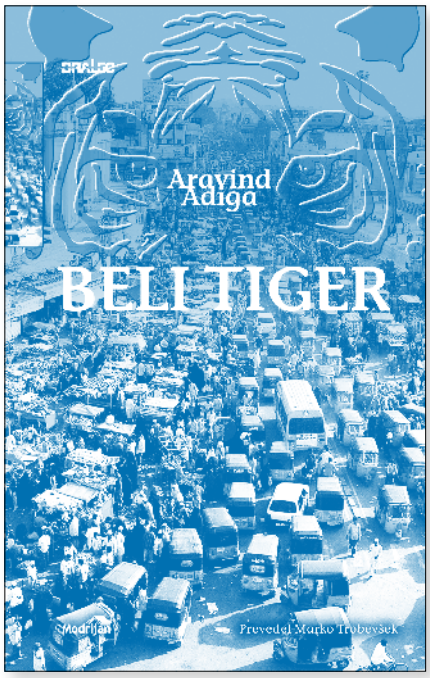
Avtoričina duhovna stanja naplavljajo na gladino vse človeške reve od bolečine in bolezni do ovsakdanjene površinskosti; vse, kar doživlja kot invalidka, kot bolnica, kot ustvarjalka, kot čuteči človek in v prsteno posodo ujet nemirni duh. Nič ni izvzeto, vse pa se takoj preplete s silovitostjo Naslovnikove nežnosti.

Iz pisma v pismo je *Pismo* v enakem ključu blago uglašeno na ljubezen in Ljubezen, na agapni odnos do sočloveka in Boga, konkretne Božje osebe, na avtoričinega Naslovnika. To je monološki (po)govor z njim, ubeseduje pa predvsem razsežnosti fizične in duševne bolečine; ta se umirja ob zavesti trdne povezanosti s presegajoče Trpečim, ko ob njem postane najhujša človeška stiska smiselna in soodrešujoča.

Pisma življenja so kontemplativni molitvenik za bralca, ki zmore na duhovni ravni več kot le ponavljanje molitvenih obrazcev, a so tudi zanj hranivo po obrokih, prenasitljivo za en sam zalogaj.

Spremno besedo so knjigi namenili Darinka Slanovec, p. Anton Nadrah in Lenart Rihar. Likovno jo je opremil Leon Zakrajšek.

Berta Golob

Aravind Adiga: Beli tiger

Prevod Marko Trobevšek. Modrijan, Ljubljana, 2010

Aravind Adiga je šestintridesetletni, v Čenaju (Madrasu) rojeni novinar, literarni kritik in pisatelj, ki je svoje pero brusil na newyorški Univerzi Columbia in na Univerzi v Oxfordu. Kljub zavidljivi kozmopolitski izkušnji v svojem leposlovnem delu ostaja zvest Indiji v vseh njenih družbenih oblikah in pojavih. Njegov prvenec *Beli tiger* ga je pred dvema letoma na mah izstrelil v sam vrh pisateljevanja; za roman je prejel prestižno nagrado Man Booker. Leta 2008 je izšla tudi njegova zbirka kratkih zgodb *Med atentatoma*, v kateri popisuje obdobje med letoma 1984 in 1991, čas med atentatoma na predsednico vlade Indiro Gandhi in njenega sina Radživa Gandhija.

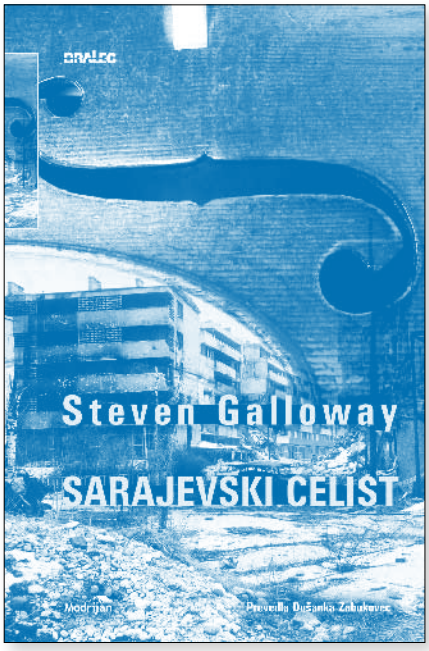
Roman *Beli tiger* je življenjska zgodba prvoosebnega pripovedovalca Balrama, katero ta v sedmih nočeh piše kitajskemu predsedniku, ki se pripravlja na obisk v Indijo. To je iskrena, topla, mestoma pretresljiva izpoved fanta, odraslega na revnem podeželju, ki je večji del svoje mladosti preživel kot šofer, bolje rečeno služabnik v povprečno bogati delhijski hiši. Pretresljivost pripovedi ni v fantovem nenehno podrejenem in zatiranem položaju, temveč v načinu, s katerim se je iz tega položaja na mah prelevil v milijonarja ter si v Bangaloreju, sinonimu za hitro rastočo tehnologijo in možnost zaslužka, ustvaril svetlo prihodnost. Zavedal pa se je seveda, da se njegove uresničene sanje, kot sanje marsikoga drugega, že v naslednjem trenutku lahko sesujejo v prah, ko ga bo isti policist, ki ga je na račun podarjenih mu pisemskih ovojnic (šolanje obeh njegovih sinov v Ameriki je namreč sila drago) dolga leta podpiral, nenadoma pocukal za rokav in mu naznanil, da je njegov čas potekel. Ali pa ga bo nečak, ki za zdaj tiho zre nekam navzdol, pobaral po njuni družini, katera je Balramovo usodno odločitev nemara kruto plačala. A do takrat bo Balram, zdaj preimenovan (kako nepazljivo!) v svojo žrtev, z vzdevkom Beli tiger, uspešno vijugal med poštenim zaslužkom svojega podjetja, in korupcijo, ki se ji v državi, kot je Indija, pač ni mogoče izogniti; in kjer pomeni ignorirati jo enako kot propasti.

Beli tiger je zelo redka vrsta tigra v Indiji in prav srečanje madega Balrama z njim iz oči v oči v delhijskem živalskem vrtu je fanta presvetlilo z usodnim spoznanjem, da za nobeno ceno ne želi vsega svojega življenja preživeti v služabniški kletki. Kot edina možnost se mu je pokazal zločin in uspešen pobeg, kar je tudi storil, vso zgodbo pa malo pozneje brezsramno popisal kitajskemu predsedniku.

Ena najvidnejših kakovosti knjige je tekoč, humoren in povsem neobsojajoč način pisanja, s katerim avtor podrobno razkriva življenje različnih slojev ljudi v Indiji. To naredi na izjemno preprost in nepretenciozen način tako nazorno, da bralcu prikaže žive slike. Bralec tako voha neznosen smrad v slumih, občuti odpor ob služabnikovem vsakodnevnem masiranju gospodarjevih stopal – in podoben odpor ob vse pogostejši grožnji Balramove babice Kusum, da mu bo nevesto, če je ne bo sprejel, poslala kar z avtobusom. Enako kot Balram se bralec s pogledom zapikuje v rdečo torbo, ki jo njegov gospodar pogosto prevaža v avtu in na vsaki banki polni; skoraj že sprejema korupcijo kot nujno postajo preživetja in se vse bolj naseljuje v Balramovo kožo. Njegovo usodno dejanje zato ne vzbuja obžalovanja, kaj šele obsojanja, kvečjemu ga zaskrbi zanj in za njegovo družino ter mu zaželi varno in uspešno pot naprej. In se pri tem ne počuti prav nič sentimentalno.

Roman Aravinda Adige *Beli tiger*, ki je izšel v zbirki Bralec, je sinonim za milijone posameznikov v Indiji, ki jim ni bilo usojeno prepoznati svoje prave poti in katerih življenje se konča enako žalostno, kot se je začelo. Hkrati je tudi glasen opomin svetu, da je brezpravnost in zatiranost množic v tem delu sveta še vedno tisto poglavje, ki mu je potrebno nameniti največ pozornosti.

Jasna Vombek

Steven Galloway: SARAJEVSKI ČELIST

Prevedla Dušanka Zabukovec. Ljubljana, Modrijan, 2010.

»Glasno žvižgaje se je spuščala in brez truda rezala zrak in nebo. Tarča je rasla, čas in hitrost sta jo približevala. Trenutek pred pokom je bil tudi zadnji trenutek, ko je bilo vse tako kot prej. Nato se je vidni svet razletel.« To je mantra romana *Sarajevski čelist*, ki je, sprva ponavljana in kasneje več nenapisana, prisotna sleherni trenutek življenja pripovedi in njenih protagonistov. Predstavlja začetek dneva, se prelevi v uspavanko, vmes pa grozeče opozarja, da je namenjena vsakomur.

Knjiga kanadskega pisatelja Stevena Gallowaya (1975) *Sarajevski čelist*, ki je izšla v zbirki Bralec, izhaja iz središča nenehno obstreljevanega Sarajeva v balkanski vojni v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Pripoved iz najdlje obleganega mesta v zgodovini sodobnega vojskovanja – trajalo je od 5. aprila 1992 do 29. februarja 1996 –, v katerem je bilo ubitih okrog deset tisoč ljudi in ranjenih šestinpetdeset tisoč, kjer je na mesto padlo povprečno 330 granat na dan (nekje je zabeležen podatek rekordnega dne 22. julija 1993, ki govori o številki 3777), se osredotoča na dvaindvajset dni. Ti so sledili krvavemu dogodku 27. maja 1992, ko je rafal izstrelkov ubil dvaindvajset in ranil čez sedemdeset ljudi, ki so za tržnico na ulici Vase Miškina čakali v vrsti na kruh.

Skozi roman sledimo trem protagonistom, ki jih druži nenehen dvom v preživetje slehernega dneva, ki je pred njimi, saj »možje s hribov« ne prizanašajo nikomur in je že vstop na ulico močno tvegano dejanje. Glavne osebe so Kenan, katerega glavno delo je prinašanje vode iz pivovarne (vode, tako pitne kot nepitne, podobno kot elektrike sicer preprosto ni), pri čemer nikoli ne ve, ali se bo vrnil domov, ostareli pek Dragan in mlada ostrostrelka Strelica, katere naloga je čelista ohraniti pri življenju. Jedro pripovedi so njihovi notranji monologi, ki presegajo meje običajnega razmišljanja, čustvovanja in delovanja. Skrčeni so na biti ali ne biti, premikajo se vzporedno z žvižgajočimi rafali in preverjanji, ali je delček pravkar razstreljene granate raztrgal tudi del njihovega telesa, tukaj in zdaj zrejo smrti v oči v zavedanju, da prihodnost tako zanje kot za mesto ne obstaja.

Zvoki strelov in granat se izmenjujejo z Albinonijevim *Adagiom*, ki ga igra čelist. Lik je, kot je razvidno iz avtorjevega pripisa, navdahnjen po resničnem sarajevskem čelistu Vedranu Smailoviću, ki je na kraju tragedije dvaindvajset dni zares igral Albinonijev *Adagio* v g-molu in ki se mu je konec leta1993 posrečilo oditi iz Sarajeva, zdaj pa živi v Severni Irski. Igranje iz bombardiranih ostankov Dresdna prenaša na sarajevske ulice, ki jih oblegajo topničarji in ostrostrelci. Leta 1945 je namreč neki italijanski muzikolog v ruševinah bombardirane dresdenske glasbene knjižnice našel štiri takte basovske linije neke sonate. Prepričan, da je njihov avtor beneški skladatelj iz XVII. stoletja Tommaso Albinoni, je naslednjih dvanajst let rekonstruiral najdeni odlomek, ki danes kljub dvomom strokovnjakov velja za Albinonijev *Adagio*. Dragocenost, sredi porušenega mesta domala uničena in znova ustvarjena, je simbol upanja kot edine preostale materije ne le za čelista iz Sarajeva, temveč tudi za ostale prebivalce v ognju in krvi izginjajočega mesta.

Roman predstavlja pretresljiv, nemočen glas slehernika iz sarajevskega pekla, ki išče možnost preživetja in morebitnega ohranjanja dignitete, pri čemer mu tako drugo kot prvo vse bolj uhaja iz rok in pri čemer lahko izbira zgolj med slabimi možnostmi. To je boleče nepredstavljiv svet ljudi, oropanih pravice do življenja, ki dan za dnem doživljajo ves nesmisel genocida in v grozi čakajo na poslednji trenutek, ko jih bo, enako kot njihove prijatelje in družine, raztrgalo v ostanke mesa, kosti in krvi.

Sarajevski čelist je tretji Gallowayev roman. Prvi, *Finnie Walsh* iz leta 2000, je bil nominiran za nagrado Amazona za prvenec, drugi, *Vnebohod*, je tri leta kasneje dosegel mednarodni uspeh in nominacijo za književno nagrado Britanske Kolumbije Ethel Wilson, *Sarajevski čelist* iz leta 2008 pa je bil nominiran za Gillerjevo nagrado.

Jasna Vombek

70 let
Življenje
Jože Felc
1851

predizidom!

1851

CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA

Prva slovenska založba

